पं.शांतारामजी चिगरी गुरुजी

†´ÖŸÖ ´ÖÆüÖŸÃÖ¾Ö 2014

गौरवग्रंथ

"ÃÖ¸¡–ŸÖÖ»Ö"

संपादक मंडळ

संपादक
प्रा.संदीपान जगदाळे

सहसंपादक
सोनू डगवाले

उपसंपादक
प्रा.डॉ.महावीर उदगीरकर

कार्यकारी संपादक
संजय सुवर्णकार
शंकर जगताप
हरीश कुलकर्णी

संपादन सहाय्य
सौ.मिनाक्षी कोळी
विजयकुमार श्रीमंगले
राधिका पाठक

प्रकाशक : संकल्प प्रकाशन, लातूर.

ISBN No. - 978-81-925358-5-2

पं.शांतारामजी चिगरी गुरुजी

†´ÖŸÖ ´ÖÆÖŸÃÖ¾Ö 2014

गौरवग्रंथ

"ÃÖ¸¡–ŸÖÖ»Ö"

संपादक	- प्रा.संदीपान जगदाळे
मुद्रण	- †Ö™¡á †Ö±úÃÖ™¡, »ÖÖŸÖ¸¡
मुखपृष्ठ	- ÁÖß.×¿Ö¾ÖÖ•Öß ÆÖ›¡
प्रकाशक	- संकल्प प्रकाशन, लातूर
ISBN No.	- 978-81-925358-5-2
मांडणी	- ÁÖµÖÖ ×›¡•Öß™¡»Ö, »ÖÖŸÖ¸¡
अक्षर-जुळणी	- सौ.मिनाक्षी कोळी व विजय श्रीमंगले
प्रकाशन दिनांक	- 24/08/2014

सर्व हक्क - अमृत महोत्सव संयोजन समितीच्या स्वाधीन

संपादकीय

भौतिक सुखदु:खाची बंधने पार करुन एका अनाम दुनियेत विहरणारे स्वर्गीय सूर... पंचमहाभूतांनी निर्मिलेल्या या शरीरात अपार आनंदाची कंपने निर्माण करणारा ताल... क्षणोक्षणी जन्मणारी व येत्या-जात्या श्वासाशी घट्ट सांधा साधणारी लय... हे माणसाच्या जगण्याचे वैभव! शास्त्रीय संगीताची साधना करणाऱ्या ऋषीतुल्य गुरुजनांनी हे वैभव प्राणपणाने जपले. या गुरुजनांमध्ये पं.शांताराम चिगरी गुरुजींचा नामोल्लेख करावा लागेल.

असे आमचे गुरुवर्य पं.शांतारामजी चिगरी यांच्या अमृत महोत्सवी वर्षानिमित्त प्रकाशित होणारा 'ÃÖ¸-ŸÖÖ»Ö' हा गौरवग्रंथ आपल्या हाती सुपूर्त करताना मला मनस्वी आनंद होत आहे. गुरुजींनी अथक परिश्रमाने संगीतकला आत्मसात केली. परंतु ती आपल्यापुरती मर्यादित न ठेवता जवळ येणाऱ्या साधकास भरभरुन दिली. आपल्या गायन-वादनाने रसिकांच्या मनाची ओंजळ भरली. सूरताल संगीत विद्यालयातून शेकडो शिष्यांनी सुरेल ज्ञानामृत प्राशन केले. याच सूरतालचे आज विशाल वटवृक्षात रुपांतर झाले आहे. या वटवृक्षाला ज्यांनी आपल्या रक्ताघामाने जोपासले त्या आमच्या गुरुजींनी वयाची ७५ वर्षे पूर्ण केली.

ज्यांनी लातूरच नव्हे तर संपूर्ण महाराष्ट्राला अनेक शिष्य दिले. अभिजात संगीताचा प्रचार केला अशा गुरुजींची शासनानेच नव्हे तर समाजाने सुद्धा उपेक्षा केली. अशा परिस्थितीत आम्ही गुरुजींचे सर्व शिष्य एकत्रित आलो आणि त्यांचा अमृत महोत्सवाचा सोहळा साजरा करावा असा संकल्प केला. याचप्रसंगी त्यांचे व्यक्तिमत्त्व व जीवनकार्यावर प्रकाश टाकणारा गौरवग्रंथ प्रकाशित करावा असे आम्हास वाटले. याच ग्रंथात गुरुजींच्या शिष्यांचा परिचय देता येईल काय? असा विचार समोर आला आणि त्यालाही ´ÖÖŸÖÖ¹ýÖ¯Ö ¯ÖÖÖ¯ŸÖÖ –ÖÖÖ»Ö.

हिमालया एवढे उत्तुंग व्यक्तिमत्व असलेल्या गुरुजींचे महान कार्य एका छोट्याशा पुस्तकात शब्दबद्ध करणे म्हणजे सूर्याला काजव्याने प्रकाश दाखविण्यासारखे आहे. असे असले तरी अनेक थोर व्यक्तींनी व माझ्या गुरुबंधूंनी गुरुजींबद्दलच्या भावना प्रकट करणारे लेख पाठविले. गुरुजींसारख्या थोर व्यक्तीच्या जीवनगौरव ग्रंथाचे संपादन करण्याची मला संधी मिळाली हे मी माझे परमभाग्य ÃÖ´Ö•ÖŸÖÖ.

या गौरवग्रंथासाठी गुरुजींच्या अनेक चाहत्यांनी लेख पाठविले होते. परंतु जागेअभावी सर्वच लेख प्रकाशित करु शकलो

नाहीत, याची आम्हास खंत वाटते.या गौरवग्रंथासाठी ज्यांनी वेळात वेळ काढून लेख, शुभेच्छा व दुर्मिळ फोटो पाठविले तसेच ज्या जाहिरातदारांनी जाहिराती दिल्या त्यांचे मनस्वी आभार ! या कार्यात सौ.मिनाक्षी कोळी व विजय श्रीमंगले यांनी कर्तव्य भावनेने अक्षर जुळणी करुन दिली. श्री.शिवाजी हांडे यांनी गुरुजींची अत्यंत मनोहारी चित्रे काढून दिली. गौरवग्रंथ वेळेत पूर्ण होण्यासाठी सोनू डगवाले व प्रा.डॉ.महावीर उदगीरकर यांनी सहकार्य केले.आर्टी ऑफसेटचे श्री.गोरखे यांनी सुबक मुद्रण करुन दिले. या सर्वांचाच मी ऋणी आहे.

हा गौरवग्रंथ रसिक, श्रोते, संगीताचे अभ्यासक व संशोधक यांना उपयुक्त ठरावा असा प्रयत्न केला आहे. किंबहुना जेव्हा मराठवाड्यातील अभिजात संगीताचा इतिहास लिहिला जाईल तेंव्हा गुरुजींचे कार्य व हा गौरवग्रंथ दिपस्तंभाप्रमाणे मार्गदर्शक ठरेल †ÃÖÖ ´ÖÖ–ÖÖ ×¾ÖÀ¾ÖÖÃÖ †ÖÆü.

अमृत महोत्सवानिमित्त गुरुजींना उदंड आयुष्य व सुदृढ आरोग्य लाभो. त्यांचा सहस्त्रचंद्र दर्शन सोहळा व शताब्दी महोत्सव साजरा करण्याचे भाग्य आम्हाला लाभो अशी ईश्वरचरणी प्रार्थना करतो.....

प्रा.संदीपान जगदाळे
संपादक
9423348313

अनुक्रमणिका

अ.क्र.	लेख	लेखक	पृष्ठ क्रमांक
1.	सच्चा उपासक	- डॉ.विकास कशाळकर, पुणे	7
2.	Ãö¸ö“ö ×³öÂ´öö“öµö	- श्री त्र्यंबकदासजी झंवर, लातूर	10
3.	सरस्वतीपुत्र-पं.शांताराम चिगरी	- प्रा.संदीपान जगदाळे, लातूर	12
4	गुरुजींसारखे गुरुजीच	- प्राणेश पोरे, माजलगाव	29
5.	थोर गायनाचार्य तथा तालमार्तंड	- पं.रघुनाथ केसकर, अहमदनगर	31
6.	संगीतातील भीष्माचार्य	- पं.दिपक लिंगे, उस्मानाबाद	33
7.	कर्नाटकाची मराठवाड्याला अनुपम भेट	- पं.शिवदास देगलूरकर, अंबाजोगाई	34
8.	संगीत महर्षी गुरुवर्य पं. शांतारामजी चिगरी	- Áößü Áößü¯öŸößü ´öö. •öö¬ö¾ö, †öÃöö	36
9.	नित लागो ध्यान गुरुचरणमे	- श्री गिरीश नाईक, लातूर	40
10.	दिव्य प्रतिभेचा धनी	- पं.जे.एम.कळसने, औरंगाबाद	42
11.	एक तपस्वी कलावंत	- डॉ.राम बोरगावकर, लातूर	45
12.	संगीतातील महामेरु पं.शांताराम चिगरी	- पं.विठ्ठल जगताप, लातूर	46
13.	आदर्श गुरु	- अंजली मालकर, पुणे	48
14.	उत्तम जीवन जगण्याचे साधन	- श्री हणमंत पांचाळ, पुणे	49
15	प्रारंभिक काळातील पं. चिगरी गुरुजी	- डॉ.महावीर उदगीरकर, मुखेड	51
16	†ö´Æßü “öö»ö¾ö Æö ¯öœü ¾öö¸üÃöö	- प्रा.अंगद गायकवाड, अहमदनगर	53
17	अभ्यास संगीताचा-मार्ग ईश्वरप्राप्तीचा	- सौ.मिनाक्षी कोळी, लातूर	56
18	तेजोमय गुरुजी	- प्रा.राहुल सोनवणे, परळी	59

19	अष्टपैलू व्यक्तीमत्व पं.शांतारामजी चिगरी	- श्री संजय सुवर्णकार, लातूर	60
20	माझे गुरु	- श्री माणिकराव निलंगेकर, लातूर	61
21	ŠúׂÖŸÖ»µÖ ¾µÖŒŸÖß´ÖŸ¾Ö	- श्री संजय कुलकर्णी, लातूर	63
22	माझे शिल्पकार	- श्री उत्तम चिगरी, पुणे	65
23	प्रज्ञाचक्षू - पं.शांताराम चिगरी	- ¯ÖÖ.Æ¸ßÃÖ¾ÖÖ¢Ö´Ö •ÖÖ¿Öß, »ÖÖŸÖ¸	67
24	ग्वाल्हेर घराण्याचे पाईक	- श्री लक्ष्मीकांत तुबाजी, लातूर	70
25	संगीतातील कल्पतरु	- संजय विष्णु सरवदे, औरंगाबाद	72
26	वटवृक्षाचा अमृत महोत्सव	- शैलेश गोजमगुंडे, लातूर	73
27	ÃÖ¸»Ö ¾µÖŒŸÖß´ÖŸ¾Ö	- विजय श्रीमंगले, लातूर	75
28	आठवणीतले गुरुजी	- प्रा.हरीश कुलकर्णी, लातूर	77
29	अंतःचक्षूचे संगीत	- सौ.चंद्रकला खोसे, पुणे	79
30	स्वर सानिध्यातील माझी जडणघडण	- श्री.संतोष कतारे, सांगोला	80
31	कुस्ती खेळणारे गुरुजी	- श्री.केशवराज सूर्यवंशी, भालकी	81
32	गुरुजी	- वेदांग धाराशिवे, गोवा	82
33	संगीत साधक	- डॉ. राधिका पाठक, लातूर	83
34	मनातल्या आठवणी	- श्री उमाकांत खानापूरे, लातूर	84
35	वंदनिय गुरुजी व बाई	- ÃÖÖ. ÃÖß´ÖÖ †ÖµÖÖ“ÖßŸÖ, »ÖÖŸÖ¸	86
36	गुरु ईश्वर तात माय	- कु.अस्मिता श्रीपती दरेकर, लातूर	87
37.	तपस्वी जीवन	- दगडू लोमटे, अंबाजोगाई	88
38.	गुरुमाय - शकुंतलादेवी चिगरी	- प्रा.संदिपान जगदाळे, लातूर	90
39.	×¿ÖÂµÖÖ“Ö ¯Ö×¸¾“ÖµÖ ¯Ö¡Ö	- -	94

सच्चा उपासक

डॉ.विकास कशाळकर, पुणे

संगीत ही साधना आहे. संगीताने माणसाचे मनोरंजन होते हे जरी खरे असले तरी मनोरंजन हे संगीताचे मुख्य प्रयोजन नाही. भारतीय तत्वज्ञानामध्ये संगीत हे मोक्ष प्राप्तीचे सगळयात सोपे साधन आहे असे म्हटले आहे.

वीणा वादन तत्वज्ञः श्रुति जाति विशारद।

ताल दया प्रयासेन मोक्ष मार्ग च गच्चति।।

असे याज्ञवल्क्य स्मृतीमध्ये म्हटले आहे. आज संगीताच्या क्षेत्रामध्ये जी रंगीबेरंगी झगमगणारी खोटी दुनिया आहे. त्या खोट्या जादूई विश्वाच्या पार्श्वभुमीवर संगीताच्या गाभाऱ्यामध्ये शांतपणे तेवणारी दिव्याची ज्योत म्हणजे पं. शांतारामबुवा चिगरी गुरुजी आहेत असे म्हणावे लागते. प्रसिद्धीमागे न धावणाऱ्या आजच्या काळात कला व्यापाराच्या प्रचंड गती मध्ये वहावत न जाता भक्कमपणे पाय रोवुन कला साधना करणारे योगी हल्लीच्या काळात अभावाने दिसतात. भारतामध्ये प्राचीन काळापासून आचार्यांना मानाचे स्थान दिले जात होते. एखादेवेळी कांही कामानिमित्त असे आचार्य राजदरबारात आले तर राजे स्वतःउठून त्यांना सन्मानाने आपल्या सिंहासनावर बसवित असत. याचे मुख्य कारण आचार्याची तपश्चर्या आणि त्याग हे दोन महत्वाचे गुण त्याच्याकडे असायचे. भौतिक प्रलोभनापासुन स्वतःला दूर ठेऊन साधनेने पूर्णवेळ घालविण्यासाठी गावापासून दूर पर्णकुटीत आपले वास्तव्य ठेवणारे, प्राचीन काळातले आचार्य हे आपले आदर्श आहेत. आज चिगरीबुवाच्या जीवनाच्या इतिहासाची पाने उलटली तर त्यांनी ज्ञानार्जनासाठी घेतलेले कष्ट आणि ज्ञानदानासाठी केलेले समर्पण हे गुण त्यांना आचार्याच्या पंक्तीत नेऊन बसवतात.

गुरु साक्षात परेशु असे संत सांगतात कारण गुरु ही मनुष्याच्या आत्मोन्नतीची अंतम अवस्था आहे. कुठल्याही तपश्चर्याशिवाय गुरुपद लाभत नाही. अनुभवाचं गाठोडं डोक्यावर घेऊन अंतीम यात्रेला निघालेला हा यात्रिक वाटेत भेटणाऱ्या वाटसरुला आपल्या गाठोड्यातले ज्ञान वाटून शेवटी निरंकार अवस्थेत पोहंचतो. शिक्षक, गुरु, आचार्य या ज्ञानदात्याच्या चढत्या पायऱ्या आहेत. प्रत्येक

पायरीवर अहंकाराचे अंकूर गळून पडत असतात. रसरशीत फळभाराने समृद्ध झालेला वृक्ष जसा झुकलेला असतो तसा ज्ञानसमृद्ध व्यक्ती हा ज्ञानामुळे विनम्र असतो. शांतारामजी हे असेच ज्ञानमार्गी आचारी आहेत. संगीतार्जन करताना मुंबई, पुणे अशी भटकंती करीत ते लातूरसारख्या त्या काळी शांत असलेल्या शहरात स्थिरावले. तिथे त्यांच्या प्रज्ञेला अनेक धुमारे फुटले.

ज्ञानप्राप्तीनंतर महत्त्वाचा टप्पा म्हणजे त्याचे चिंतन व साधना. आजच्या पिढीतले कलाकार बघितले की हा फरक अधिक स्पष्टपणे जाणवतो. गुरुकडे आज एखादी गोष्ट शिकली की दुसऱ्या दिवशी त्याचे मंचावर सादरीकरण असते. कलेतील प्रमेय ही चिंतनाशिवाय सुटत नाहीत. चिगरी बुवां सर्वसामान्य असले तरी त्यांच्या अंतर्मनात कुठल्यातरी रागाचे चिंतन सुरु आहे असे जाणवते. बोलता-बोलता एकदम संगीतातल्या विषयावर त्यांचे भाष्य सुरु होते. कलेचा ध्यास हा त्यांच्या जीवनाचा ध्यास आहे. कुणी जवळ असो किंवा नसो त्यांची बोटे तबल्याशिवाय बोल वाजवित असतात. रागाचा आणि तालाचा त्यांचा अव्याहत रियाज सुरु असतो. स्वयं यो राजते जो स्वयंप्रकाशी आहे तो स्वर अशी परिभाषा मतंग मुनींनी बृहद्देशी या ग्रंथात केली आहे. स्वरांचा हा प्रकाश ज्याच्या अंतरमनाला दिसतो तो खरा योगी म्हणायला हवा. बुवांच्या काही विद्यार्थ्यांचे गाणे ऐकताना त्यांना दिलेल्या स्वरानुभूतीची प्रचिती येते.

शिष्यपरायण शांतारामबुवांनी आपल्या शिष्यांना भरभरुन दिले आहे. ज्ञान विनीयोगात कुठेही संकुचितपणा नाही. ज्ञान हे संचित धनासारखे असते. जोपर्यंत त्याचा विनीयोग होत नाही तोपर्यंत ते वृद्धिंगत होत नाही. त्यांची ज्ञानाची पाणपोई ही केवळ ग्रीष्मातली तहान भागवणारी नसून तो चिरंतन झरा आहे. अनेक पायस्थ येथे आले, या पाणपोईतल्या संगीतामृताने तृप्त होऊन मार्गस्थ झाले. त्यात मुकेश जाधव सारखे आंतरराष्ट्रीय किर्तीचे तबलावादक कलाकार आहेत. आश्वासक गायकांची एक फळीच त्यांनी उभी केली आहे. संगीतामध्ये तालीम या संकल्पनेला फार महत्त्व आहे. गायकीमध्ये घरंदाजपणा असल्याशिवाय ते गाणे रसिकांच्या पसंतीला उतरुच शकत नाही. यावर त्यांना विश्वास आहे कारण त्यांना ग्वाल्हेर घराण्याची उत्तम तालीम मिळालेली आहे. मुंबईला वास्तव्य असताना त्यांनी पं.नारायणराव व्यास यांच्याकडे तालीम घेतली. त्यांच्या गाण्यातील गोडवा सोबत पं.विनायकराव पटवर्धन यांच्या रागाची शास्त्रशुद्धता याचाही अभ्यास करण्याची त्यांना संधी मिळाली. सोबतच ग्वाल्हेर गायकीला स्वर-काकूचा वेगळा आयाम देणारे पं.ओंकारनाथ ठाकूर यांचाही सहवास लाभला. घरंदाज गायकीतील मधुकण वेचून त्यांनी आपल्या गायकीला आकार दिला. प्रत्येक गायकाच्या गायकीतले बारकावे आपल्या शिष्यांना समजावून सांगितले. उत्तम चिगरी यांच्या गाण्यात पं.ओंकारनाथ ठाकूर डोकावतात. रथाची दोन्ही चाके व्यवस्थित असतील रथ भरधाव धावतो हे चिगरी गुरुजींचे मुख्य तत्त्व आहे. स्वर आणि ताल ही संगीताच्या रथाची दोन चाके

आहेत. त्यातील एक जरी चाक व्यवस्थित नसेल तर संगीताचा रथ पांगळा होईल. म्हणून तालीम देताना ती तबल्यासोबतच दिली पाहिजे यावर त्यांचा कटाक्ष असतो. तबला शिकताना सोलो-वादन व साथ-संगत याचे स्वतंत्र धडे ते शिष्यांना देत असतात. त्यामुळे साथ-संगत व सोलो-वादन या दोन्ही क्षेत्रात त्यांच्या शिष्यांनी आपले स्थान निर्माण केले आहे. तबलावादन व गायन या दोन्ही विषयावर प्रभुत्व असणारे कलाकार अत्यल्प आहेत. चिगरी बुवांचा आणखी एक गुण नमूद करणे आवश्यक वाटते तो म्हणजे त्यांच्या कलेतील प्रामाणिकपणा आणि स्पष्टवक्तेपणा. त्यामुळे जरी काही लोकांमध्ये ते अप्रिय असले तरी विद्वान लोकांमध्ये त्यांच्याबद्दल खूप आदर आहे. चांगल्या गोष्टीला दिलखुलासपणे दाद द्यायला मनाचा मोठेपणा लागतो. याउलट एखादा नवोदित कलाकार छान गायला तर बुवा त्याची मुक्त कंठाने प्रशंसा करतात तसेच रागाची शुद्धता किंवा वादनात उणिवा जाणवल्या तर ते स्पष्टपणे सांगतात. त्यामागे कलाकाराचा उत्कर्ष व्हावा व कलेची उंची वाढावी ही भावना असते.

उत्तर आयुष्यात पदार्पण केलेल्या गुरुजींना आयुष्याच्या सांजसमयाची चिंता नाही कारण अनेक शिष्याच्या आयुष्यातला सुर्योदय त्यांची सांजवाट प्रकाशमय करतील याची सर्वांनाच खात्री आहे. पृथ्वीवर एका ठिकाणी काळोख असला तरी त्याच वेळेला दुसरीकडे सुर्याचा लख्ख प्रकाश पडलेला असतो. तसेच चिगरी बुवांचे बाह्य चक्षू जरी काळोखले असले तरी अंतःचक्षू समोर लख्ख प्रकाश असल्यामुळे त्यांच्या रागाच्या आणि तालाच्या प्रतिमा उजळल्या आहेत. त्याचे तेज पुढच्या पिढीला दिशादर्शक ठरेल हे निश्चित.

चिगरी यांच्या ज्ञानाची चिन्गारी मराठवाड्याचाच आसमंत नव्हे तर अख्ख्या महाराष्ट्राला दिपवून टाकेल यात नवल ते काय!

ÃÖ¸Ö“Ö ×³ÖÂ´ÖÖ“ÖÖµÖ

- त्र्यंबकदास झंवर, लातूर.
अध्यक्ष, राज्य साक्षरता परिषद,महाराष्ट्र राज्य

संगीत हे ईश्वराची आराधना करण्याचे साधन आहे. सामवेदामध्ये याचे विस्तृत विवेचन आहे. संगीताची आराधना करीत ईश्वराला प्रसन करुन घ्यावे. मन एकाग्र करुन संगीताची आराधना करावी, संगीतातून परमेश्वराची सेवा करावी म्हणजे आपण हळुहळु ईश्वराच्या जवळ जातो, त्याला प्राप्त करतो असे सामवेदात म्हटले आहे.

प्राचीन काळात अशी साधना करणारे, आपले आयुष्य यासाठीच पुर्णपणे वाहुन घेऊन परंपरा निर्माण करणारे अनेक संगीत साधक निर्माण झाले व त्यांनी एक परंपरा निर्माण केली. गुरु-शिष्य परंपरा यातूनच उदयास आली.

आपल्या साधनेतून, आपल्या विलक्षण सामर्थ्यातून अनेक महान व्यक्तींनी या परंपरा निर्माण केल्या. रागांची निर्मिती केली व एका पिढीकडून दुसऱ्या पिढीकडे हा ठेवा चालत राहील. आपल्या देशात प्राचिन काळापासून अनेक ऐतिहासिक ठेवे मिळाले, अनेक परंपरा मिळाल्या. यात सर्वात भौतिक ऐतिहासिक व ईश्वरीय ठेवा म्हणजे संगीत..

असा हा ठेवा जतन करण्याचे व पुढल्या पिढीला सुपूर्त करण्याचे काम करणारे या क्षेत्रातील भिष्माचार्य म्हणजे पं.शांताराम चिगरी गुरुजी. साधारणत: १९७१ चा काळ असावा आपला विविध गावाच्या परिभ्रमणातून गुरुजी लातूरला आले व लातूरकरांशी त्यांची नाळ जुळली. गुरुवार क्लबमध्ये त्यांनी संगीत वर्गाला प्रारंभ केला. विद्यार्थी तयार होऊ लागले. त्यावेळी नाट्य चळवळ लातुरात सुरु झाली होती. या नाटकांना संगीत देण्याचे गुरुजींनी मान्य केले. कामाचा व्याप वाढत गेला. विद्यार्थ्यांची संख्या वाढत गेली व मग सूरताल संगीत विद्यालयाची स्थापना केली. जे आज महाविद्यालय आहे. या संस्थेतून आंतरराष्ट्रीय ख्यातीचे मुकेश जाधव सारखे तबला वादक निर्माण झाले. खंडेराव कुलकर्णी, आण्णाराव भोसले, मानसपुत्र उत्तम चिगरी, श्री अंगद गायकवाड आदी विद्यार्थी निर्माण झाले व लातूरची संगीत परंपरा समृद्ध झाली.

लातूरच्या सांस्कृतिक परंपरेत, लातूरच्या संगीत क्षेत्रात मानाचे स्थान मिळवुन देण्यात गुरुजींचा सिंहाचा वाटा आहे. आज हा गुरुजींचा प्रवास आयुष्याच्या उत्तरार्धात पोचला आहे. निरपेक्ष व उत्कट प्रेम देऊन त्यांनी हजारो विद्यार्थी तयार केले आहेत. ज्याला

संगीत म्हणजे काय हे माहिती नव्हते त्यांना जाणते करुन गाणारे केले. आज अनेक क्षेत्रात त्यांचे विद्यार्थी आहेत. आपल्या आयुष्यात गुरुजी भेटले व त्यांच्यामुळे, त्यांच्या संगीताच्या शिकवणीमुळे आयुष्याच्या अवघड वळणावर मार्ग काढता आला व आयुष्य सुखद झाले असे अनुभव ते सांगत असतात.

दु:खाचे प्रसंग आले तर संगीत त्या दु:खाला हलके करण्याचे सामर्थ्य देते व सुखाचे प्रसंग आले तर सुख समाधानाने घेण्यासाठी मनाची तयारी करण्याची भूमिका संगीत निर्माण करते हे गुरुजींकडून शिकायला मिळाले असेही अनेक संगीतसाधक विद्यार्थी आवर्जून सांगतात.

पं.शांताराम चिगरी गुरुजींनी हे सारे केले. समर्पणाच्या भावनेतून, अकृत्रिम प्रेमातून व निरपेक्ष वृत्तीतुन. पं. ओंकारनाथ ठाकूर, पं. विनायकबुवा पटवर्धन, पं.नारायणराव व्यास, उ.अहमदजान थिरकवा, बद्रीप्रसाद मिश्र हे सारे गुरुजींचे गुरुवर्य. यांच्या कडक व शिस्तीच्या तालमित गुरुजी तयार झाले. प्रचंड साधना केली व ही सारी साधना शिष्यावर उधळून टाकली. आज कर्नाटक, आंध्र, महाराष्ट्रामध्ये कोठेही जा संगीताच्या प्रांतात गुरुजींचे नाव निघाले की आदराने मान झुकतेच.

आजच्या या क्षणाक्षणाला बदलल्या जाणाऱ्या जगात कदाचित गुरुजी तुम्हाला हिशोब कधी कळलाच नाही, व्यवहार कधी जमलाच नाही असे लोक म्हणत असतील पण तुमचा हिशोब व व्यवहार तुमच्या अंतरात्म्यात जे संगीत आहे, जो ईश्वराचा अंश आहे त्यालाच माहिती, त्यालाच तुम्ही माहिती असावे. आम्हा सामान्य लोकांना त्याची काय माहिती. म्हणून तुम्ही हिशोब केला तो माणुसकीचा, विचाराचा, आपला अमुल्य ठेव्याचा व तुम्ही कृतार्थ झालात.

पं.शांताराम चिगरी गुरुजींसारखी माणसे ही शेकडो वर्षात एखाद्या वेळी निर्माण होतात. शांतपणे समाजात राहुन समाजाला खुप देतात व स्थितप्रज्ञाप्रमाणे जीवन जगत असतात. आपले अस्तित्व ते आपल्याकडून निर्माण झालेल्या कलासंपन्न पिढीत पाहत असतात. हीच माणसे मोठी असतात. समाजाला आधार, विचार व दिशा देतात.

गुरुजी आपण हेच केले आहे. संगीताचा एक जाणकार वर्ग, संगीतावर प्रेम करणारे श्रोते व गाणारे गायक, वादक यांची एक मोठी पिढी आपण निर्माण केली आहे. हा परिसर, हे विद्यार्थी, हे साधक आपले ऋण कधीच विसरु शकणार नाही व तुमच्यासारखे गुरुजी आता होणार नाही. गुरुजी तुमच्या चरणी विनम्र प्रणाम..

सरस्वतीपुत्र - पं.शांतारामजी चिगरी

- प्रा.संदीपान जगदाळे, लातूर

अकाली आलेल अंधत्व... घरातील अठरा विश्व दारिद्र्य ...ऋषीतुल्य गुरुजनांचा सहवास व परीसस्पर्श... अनेक दशकांची साधना...गायन वादनात प्राप्त केलेली सिद्धता...शेकडो शिष्यांना दाखविलेल्या सुरेल वाटा...अंधत्वातून प्रकाशमान झालेलं आयुष्य....हे सारं साध्य होऊ शकते ते केवळ एखाद्या सरस्वतीपुत्रालाच!ते सरस्वतीपुत्र म्हणजेच पं.शांतारामजी चिगरी गुरुजी. त्यांच्या कार्याचा, परिश्रमाचा, केलेल्या संघर्षाचा, दिलेल्या अग्नीपरिक्षेचा व दैदिप्यमान यशाचा आलेख मांडायचा तरी कसा ? हे सारं मानवी शक्तीच्या आवाक्याबाहेर आहे. असे असले तरी त्यांच्या १९८८ पासूनच्या सहवासातून मला जे ज्ञात झालं, मला जे भावलं ते माझ्या तोडक्या मोडक्या शब्दात मांडण्याचा प्रयत्न करीत आहे.

पं.शांतारामजी चिगरी गुरुजीचा जन्म कर्नाटक राज्यातील विजापूर जिल्हयातील खैनुर या छोट्याशा गावी सन १९३९ साली झाला. त्यांच्या वडीलांचे नाव विरगंट्टीअप्पा तर आईचे नाव विरम्मा असे होते. त्यांच्या पोटी पाच अपत्ये जन्माला आली. त्यात तीन मुली व दोन मुले होती. गुरुजींचे आई वडील शेतात मोलमजुरी करायचे. कमविणारे हात चार तर खाणारे तोंडं मात्र सात होती. घरात अठराविश्व दारिद्र्य. पैशांची अडचण तर विश्वामित्रासारखीच होती. अनेकवेळा या कुटुंबाला पाणी पिऊनच दिवस काढावे लागायचे.

घरात कसल्याही प्रकारचा संगीताचा वारसा नव्हता, असं असलं तरी चिमुकला शांताराम मंदिरात होणारी भजनं ऐकत असताना तल्लीन व्हायचा. प्रत्येक सूर कानात साठवायचा, मंदिरात ऐकलेली भजने पुन:पुन्हा गुणगुणायचा. शांताराम जसजसा लहानाचा मोठा होऊ लागला. तसतसा तो तालासूरात अधिकच रमू लागला. परंतू गावात संगीत शिकण्याची सोय नव्हती. बाहेरगावी जाऊन शिकावे म्हटले तर घरात पैशांची वाणवा होती.

आणि अंधत्व आले

घरात जरी आर्थिक चणचण असली तरी चिगरी कुटुंब मीठ भाकरीत सुख मानून जगत होते. अशा या सुखी-समाधानी कुटुंबाला काळाची दृष्ट लागली. अचानक देवीची साथ आली. हे सुंदर व मनोहारी जग कस असतं हे पुरतं उमजण्याआधीच चिमुकल्या शांतारामचे डोळे अधू झाले. देवीच्या साथीने त्याचे डोळे हिरावून नेले. आता त्याच्या आयुष्यात उरला होता काळाकुट्ट अंधार... या घटनेने त्याच्या जीवनात कायमचा काळोख पसरला. जिथे उदरनिर्वाहासाठी पैसे नव्हते तिथे त्याच्या उपचारासाठी कोठून पैसे येणार? त्यावेळेचे त्याचे वय होते फक्त ८ वर्षे. पंडित विष्णु दिगंबर पलुस्करांचे जसे डोळे गेले आणि संगीत साधना हेच त्यांच्या आयुष्याचे ध्येय

ठरले तद्वतच छोट्याशा शांतारामच्या जीवनात घडले. भलेही त्यांच्या दृष्टीपुढे काळोख पसरला तरी पुढे चालून संगीतरुपी प्रकाशाने त्यांचे आयुष्य उजळून निघाले. अगदी लखलखत्या दिव्याप्रमाणे!

ग्वालगीरची यात्रा

गुरुजी ९ वर्षांचे असावेत. त्यावेळची ही गोष्ट आहे. शेजारचे चार-पाच मित्र त्यांच्याजवळ आले. त्यातील एक मित्र म्हणाला, "शांताराम चल आपण यात्रेला जाऊयात. "

गुरुजी - "कोणत्या यात्रेला?"

x´ÖüöÖ - ग्वालगिरच्या यात्रेला.

गुरुजी - पण माझ्याकडे पैसे नाहीत.

x´ÖüöÖ - पैशाची चिंता करु नकोस, आम्ही देतो तुला पैसे.

गुरुजी- 'पण मी काय करु यात्रेला येऊन? गिरक्या फिरक्या घेणारे पाळणे, सुंदर सुंदर खेळण्या आणि नेत्रदीपक अतिशबाजी पाहण्यासाठी माझ्याकडे डोळेही नाहीत.' गुरुजींनी खंत व्यक्त केली. पण मित्र पक्के होते. ते म्हणाले अरे, 'डोळे नसले म्हणून काय झाले? तिथे संगीताचे कार्यक्रम होतात ना? त्या कार्यक्रमाला आपण जाऊन मनसोक्त संगीत ऐकून येऊयात.'

संगीताचे नाव ऐकताच गुरुजी मोहरुन गेले. क्षणाचाही विलंब न लावता त्यांनी होकार दिला. घरात कोणालाही न सांगता गुरुजी यात्रेला निघाले. खैनूरपासून १५ मैलावर असलेल्या ग्वालगीरीकडे बैलगाडीत बसून स्वारी निघाली. मजल-दरमजल करीत ही मंडळी रात्री ग्वालगीर येथे पोहंचली. मित्रांनी घरुनच दशम्या बांधून आणल्या होत्या. त्या सोडल्या आणि त्याच्यावर यथेच्छ ताव मारला. दिवसभराच्या प्रवासाने ते थकले होते. जमिनीवर पाठ टेकताच ते कधी निद्राधीन झाले हे त्यांनाही कळले नाही.

सकाळी लवकर उठून ही मंडळी यात्रेत फिरु लागली. यात्रेतील प्रत्येकाच्या चेहऱ्यावर आनंद ओसंडून वहात होता. कोणी जादूचे खेळ पहात होता, कोणी फुगे घेत होता तर कोणी शिट्टी, पिपाणी व डफली घेऊन वाजवित होता. परंतु चिमुकला शांताराम मात्र या आनंदाला पारखा होता. कारण ती सुंदर यात्रा पाहण्यासाठी ना त्याच्याजवळ डोळे होते, ना एखादी खेळणी घेण्यासाठी त्याच्या खिशात दोन पैसे होते. दुसऱ्याच्या आनंदात आपला आनंद मानून तो मित्रासमवेत फिरत होता. रात्री मात्र रामलीला, दशावतार इ.कार्यक्रमातून सादर होणारे गायन ऐकून त्याला परमानंद व्हायचा. देहभान विसरायचा. कानाची ओंजळ करुन ते स्वर कानात साठवू लागला. सर्वांनीच दोन दिवस यात्रेचा मनमुराद आनंद लुटला. आता वेळ झाली होती ती गावाकडे परतण्याची. त्यामुळे सर्व मित्रमंडळी बैलगाडीकडे

आली आणि अचानक यात्रेत कल्लोळ माजला. पळा, पळा म्हणून लोक ओरडू लागले. कोणीतरी म्हणाला, ‘यात्रेत बैलाच्या टक्करीची स्पर्धा चालू होती. त्यातील एक मस्तवाल बैल डरकाळ्या फोडीत दिशा सापडेल तिकडे पळत सुटला आहे.’ हे ऐकताच लोक भीतीच्या आकांताने सैरावैरा पळत सुटले. त्या धावपळीत शांतारामची आणि मित्रांची ताटातूट झाली. त्यानंतर बऱ्याच शोधाशोधीनंतरही त्यांची भेट होऊ शकली नाही. शांताराम हरवला या भीतीने मित्रांनी बैलगाडी जुंपली आणि खैनूरच्या दिशेने पळ काढला.

मुंबईकडे प्रयाण

अथक परिश्रमानंतरही मित्र सापडत नाहीत असे त्याच्या लक्षात आले. आता मात्र त्याचा बांध फुटला आणि तो ओक्साबोक्शी रडू लागला. पोटात भुकेचा डोंब उसळला होता तर दुसरीकडे जीवघेण्या थंडीने तो गारठून गेला होता. रस्त्याने जात असतानाच त्याच्यासमोर एक ट्रक उभी होती. मनाचा निग्रह करुन त्याने चाचपडत चाचपडत ट्रकचा आसरा घेतला. त्या ट्रकमध्ये कापूस भरलेला होता. रक्त गोठवणाऱ्या थंडीत उबदार कापसामुळे त्याला हायसे वाटले. ट्रक कोठे निघाला आहे हेही त्याला माहीत नव्हते. दिवसभराचा प्रवास करुन त्याचा जीव थकला होता त्यामुळे त्या मऊ आणि उबदार कापसात तो आपसुकच झोपी गेला.

तो जेंव्हा जागा झाला तेंव्हा तो विजापूरच्या रेल्वेस्टेशनवर पोहोचला होता. ट्रकमधील कापूस काढण्यासाठी जेंव्हा तेथील मजूर आले तेंव्हा त्यांना हा नऊ वर्षाचा चिमुरडा दिसला. त्यांनी विचारपूस केली, त्याने सर्व हकीकत त्यांना सांगितली परंतु आता इलाज नव्हता. ते त्याला खैनूरला पाठवू शकत नव्हते. त्यामुळे शांताराम रेल्वेस्थानकावर इकडे तिकडे फिरु लागला. भीक मागण्याशिवाय त्याच्याकडे पर्याय नव्हता. हे होत असतानाच पोलिसांनी त्याला पकडले व त्याची रवानगी मुंबईच्या रिमांड होममध्ये केली.

¤ö¤¡¸¡"µöö †-ö¿ööôÿö ¯ö¾ö¿ö

रिमांडहोममध्ये चार दिवस पोलिसांनी शांतारामला ठेवून घेतले. त्यानंतर त्यांनी त्याला दादरच्या अंधशाळेत प्रवेश मिळवून दिला. शालेय शिक्षणास प्रारंभ झाला. परंतु शिक्षण घेण्यास भाषेची अडसर येवू लागली. कन्नड भाषेशिवाय त्यांना भाषा येत नव्हती. त्यामुळे पहिल्याच चाचणी परीक्षेत त्याला सर्वच विषयात भोपळा मिळाला. ही गोष्ट त्यांच्या जिव्हारी लागली. त्याच शाळेत उडपी आणि कारवारचे काही विद्यार्थी होते. त्यांनी शांतारामला मराठी व हिंदी भाषा शिकविण्यास प्रारंभ केला. कुशाग्र बुद्धीमत्ता असल्यामुळे त्यांने अल्पावधीतच या भाषेवर प्रभुत्व मिळविले. ब्रेल लिपीच्या माध्यमातून शांतारामने ६ वी पर्यंतचे शिक्षण पूर्ण केले. शालेय शिक्षणाबरोबरच त्यांना संगीताचेही शिक्षण दिले जायचे. शाळेत भालेकर मास्तर व प्रमोदिनी मॅडम संगीताचे धडे देऊ लागले. बालपणापासूनच संगीताची आवड असल्यामुळे चिमुकला शांताराम संगीतातच अधिक रमू लागला.

थोर गुरुंचा स्पर्श

दादरच्या अंधशाळेत संगीत शिक्षकाबरोबरच थोर गायक-वादकांचा राबता असायचा. अशातच एकदा ग्वाल्हेर घराण्याचे थोर गायक पं.नारायणराव व्यास शाळेत दाखल झाले. त्यांनी तेथील विद्यार्थ्यांना ग्वाल्हेर गायकी शिकविण्यास प्रारंभ केला. धीरगंभीर नोमतोमीत चिमुकला शांताराम हरवून जायचा. दमदार व पहाडी आवाजाची ग्वाल्हेर गायकी त्याला मनस्वी आवडायला लागली. मधुर आवाज व अथक परिश्रमाची तयारी असल्यामुळे तो अल्पावधीतच पं.नारायणरावांचा लाडका शिष्य झाला. त्यांच्याकडून त्याने ७ वर्षे तालीम घेतली. स्वर पक्का होता पण ताल कच्चा होता. त्यामुळे पं.नारायणरावांनीच शांतारामला तबला शिकण्याचा सल्ला दिला. दैवयोगाने बनारस घराण्याचे थोर कलावंत पं.बद्रीप्रसाद मिश्र दादरच्या अंधशाळेत शनिवार आणि गुरुवारी येवू लागले. अशाप्रकारे त्यांनी बनारस घराण्याची तालीम घेण्यास प्रारंभ केला. पाहता पाहता त्यांनी अल्पावधीतच तबलावादनातही प्रभुत्व प्राप्त केले.

‘¬ÖÖ ¬ÖÖ xŸÖ ™’ वर स्पर्धा जिंकली

पं.शांतारामजींचे शालेय शिक्षणात कधीही मन लागले नाही. उठता-बसता, खाता-पिता ते तालासुरांची आराधना करु लागले. अशातच एकदा मुंबई मध्ये तबलावादनाच्या स्पर्धेचे आयोजन करण्यात आले होते. या स्पर्धेसाठी पं.किशनमहाराजांनी आपल्या शिष्याला आणले होते तर पं.बद्रीप्रसादांनी शांतारामला स्पर्धेत उतरविले होते. पं.किशन महाराज व पं.बद्रीप्रसाद हे गुरु-बंधू होते. त्या दोघांचे शिक्षण बनारस घराण्याचे थोर कलावंत पं.कंठे महाराजाकडेच झाले होते. या स्पर्धेत शांताराम विजयी झाला तर पं.किशनमहाराजांचा शिष्य पराभूत झाला. त्यामुळे पं किशनमहाराज व पं.बद्रीप्रसाद मिश्र यांच्यात कडाक्याचे भांडण झाले. आपल्या शिष्याचा झालेला पराभव पाहून पं.किशन महाराज उद्विग्न झाले. त्यांनी बद्रींना आव्हान दिले व म्हणाले बद्री, ‘तू अपने शागीर्द को लखनऊ के प्रतियोगिता में शामिल कर, मैं मेरे शागीर्द को शामिल करता हूँ, देखेंगे किसका शागिर्द जीतता है?’ असे म्हणून पं.किशन महाराज तेथून रागाने निघून गेले. पं.बद्रीप्रसादांनी ते आव्हान स्विकारले. ते शांतारामला म्हणाले, ये देख शांताराम, ये मेरे इज्जतका सवाल है, तू दिनरात मेहनत कर, मेरा आशिष सदैव तुम्हारे साथ है।

आता मात्र गुरुच्या प्रतिष्ठेसाठी शांताराम अविरत परिश्रम करु लागला. पुढे चारच महिन्यात लखनऊ येथे तबलावादनाची स्पर्धा सुरु झाली. ही स्पर्धा पाहण्यासाठी स्वत: पं.कंठे महाराज उपस्थित होते. एकानंतर एक दिग्गज स्पर्धक आपले सादरीकरण करु लागले. त्यात शांतारामने आपले सादरीकरण केले. त्याने धाधा तिट धाधा तूना हा कायदा जवळपास पंधरा मिनिटे वाजविला. त्यांची तयारी, गोडवा, दायाॅ-बायाँचे संतुलन, त्याहीपेक्षा त्याच्या कल्पनाशक्तीने तयार केलेले अनेकविध पलटे ऐकून सर्वजण मंत्रमुग्ध झाले

आणि केवळ धाधातिट वर त्याने स्पर्धा जिंकली. पं.किशन महाराजांचा शिष्य याही स्पर्धेत पराभूत झाला. छोट्या शांतारामची तयारी पाहून पं.कंठे महाराज भारावून गेले व म्हणाले, ‘ये तो तबले का सागर है।’ त्यांनी शांतारामला आपल्या घरी १५ दिवस ठेवून घेतले. पं.कंठे महाराजांकडे एक चांदीचा डग्गा होता. तो डग्गा शांतारामला देण्याचा विचार त्यांनी केला. जेंव्हा शांताराम मुंबईकडे निघाला तेंव्हा त्यांनी आपल्या एका शिष्याला तो चांदीचा डग्गा आणावयास सांगितला परंतु तो डग्गा कांही सापडला नाही. नंतर असे समजले की तो डग्गा पं.किशन महाराजांनी लपवून ठेवला होता.

असे असले तरी पं.कंठे महाराजांनी शांतारामच्या हातात एक रुपयाचा चांदीचा बंदा दिला. त्याबरोबरच त्याला आयुष्यभर पुरेल असा आशीर्वाद दिला. पं.बद्रीप्रसादजी व शांताराम लखनौ वरुन मुंबईला निघाले. रेल्वेचा प्रवास सुरु झाला. परंतु बराच वेळ झाला तरी शांताराम कांहीच बोलत नव्हता. त्यावर पं.बद्रीजींनी विचारले, "शांताराम क्या हुआ? तू बोलता क्यों नही?" त्यावर शांताराम म्हणाला, ‘मैने इतना अच्छा तबला बजाया, लेकिन आपके गुरुजीने मुझे एक रुपयाही दिया।’ त्यावर पं.बद्रीप्रसाद म्हणाले, ‘अरे शांताराम, हमने पूरी जिंदगी गुरुसेवामें बिताई फिर भी हमें गुरु के घर का पानी तक नहीं मिला और आज तुझे इतना मिलकर भी तू नाराज है?’ हे ऐकून शांताराम भानावर आला व झालेल्या चुकीबद्दल त्याने क्षमा मागितली.

कलकत्त्याकडे मोर्चा वळविला

ज्ञानलालसा असल्यामुळे पं.शांतारामजी मिळालेल्या ज्ञानावर समाधानी नव्हते. त्यांना उत्तमोत्तम ज्ञान प्राप्त करावयाचे होते. त्यामुळे त्यांनी मुंबई सोडली. त्यांनी आपला मोर्चा कलकत्त्याकडे वळविला. तेथे फरुखाबाद घराण्याचे श्रेष्ठ कलाकार तबलानवाज उस्ताद अहमदजान थिरकवाँ यांची भेट झाली. तेथे लयदार व पल्लेदार गतींचा अभ्यास सुरु झाला. एके दिवशी उ.अहमदजान साहेबांनी शांतारामला पेशकार शिकविले. विविध लयकारीयुक्त व गुंतागुंतीचे पेशकार काही केल्या शांतारामच्या डोक्यात शिरेनात. त्यामुळे तो तेथेच उभा राहिला व पेशकार आठवण्याचा प्रयत्न करु लागला. उ.थिरकवाँ साहेबांच्या लक्षात आले की हा मुलगा दोन तासांपासून असाच उभा आहे. त्यांनी त्याला बोलावून घेतले व विचारणा केली. तेंव्हा चिमुकल्या शांतारामला रडू कोसळले. तो रडत रडत म्हणाला, ‘आपने मुझे जो पेशकार दिये है वो मुझे याद नहीं आ रहे है।’ त्यावर उस्तादजी म्हणाले, 'बस इतनीसी बात ?' असे म्हणून त्यांनी त्याला मोठ्या ममत्वाने आपल्याजवळ घेतले व ते पेशकार पुन्हा समजावून सांगितले. उ.अहमदजान थिरकवाँ यांच्याकडे तीन वर्षे गुरुजींनी तालीम घेतली. पुढे दिल्ली घराण्याचे खलिफा उ.नत्थूखाँ यांच्याकडून त्यांनी धडे घेण्यास प्रारंभ केला. दिल्ली घराण्याचे कायदे व दिल्ली बाजाचे शिक्षण घेत असतानाच उ.नत्थू खाँ साहेबांचे देहावसान झाले. त्यामुळे दिल्ली घराण्याचे शिक्षण त्यांना फार काळ घेता आले नाही.

गुजरातकडे प्रयाण

गायन वादनाची साधना अविरत चालू होती. पं.नारायणराव व्यासांकडून मिळालेल्या ग्वाल्हेर गायकीने ते मोहरुन गेले होते. त्यामुळे पं.नारायणरावानंतर आपण कोणाकडून ज्ञान घ्यावे असा ते विचार करु लागले. अशातच एका मित्राने त्यांना सुचविले की तू गुजरातमधील काठेवाड येथे जावे. तेथे पं.ओंकारनाथ ठाकूर हे थोर कलावंत आहेत. त्या सल्ल्यानुसार ते कोठेवाड येथे पोहंचले. तेथे पुन्हा ग्वाल्हेर गायकीचे शिक्षण घेण्यास प्रारंभ झाला. त्यांच्याकडे त्यांनी ३ वर्षे तालीम घेतली. त्यानंतर पं.विष्णु दिगंबर पलुस्करांनी पं.ओंकारनाथांवर बनारस विश्वविद्यालयाच्या प्राचार्यपदाची जबाबदारी सोपवली. त्यामुळे पं. ओंकारनाथ ठाकूर कोठेवाड सोडून बनारसला गेले. त्यांच्यानंतर ग्वाल्हेर घराण्याचा एखादा गुरु मिळेल काय? याचा शोध घेताना पं.विनायकबुवा पटवर्धनाचे नाव समोर आले. पं.विनायकबुवा पुण्याला रहात होते. त्यामुळे पं.शांतारामजी पुण्याला आले. त्यांच्याकडून त्यांनी चार पाच वर्षे तालीम घेतली.

पं.रविशंकरांची दाद

आयुष्यातील सुखद आठवणी सांगताना गुरुजी सांगतात. एकदा थोर सतारवादक पं.रविशंकर यांचा तबलावादक कांही कारणास्तव येऊ शकणार नव्हता. त्यामुळे पं.रविशंकर अंधशाळेच्या वस्तीगृहावर आले. त्यांनी तेथील व्यवस्थापकाकडे तबलावादकाविषयी चौकशी केली. तेंव्हा त्या व्यवस्थापकाने त्यांना संगीत कक्षात नेले व लहानग्या शांतारामकडे बोट दाखवून म्हटले, ‘हा तबलावादक चालेल का?’ त्यावेळी गुरुजींचे वय केवळ १४ वर्षे होते. त्यावर पंडितजी म्हणाले, ‘यह क्या तबला बजायेगा? और कैसी करेगा मेरी ÃÖÖ£ÖÖß?’ असे म्हणत त्यांनी तेथील सतार घेतली व ते वाजवू लागले. तेंव्हा शांतारामने तबल्यावर दमदार ठेका धरला. एकं दोन आवर्तनातच पं.रविशंकरजी अत्यानंदित झाले व छोट्या शांतारामकडे पहात म्हणाले, ‘यह तबलावादक मुझे चलेगा।’

त्याच दिवशी मुंबईतील काळवादेवी मंदिराच्या सभागृहात जगप्रसिद्ध सतारवादक पं.रविशंकर यांची साथ केली. त्यादिवशी त्यांनी केलेली साथसंगत इतकी अद्वितीय झाली की, गुरुजींची त्रितालाची द्रुत लय पाहून पंडित रविशंकर भारावून गेले. ते श्रोत्यांकडे पाहण्याऐवजी चौदा वर्षांच्या छोट्या शांतारामकडे पाहू लागले. त्या दिवशी श्रोत्यांकडून मिळालेली दाद व टाळ्यांचा कडकडाट आजही गुरुजींच्या कानात निनादतो आहे. खरोखरच हा क्षण गुरुजींच्या आयुष्यात सुवर्णाक्षरांनी लिहिण्यासारखाच आहे.

दिग्गजांची साथसंगत

दादरच्या अंधशाळेच्या प्राचार्य तरुणकुमार घोषाल हे संगीतप्रेमी होते.उन्हाळयाच्या सुट्टीत ते थोर कलावंताना बोलावून मैफल आयोजित करायचे.शाळेतील विद्यार्थ्यांसाठी ती एक अपूर्व पर्वणीच असायची. असेच एकदा मेहेर घराण्याचे थोर संगीत तज्ज्ञ

उ.अल्लाउद्दिनखाँ साहेबांना निमंत्रित केले होते. त्यांनी पं.रविशंकर, पं.पन्नालाल घोष, उ.अलिअकबरखाँ व अन्नपूर्णादेवी असे थोर वादक निर्माण करुन भारतीय संगीताला मोलाचे योगदान दिले. ते जेंव्हा अंधशाळेत आले तेंव्हा त्यांना तबल्याची संगत करण्यांचा योग पं.शांतारामजीना आला. पं.शांतारामजींच्या साथीवर उ.अल्लाउद्दिन खाँ बेहद खुश झाले. ते जेंव्हा मेहेरला गेले तेंव्हा त्यांनी गुरुजींसाठी एक जाकीट शिवून पाठविले. ते जाकीट त्यांनी १० वर्षे वापरले.शाळेत त्रैमासिक जलसा व्हायचा. त्यात एकदा थोर गायिका जतिका रॉय यांच्या भजनाचा कार्यक्रम झाला. त्यांनाही तबल्याची साथ त्यांनी केली. त्यांना शांतारामजीची साथ आवडली. त्यामुळे महिन्यातून दोन वेळेस ते कलकत्त्याला जायचे व जतिका रॉय यांची साथसंगत करायचे

आकाशवाणी केंद्रावर नोकरी

१९५४ साली गुरुजींनी शाळा सोडली. चरितार्थ चालविण्यासाठी नोकरीची आवश्यकता होती. अशातच मुंबई आकाशवाणीचे संचालक श्री.जोशी यांची आणि गुरुजींची भेट झाली. गुरुजी वाद्ये उत्तम जुळवितात हे पाहून त्यांनी मुंबई आकाशवाणी केंद्रात नोकरी दिली. सुरुवातीला त्यांनी त्यांना वाद्ये सुरात लावून देण्याचे काम दिले. त्यांच्या कामावर खुष होऊन श्री. जोशी यांनी गुरुजींना म्युझिक प्रोड्युसरची नोकरी दिली. या कामासाठी त्यांना रोज ३ रुपये मिळायचे.

आकाशवाणी केंद्रावर अत्यंत विद्वान कलावंत यायचे. त्यांचा फायदा गुरुजींना झाला. त्यांची बहुविध कला पाहून अनेक कलावंतांनी त्यांना तबला व हार्मोनियमची साथ करण्याची संधी दिली. तत्कालीन ठुमरी गायिका गोहराजान यांच्याबरोबर तबल्याची साथसंगत केली. बेगम अख्तर यांच्या जवळपास १५ रेकॉर्डिग वाजविल्या. एवढेच नाही तर थोर गायिका नूरजहॉ यांच्या समवेत २३ कार्यक्रमात साथ केली. श्री.जोशी आकाशवाणी केंद्रावरुन निव्रृत झाले.त्यानंतर मात्र गुरुजींचे मन रमले नाही. त्यामुळे त्यांनी आकाशवाणीची नोकरी सोडून दिली.

मंगेशकर कुंटुबियांचा ऋणानुबंध

आकाशवाणी केंद्रावर नोकरी करीत असतानाच ज्या कुटुंबियाने भारतीय रसिकांवर मोहिनी घातली त्या मंगेशकर कुटुंबियांचा आणि गुरुजींचा अत्यंत जवळून संबंध आला.त्यांचा गानसम्राज्ञी लता मंगेशकर, उषा, मिना व ह्रदयनाथ मंगेशकरांशी नेहमीच वार्तालाप व्हायचा. केवळ वार्तालापच नव्हे तर लता दिदीसमवेत आशा भोसले वगळता सर्वच भावंडांना त्यांनी तबला व ढोलकची साथ दिली. गुरुजींच्या वादनाचा लाभ चित्रपट संगीतकारांनीही घेतला “Æ´Ö¤¾¤” ¡, “†»Ö²Ö»ÖÖ” µÖÖ ØÆ¤ß ¾Ö “साखरपुडा” µÖÖ ´Ö¸Öšß ×“Ö¡Ö¯Ö™ÖÖ¾Ö त्यांनी तबला व ढोलकची साथसंगत केली. लता दिदीचा ईश्वरीय आवाज आणि गुरुजींची मधुर साथ हा दुग्धशर्करा योगच होता. ही

गाणी आजही भारतीय रसिकांच्या मनावर अधिराज्य गाजवित आहेत. गुरुजींच्याच भाषेत बोलायचे झाले तर, "मी म्हातारा झालो पण ती गाणी आजही चिरतरुण आहेत."

जन्मभुमीत परतले

अंधत्वामुळे परावलंबी झालेले जीवन, कोणाचाही आधार नाही, मुंबईतील धावपळ या सर्व संघर्षाला कंटाळून गुरुजींनी मुंबईचा कायमचा निरोप घेतला आणि आपल्या खैनूर या मूळ ग्रामी परतले. घरातील दारिद्र्य, उपासमार या प्रतिकूल वातावरणाला गुरुजी कंटाळले. त्या परिस्थितीत त्यांची घुसमट होऊ लागली. अशाही स्थितीत ते खैनूरला ६ महिने राहिले. आता मात्र ज्ञानदानाची इच्छा त्यांना शांत बसू देईना. अथक परिश्रमाने प्राप्त केलेले ज्ञान आपल्यापुरते न ठेवता साऱ्या जगाला देऊन परमानंद घ्यावा असे त्यांना वाटू लागले. खैनूरमध्ये बसून आपल्या ज्ञानाला गंज चढेल असे त्यांना वाटू लागले आणि त्यांनी खैनूर सोडण्याचा निर्धार केला. अभिजात संगीताचा प्रचार व प्रसार व्हावा या उदात्त हेतूने गुरुजींनी घराचा त्याग केला. आईवडिलांना विश्वासात घेतले व त्यांचा आशीर्वाद घेऊन जड अंतःकरणाने त्यांनी घराबाहेर पाउल ठेवले. ते वर्ष होते १९७० !

मराठवाड्यात आगमन

गुरुंचा आशीर्वाद व मनात अगम्य विश्वास घेवून गुरुजी संगीताच्या प्रचारार्थ घराबाहेर पडले. पायपीट करीत ते मराठवाड्यात आले. संतमहंतांच्या पदस्पर्शाने पावन झालेली मराठवाड्याची भूमी गुरुजींच्या आगमनाने बहरु लागली. ज्या भूमीत पं.शारंगदेव, गोपाळ नायक जन्माला आले, त्या थोरांचा सांगीतिक वारसा गुरुजी पुढे चालवू लागले. ईश्वरानेच त्यांना मराठवाड्यात पाठविण्याची योजना केली असावी. विजापूर, सोलापूर, उमरगा, निलंगा असे करत करत ते उदगीरला येऊन पोहंचले. तिथे संगीताचा प्रचार करावा या हेतूने विद्यालय सुरु केले. त्याकाळी महिना पाच रुपये फिस होती.

याच काळात पं.अण्णासाहेब गुंजकरांनी नांदेड येथे मराठवाडा संगीत संम्मेलनाचे आयोजन केले. ज्या संगीत संम्मेलनासाठी नभोवाणी मंत्री बाळकृष्ण केसकरांनी मोलाचे योगदान दिले होते. त्या सम्मेलनात गुरुजींना स्वतंत्र तबलावादन करण्यासाठी निमंत्रीत केले. गुरुजींनी अप्रतिम तबलावादन सादर करुन रसिकांची मने जिंकली. एवढेच नाही तर थोर व्हायोलिनवादक पं.गजाननबुवा जोशी व माणिक वर्मा यांना तबल्याची साथ केली. त्यांच्या साथीमुळे संम्मेलनात चांगलाच रंग भरला. अल्पावधीतच गुरुजींच्या कलेचा सुगंध संपूर्ण मराठवाड्यात पसरला.

लातूर नगरीत पदार्पण

उदगीर येथे गुरुजींनी विद्यालय काढले परंतु ते चालेना. त्यामुळे त्यांचे मन उदगीर येथे रमले नाही म्हणून ते लातूर नगरीत दाखल झाले. रत्नापुरी नगरीत गुरुजींच्या रुपाने आणखी एका रत्नाची भर पडली. लातूर येथे आल्यानंतर आपले दैन्य सरेल असे त्यांना वाटले. परंतु खऱ्या संघर्षमय जीवनाची सुरुवात लातूरमध्ये आल्यानंतरच सुरु झाली. मुळातच गरिबी व दारिद्र्याने ग्रासलेले गुरुजी लातूरात आल्यानंतर अधिकच खचले. त्यातच उदगीर तालुक्यातील बोळेगाव येथील शकुंतलादेवी यांच्याशी त्याचा विवाह झाला. त्याही जन्मजात अंध होत्या. असे असले तरी त्या संगीताच्या तज्ज्ञ होत्या.एका अंधाने दुसऱ्या अंधाला सहारा व साथ देण्याचा संकल्प केला. सप्तफेऱ्यांबरोबरच सप्तसुरांच्या रेशीमगाठी आयुष्यभर जोपासण्याच्या आणाभाका घेतल्या. अशाप्रकारे त्यांचा संगितमय जीवनप्रवाह सुरु झाला. विवाहामुळे त्यांची जबाबदारी वाढली. त्यामुळे त्यांनी सुरुवातीला संगीतमहर्षी बाबा बोरगावकर यांच्या सरस्वती संगीत विद्यालयात संगीत शिक्षकाची नोकरी केली. त्यानंतर गुरुवार क्लबमध्ये काही काळ संगीत अध्यापक म्हणून कार्य केले. त्याकाळी भिमाशंकरअप्पा पंचाक्षरी व प्रा.वारद यांनी त्यांना मोलाचे सहकार्य केले.

मिळणारा तुटपुंजा पगार, त्यात दोन जीवाचे पोट भरणे कठीण झाले. लग्न झाल्यानंतर एक वर्ष गुरुजी-बाईंनी चुरमुरे खाऊन दिवस काढले. त्यावेळी त्यांची परिस्थिती इतकी बिकट होती की, रेशन आणणे तर दूरच पण चुरमुरे विकत घेण्यासाठी सुद्धा त्यांच्याकडे पैसे नसायचे. दोन नेहरु शर्ट व पायजम्यावर त्यांनी तीन वर्षे काढली. गरिबी वाईट असते. पोट भरण्यासाठी प्रसंगी त्यांना संगीत बारीत (तमाशात) ढोलकी व हार्मोनियम वाजवावी लागली.

अशा कठीण परिस्थितीत गुरुजींसारख्या रत्नाला लातूरकर मात्र ओळखू शकले नाहीत. असे असले तरी कांही रत्नपारखी माणसे गुरुजींच्या आयुष्यात देव होऊन आली. त्या देवमाणसांमध्ये सिनेकलावंत श्रीराम गोजमगुंडे यांचा नामोल्लेख करता येईल. जखमेवर हळूवार फुंकर घालणाऱ्या आठवणी सांगताना गुरुजी सांगतात, त्यांच्या घरी चूल पेटविण्यासाठी सुद्धा लाकडे नव्हती. तेंव्हा ती लाकडे श्रीराम गोजमगुंडे यांनी आपल्या नाटकाचे स्टेज मोडून दिली. शिष्य गिरीश नाईक चहा-साखर आणून द्यायचे तर रत्नदीप बोटवे हे बाजरी आणून द्यायचे. कांही दिवसांनी पंडितराव सोनवणे यांनी एक स्टोव्ह आणून दिला. त्यांच्या वाईट स्थितीत दयानंद वाणिज्य महाविद्यालयातील प्रा.घरजाळे व श्री.पत्की यांनी मोलाचे सहकार्य केले. या सर्वांच्या प्रयत्नामुळे गुरुजी लातूरात राहू शकले.

अवलिया कलावंत

संगीतातील एखादा गीतप्रकार शिकायचा म्हटल तर आयुष्य पुरत नाही. परंतु गुरुजींच्या कार्यावर नजर फिरविता आपणास थक्क व्हायला होते. ग्वाल्हेर गायकीची अस्सल गायकीवर चिंतन करुन त्यांनी आपली स्वतंत्र गायकी निर्माण केली. भावगीत, नाट्यगीत, मराठी व कानडी भजने इ.गानप्रकारात त्यांचा हातखंडा आहे. एवढेच नव्हे तर फरुखाबाद, बनारस व दिल्ली घराण्यांचा त्रिवेणी संगम त्यांच्या तबलावादनातून दिसून येतो. तबल्याबरोबरच पखवाज, ढोलक, ढोलकी, दिमडी, ढोल इ.चर्मवाद्ये व व्हायोलिन, सतार, बुलबुल ही तंतुवाद्ये गुरुजी लिलया वाजवितात. हार्मोनियम, बासरी व सारंगी (माऊथ ऑर्गन) इ.वाद्ये वाजविण्याची कला त्यांना अवगत आहे. ही सर्व वाद्ये एकाच माणसाने वाजविणे हे येड्या-गबाळ्याचे काम नव्हे. या पाठीमागे एखादी ईश्वरी शक्तीच असावी लागते. म्हणून 'कलावंत हा जन्मालाच यावा लागतो' ही उक्ती इथे सार्थ ठरते.

सूरताल संगीत विद्यालयाची स्थापना

विद्वत्ता आणि ज्ञानाचा सागर जवळ असताना आपण दुसरीकडे नोकरी करावी हे त्यांना पटेना. आपले एक स्वतःचे संगीत विद्यालय असावे असे त्यांना वाटू लागले. शेवटी धाडस करुन १९७३ साली त्यांनी सूरताल संगीत विद्यालयाची स्थापना केली. या विद्यालयातून त्यांनी गायन-वादनाचे शास्त्रोक्त शिक्षण देण्यास प्रारंभ केला. अनेकवेळा बँडमधील लोकांना ढोल व हालगी कशी वाजवावी याचेही शिक्षण त्यांनी दिले. पुढे चालून प्रयाग संगीत समिती अलाहाबादचे परीक्षा केंद्र सुरु केले. त्यातून अनेक विद्यार्थी प्रभाकर व प्रवीण परीक्षा उत्तीर्ण होऊ लागले. त्यानंतर त्यांनी अखिल भारतीय गांधर्व महाविद्यालय, मंडळाचे परीक्षा केंद्र सुरु केले. ज्यातून दरवर्षी शेकडो विद्यार्थी परीक्षा उत्तीर्ण होत आहेत.

संगीताचे पवित्र ज्ञानदान चालू असतानाच त्यांना अनेकवेळा जागा बदलावी लागली. वाद्यांचा आवाज, विद्यार्थ्यांची वर्दळ या गोष्टीला कंटाळून घरमालक घर रिकामे करायला सांगत. त्यामुळे त्यांना सिग्नल कँम्प, आदर्श कॉलनी, जुना औसा रोड, नंदी स्टॉप, विजय कॉलनी व शामनगरमध्ये विद्यालय चालवावे लागले. आता या गोष्टीचा त्यांना कंटाळा येऊ लागला. गुरुजींनी आपल्या रक्ता-घामातून पैसे गोळा केले आणि रेणापूर नाक्याजवळ निसर्गरम्य वातावरणात स्वतःचे घरकुल बांधले. १६ मार्च, १९९२ हा दिवस त्यांच्या आयुष्यातील सर्वात आनंदाचा दिवस होता. कारण याच दिवशी त्यांनी त्यांच्या स्वप्नातील घरात पहिलं पाऊल टाकलं होतं. ज्या घरात गुरुजी आणि बाईंनी गुरुकुल पद्धतीने संगीत अध्यापनाचे कार्य केले.

आदर्श गुरु

आदर्श गुरु म्हणून जे गुण असायला हवे ते सर्व गुण गुरुजींकडे आहेत. अविरत परिश्रमाने प्राप्त केलेले ज्ञान गुरुजींनी सर्वांना खुल्या दिलाने दिले. ज्यांना जे झेपेल, पचेल व रुचेल त्याचा विचार करुन त्यांना ते दिले. कोणताही पक्षपात न करता सढळ हाताने शिष्यांना दिले. केवळ बंदीश शिकले म्हणजेच गायन नव्हे असे ते म्हणतात. स्वरसाधनेवर नितांत निष्ठा असल्यामुळे ते शिष्यांकडूनही कठोर स्वरसाधना करुन घेतात. स्पष्ट शब्दोच्चार, अचूक स्वरस्थाने, विविध अलंकारांनी गळा तयार करुन घेणे इ.बाबींकडे गुरुजी आणि बाईंनी कटाक्षाने लक्ष ठेवले. गायकाचा ताल कच्चा राहू नये म्हणून ते स्वतः तबला घेऊन साथीला बसतात.

तबला वादनाचे धडे देताना गुरुजी नेहमीच म्हणतात, **'ÆÖŸÖ Æ ŸÖÖ ²ÖÖŸÖ Æ...'** आणि खरोखरच गुरुजींच्या शिष्यांची हाताची जी ठेवण आहे ती अन्यत्र अपवादानेच आढळते. साधारणतः तीन महिने ताता व तीती हे दोन बोल घोटून घेतात. तबलावादन करताना पाठीचा कणा ताठच असावा असा त्यांचा दंडकच आहे. अनावश्यक हालचाली, मानेला झटका देणे इ. वाईट सवयीपासून गुरुजी शेकडो मैल दूर आहेत. पखावज वादन असो की ढोलकी वादन त्यांची वादनशैली भिन्न आहे. त्या त्या ढंगानेच वादन व्हावे असा कानमंत्र ते शिष्यांना देतात. त्यामुळेच गुरुजी-बाईंच्या हातून शेकडो मैफलीचे कलावंत निर्माण होऊ शकले.

×¿ÖÂµÖÃÖ¯Ö¤ÖµÖ

दगड कसाही असो त्याला घडविणारे हातच कुशल असावे लागतात. तद्वतच शिष्य कसाही असो, गुरुजी आपल्या कुशल हाताने त्याला घडवितातच. त्यामुळेच त्यांनी अनेक शिष्य निर्माण करुन भारतीय संगीताला मोलाचे योगदान दिले आहे. त्यांनी घडविलेल्या अनेक शिष्यांपैकी पं.मुकेश जाधव यांचे नाव अग्रक्रमाने घ्यावे लागेल. मुकेश यांनी गुरुजींचेच नव्हे तर महाराष्ट्राचे व देशाचे नाव संपूर्ण जगात निनादत ठेवले आहे. गुरुजींच्या प्रयत्नातून मुकेश यांच्या रुपाने महाराष्ट्रात एक झाकिर उदयास आला. आज त्यांनी अमेरिका, फ्रान्स, जपान, कॅनडा, मॉरिशस यासारख्या अनेक देशात तबलावादन करुन गुरुजींचे नाव अजरामर केले आहे. याबरोबरच गिरीश नाईक यांच्यासारखा एक संगीतकार गुरुजींनी दिला. ज्या गिरीश नाईकांनी स्वरसम्राज्ञी लता मंगेशकर, आशा भोसले, किशोर कुमार यांच्यासोबत देशविदेशात कार्यक्रम केले. एवढेच नाही तर 'विशेष म्हणजे ही माझी मिसेस' या मराठी चित्रपटाला संगीत देऊन एक नवा लातूर पॅटर्न निर्माण केला. स्व.अण्णाराव भोसले यांच्यासारखा उत्तम तबलावादक गुरुजींनी घडविला. स्व.खंडेराव कुलकर्णी यांच्यासारखा प्रति भीमसेन जोशी निर्माण केला. याचबरोबर प्राणेश पोरे, प्रमोद रायचूरकर, सुभाष पाटील, संजय कुलकर्णी, माणिकराव निलंगेकर, प्रा.महावीर उदगीरकर, मोहन देशपांडे, डॉ.शिवरुद्र स्वामी, बालासाहेब सूर्यवंशी, भाऊसाहेब रायते, प्रा.सुधीर अनवले, गोविंद शेळके,

सुधाकर मोरे, सुनिता लोया, जयंत दिवाण, हनुमंत पांचाळ, मोहन धर्माधिकारी, अरुण स्वामी, उत्तम चिगरी (मानसपुत्र), प्रा.अंगद गायकवाड, प्रा.संदीप जगदाळे, प्रा.राहुलकुमार सोनवणे, अश्विनी यजुर्वेदी, मिनाक्षी कोळी, प्रा.सदवर्तन खोडके, संजय सुवर्णकार, प्रा.संजय सरवदे, शाम वडधरे, प्रा.राहुल अपशेट्टी, अमर कडतने, सोनू डगवाले, प्रा.शरद सूर्यवंशी, प्रमोद भोयरेकर, अजित किंबहुने, हरीश कुलकर्णी, दिपीका डिगोळे, विजय श्रीमंगले, बिभीषण खोसे, चंद्रकला गायकवाड, जयप्रकाश हरिदास, शिरीष देशपांडे, विशाल जाधव, कु.राधिका पाठक इ. गायक-वादक शिष्य निर्माण केले.

गुरुजींचा शिष्यवर्ग केवळ महाराष्ट्रातच नव्हे तर कर्नाटकात सुद्धा पसरलेला आहे. केशव सूर्यवंशी(भालकी), शिवाजी सगर (भातंब्रा), हनुमंत हुगार (विजापूर), जयराम कुलकर्णी (गुलबर्गा), मल्लिकार्जुन (कर्नाटक), स्वाती कुमठेकर (बिदर), जलील मुद्दाबल्ली (गंगावती) इ.शिष्यांचा नामोल्लेख करता येईल.

सृजनांचे घुमारे

प्रतिभा ही लाभावीच लागते. ती ओढून-ताणून आणता येत नाही. संगीताची तालिम घेऊन अनेक दशके ओलांडली तरी आजही त्यांची स्मृती तल्लख आहे. शिकविताना ते ना ग्रंथाचा आधार घेतात ना संगणकाचा. स्वर-ताल-लय रचना सारं काही त्यांच्या डोक्यात आहे. ते जेंव्हा शिकविण्यास प्रारंभ करतात तेव्हा त्या रागाचे स्वरुप व तालातील बंदिशीचे स्वरुप आपोआप स्पष्ट होते. शिकविताना त्यांना त्या बोलाचे आपोआप स्फुरण होते. त्यांच्या प्रतिभेला सृजनांचे घुमारे फुटतात आणि नकळतच या सरस्वती पुत्राच्या मुखातून त्याचे स्वरुप बाहेर पडते. ज्याप्रमाणे एखादा कवी कविता करतो , तद्वतच गुरुजी कायदे, पलटे, रेले, टुकडे, चक्रदार, परण इ. रचना करतात. तालाचे गणित डोक्यात पक्के आहे. त्यामुळे चारपाच मिनिटातच त्यांची नवीन रचना जन्म घेते. रागाच्या बाबतीतही तसेच आहे. शिकविताना बंदीश, आलाप, ताना, लयकारी, बोलबाट इ.बाबी आपसुकच गळयात उतरु लागतात. अशाप्रकारे गुरुजींनी असंख्य रचनांची निर्मिती करुन भारतीय संगीताला मोलाचे योगदान दिले आहे.

संशोधन

गुरुजींनी गायन-वादनातील केवळ विशारदची पदवी प्राप्त केली. तीही गरज म्हणून. वास्तविक पाहता गुरुजींनी खानदानी शिक्षण प्राप्त केल्यामुळे अनेक विद्यार्थी विशारदच नव्हे तर अलंकार झाले. एवढेच नाही तर अगदी पी.एच.डी. च्या विद्यार्थ्यांना ते मार्गदर्शन करु शकतील एवढा ज्ञानाचा सागर त्यांच्याजवळ आहे. त्यांनी आपल्या कुशाग्र बुद्धीने व सृजनशीलतेने एका नवीन तालाची निर्मिती केली आहे. त्यांनी त्या तालाचे नाव ‘षष्टम रुपक’ असे ठेवले आहे. अत्यंत सुंदर व मनोवेधक रचना आहे. रुपक प्रमाणे

वाटणारा परंतु ६ मात्रांचा हा ताल मनाची पकड घेतल्याशिवाय रहात नाही.

तिंऽ। तात्र।कधि।ऽधी।ऽधा।त्रक।

0 x 2

अशाप्रकारचा हा ताल आहे. परंतु हा ताल म्हणावा तसा प्रचलित होऊ शकला नाही यांची खंत त्यांना आहे.

गायन व वादनशैली

ग्वाल्हेर घराण्याची परिपक्व व वैशिष्ट्यपूर्ण गायकी गुरुजींच्या सादरीकरणातून व शिकविण्यातून दिसून येते. गायनाचार्य बाळकृष्णबुवा इचलकरंजीकर यांनी महाराष्ट्रात आणून प्रचलित केलेली व त्यांचे पट्टशिष्य पं.पलुस्कर यांच्या शिष्यपरंपरेतून आलेली गायकी गुरुजींनी आत्मसात केलेली आहे. पं.नारायणराव व्यास, पं.विनायकबुवा पटवर्धन, पं.ओंकारनाथ ठाकूर हे पलुस्करांचे शिष्य असलेले दिग्गज गुरु गुरुजींना लाभलेले होते. या तिघांच्या गायकीचे मिश्रण गुरुजींच्या गायनात दिसून येते. गुरुजींची षडज लावण्याची एक वैशिष्ट्यपूर्ण पद्धत आहे. गुरुजींनी लावलेला षडज तानपुरा व हार्मोनियमच्या षडजाशी अगदी एकरुप होतो. स्वच्छ आकारयुक्त, खुला व स्थिर आवाज ही गुरुजींच्या षडजाची खासीयत आहे.मैफलीत गाताना गुरुजींनी सुरुवातीला लावलेल्या दोन-तीन स्वरामध्येच रागाचे स्वरुप स्पष्ट दिसून येते. सुरुवातीच्या विस्तारापासून ते ख्याल गायन संपेपर्यंत गुरुजी रागाची रंजकता कधीच कमी होऊ देत नाहीत. याउलट रंजकता अधिक वाढेल अशी दर्जेदार व उच्च कल्पनाशक्तीची मांडणी गुरुजी आपल्या गायनात करतात. गुरुजी आकारयुक्त आलापीला अधिक प्राधान्य देतात. अंतऱ्याचे आलाप करताना इकारात षडज लावण्याची गुरुजींची पद्धत अत्यंत आकर्षक व मनभावक वाटते. बोल आलाप, बोलताना, बेहलावे, विशिष्ट अंगाने सरगम, गमकयुक्त ताना या गोष्टींचा, लयकारीच्या विविध अंगाने मर्यादित व आकर्षक स्वरुपात गुरुजी उपयोग करतात. कर्नाटक शैलीचाही प्रभाव गुरुजींच्या गायकीत दिसून येतो. हंसध्वनी, बिभास, कलावतीसारखे राग विद्यार्थ्यांना शिकविताना कर्नाटक गायकीचीही झलक गुरुजी दाखवित असतात. मैफिलीत गाताना असो की विद्यार्थ्यांना शिकविताना, कोणत्याही प्रकारचे अंगविक्षेप, हातवारे, तोंड व जबडा हालवणे असे दोष गुरुजींच्या गायनात कधीच दिसून आले नाहीत. गुरुजींच्या साधेपणा व सहजता असलेल्या गायनातून रसिक श्रोते व विद्यार्थ्यांना अलौकिक आनंदाची पर्वणी x´ÖôüÿÖ †ÃöÿÖ.

गुरुजींच्या तबलावादनात बनारस, दिल्ली व फरुखाबाद या घराण्यांचा त्रिवेणीसंगम झाल्याचे दिसून येते. किंबहुना या तीन घराण्यांच्या वादनशैलीचा अभ्यास करुन त्यांनी स्वतंत्र ‘चिगरीबाज’ निर्माण केला आहे असे म्हटल्यास वावगे ठरणार नाही. अखंड

रियाजातून साधलेले दायाँ-बायाँचे संतुलन अतुलनीय आहे. तबलावादनातील मिठास वर्णणातीत आहे. गायन-वादन करताना पाठीचा कणा ताठ ठेवूनच सादरीकरण करतात. लयकारीवरील प्रभुत्व, स्पष्टता व सहजता या गोष्टी त्यांच्या रोमारोमात भिनलेल्या आहेत. विविध चर्मवाद्ये वाजवित असताना त्या-त्या वादनशैलीनुसारच वादन करतात.

Ã¾Ö³ÖÖ¾Ö

अगदी सुरुवातीच्या काळापासूनच गुरुजींचा स्वभाव कडक शिस्तीचा होता. ते अत्यंत रागीट होते. शिष्याच्या गळयातून चुकीचा स्वर लागला अथवा हातातून चुकीची जागा निघाली तर ते हातोडी फेकून मारायचे. परंतु काळानुरुप त्यांच्या स्वभावात कमालीचे परिवर्तन झाले आहे. १९८८ पासून मी गुरुजींना पाहतोय. तेंव्हा माझ्या असे लक्षात येते की, त्यांचा स्वभाव हा बाहेरुन टणक व आतून मृदू आहे. एवढे मात्र निश्चित त्यांनी कधीही स्वाभिमान विकला नाही. अगदी सुरुवातीपासून आजपर्यंत कितीही बिकट प्रसंग †Ö»ÖÖ ŸÖ¸ß 'मोडेन पण वाकणार नाही' हाच बाणा त्यांनी कायम ठेवला. ना कधी लाचारी पत्करली, ना कधी राजकारणात गेले. पैशासाठी कधीही मैफली केल्या नाहीत. १९७४ पासून पहाटे चार ते रात्री १० वाजेपर्यात त्यांच्या घरात स्वर निनादच राहिला. चार घरचे हावसे, गवसे, नवसे विद्यार्थी त्यांच्यासमोर आले. पण त्यांनी शिकविण्याचा कंटाळा कधी केला नाही. वाद्ये कितीही मधुर असली तरी सतत वाजत राहिल्यामुळे डोके फुटून जाण्याची वेळ येते. पण त्यांनी त्याचा कधीही त्रागा केला नाही. यातून त्यांच्या सोशिकतेचे दर्शन घडते.

फकीरो वृत्ती

शुन्यातून विश्व निर्माण केल्यामुळे ते कायम जमिनीवरच राहिले. गरिबी काय असते याची जाणीव असल्यामुळे त्यांनी कधीही उधळपट्टी केली नाही. नेहरु शर्ट व पायजमा हाच त्यांचा पोशाख. कार्यक्रमासाठी भपकेबाज कपडे घालावेत असे त्यांना कधीही वाटले नाही. शिष्यांच्या आग्रहाखातर कधीतरी जाकीट घालतात. नाहीतर तेही घालण्याचा कंटाळा करतात. पांढऱ्याशुभ्र केसांची मानेवर लोंबणारी आयाळ व लांब मिशा त्यांना शोभून दिसतात. आदर्श कॉलनीत विद्यालय असताना त्यांच्याकडे कोणतेही वाहन नव्हते. त्यामुळे ते आदर्श कॉलनी ते गंजगोलाईत पायीच फिरायचे. नंतर बजाज एम.एटी. हे दुचाकी वाहन घेतले. पुढे चालून चारचाकी गाडीही आली. तरीही चालण्याची आस त्यांनी सोडली नाही. मिरची भजे व अर्धा कप चहा मिळाला की त्यांना परमानंद होतो. किमाम पुदीना सादा पान त्यांना मनस्वी आवडते.

अर्धांगिनीचा आधार

एका यशस्वी पुरुषामागे एक स्त्री असते. त्याप्रमाणेच गुरुजींच्या आयुष्यात त्यांची पत्नी शकुंतलादेवी यांचे मोलाचे सहकार्य लाभले. गुरुजीच्या सुखदु:खात खऱ्या अर्थाने अर्धांगिनी होण्याची भूमिका बाईंनी पार पाडली. शिष्यांची स्वरसाधना असो की तबल्यातील बोलाची स्पष्टता असो. त्याकडे बाईंनी कमालीचे लक्ष दिले. विद्यालयाबरोबरच सर्व शिष्यांना संगीताबरोबरच संस्कार व शिस्तीचे धडे त्यांनी दिले. मोडून पडलेल्या संसाराला त्यांनी भक्कम आधार दिला. वास्तविक पाहता ज्या अंध दांपत्यांना एखाद्या पोटच्या पोराची आवश्यकता होती परंतु दैवाने त्यांची क्रूर थट्टा केली होती. त्यांच्या संसार वेलीवर कळी उमलू शकली नाही. अस असलं तरीही त्यांनी याची कधीही खंत वाटून घेतली नाही.

आणि बाई गेल्या...

गुरुजी-बाईंचा सुखाचा संसार चालू असतानाच त्यांना काळाची दृष्ट लागली. नियतीने डाव साधला अन् बाईंना कॅन्सर झाला. त्यांना मरणप्राय यातना सहन कराव्या लागल्या. हे पाहून गुरुजींचा जीव कासाविस झाला मात्र समोर मृत्यू दिसत असतानाही बाई अत्यंत धीराने व संयमाने मृत्यूशी झुंज देत होत्या.

त्या दिवशी बाईंची प्रकृती अधिकच खालावली होती. त्यामुळे त्यांना रुग्णालयात दाखल केले. आम्ही गुरुजींच्या घरी जमलो. गुरुजी घरीच होते आणि अचानक फोन आला. बाई गेल्या.... अखेर काळाने बाईंवर झडप घातली. हे ऐकून गुरुजीच्या पायाखालची वाळू सरकली. त्यांच्या ओठातून शब्द फुटेना. त्यांचा कासावीस झालेला चेहरा व त्यांच्या जीवाची घालमेल आजही मला आठवते. बऱ्याच वेळांनी दाटून आलेल्या त्यांच्या कंठातून शब्द बाहेर आला, पोरांनो, मास्तर गेली.... आता मला या जगात कोणीच उरलं नाही... आणि सारा सुरताल परिवार धाय मोकलून रडू लागला. तो दिवस होता रविवार दिनांक ६ जुलै, २००८! गुरुजींच्या बरोबर मांडलेला सारीपाटाचा डाव अर्ध्यावरच सोडून त्या निघून गेल्या.... कायमच्या. परत कधीही न येण्याच्या रस्त्याला. आयुष्यभर पोटाला चिमटा देऊन चार पैसे जमा केले. पण त्याचा उपभोग न घेताच बाई निघून गेल्या. स्वरविश्वात विलीन झाल्या.

योगदान

लातूर जिल्ह्यात अनेक शिष्य घडवून अभिजात संगीताला मोलाचे योगदान गुरुजींनी दिले. गुरुपोर्णिमा उत्सव, सूरताल उत्सव, पं.वि.दि.पलुस्कर व भातखंडे यांच्या पुण्यतिथीच्या निमित्ताने त्यांनी अनेक शिष्यांना व्यासपीठ मिळवून दिले. त्यातूनच अनेक मैफलीचे कलावंत होऊ शकले. त्यांनी उ.उस्मान खाँ, पं.अतुल उपाध्ये, पं.रोनू मुजुमदार, पं.भवानी शंकर, पद्मा तडवळकर, पं.संगीत मिश्र,

पं.विकास कशाळकर, पं.अरविंदकुमार आझाद, पं.आनिंदो चॅटर्जी, पं.मोहन दरेकर अशा अनेक कलावंतांना बोलावून त्यांच्या मैफली घडवून आणल्या. त्यामुळे लातूर जिल्हा व परिसरातील रसिकांची तृष्णा शमली. शास्त्रीय गायन, शास्त्रीय तालवाद्य, शास्त्रीय नृत्य व सुगम संगीताच्या राज्यस्तरीय स्पर्धाचे आयोजन करुन अनेक नवोदित कलावंतांना व्यासपीठ मिळवून दिले आहे.

मानसन्मानाने अलंकृत

अथक परिश्रम व दिलेल्या योगदानामुळे पं.शांताराम चिगरी हे अनेक पुरस्कारांनी अलंकृत झाले.

1. कर्नाटक सरकारने कलाश्री हा पुरस्कार देऊन त्यांना सन्मानित केले.
2. गदग येथे गानयोगी पुट्ठराज स्वामी यांनी त्यांना सुवर्णमुद्रा देऊन आशीर्वाद दिला.
3. रणसम्राट क्रीडा व सांस्कृतिक मंडळ, लातूर यांच्या वतीने मानपत्र देऊन चैत्रपल्लवी पुरस्काराने गौरविण्यात आले.
4. यशवंतराव चव्हाण स्मृती समिती, अंबाजोगाई यांच्या वतीने पुरस्काराने सन्मानित केले.
5. भातंब्रा येथे कर्नाटकातील शिष्यांनी गुरुजींचा तुलाभार केला.
6. इ.स.२०१३ मध्ये स्वरांगण दृष्टीहीन संस्था पुणे यांच्या वतीने स्वरभूषण पुरस्कार देऊन सन्मानित केले.
7. लातूर जिल्हा रौप्य महोत्सवी वर्षानिमित्त मुख्यमंत्री विलासरावजी देशमुख यांच्या हस्ते सत्कार.

उपेक्षा सरस्वती पुत्राची

संगीत साधनेतच गुरुजींनी आपले जीवन समर्पित केले. सुरतालरुपी रोपटे त्यांनी लावले. आपल्या रक्ता-घामाने त्यांनी ते जोपासले. त्याचा आज विशाल वटवृक्ष झाला आहे. त्या वृक्षाच्या छायेत अनेक शिष्य विसावले. अनेकांना चरितार्थ चालविण्याचे माध्यम उपलब्ध झाले. आजही गुरुजींकडे गुरुकुल पद्धतीने अनेक शिष्य ज्ञानामृत घेत आहेत. संगीत क्षेत्रात त्यांनी शेकडो शिष्य निर्माण केले. खऱ्या अर्थाने अभिजात संगीताचा त्यांनी प्रचार प्रसार केला. गुरुजींचे कार्य व त्यांना मिळालेले पुरस्कार पाहता गुरुजींचे स्पृहनिय मूल्यमापन झालेच नाही. गुरुजी अखेरपर्यंत उपेक्षितच राहिले.

संगीत विश्वाच्या नभांगणात तळपणाऱ्या या तेजस्वी ताऱ्याला शासनाने एखादा पुरस्कार देऊन गौरवायला हवे होते. दूरदर्शनने त्यांना प्रसिद्धी द्यायला हवी होती. आकाशवाणीने त्यांचे गायन-वादन सर्वदूर पोहंचवायला हवे होते. शासनाने त्यांच्या संस्थेला अनुदान द्यायला हवे होते. पण केवळ दुर्दैव या सरस्वतीपुत्राच. त्यांना कोणी नीटसं ओळखतही नाही. कोणताही पक्षपात न करता सढळ हाताने

विद्यादान करणारे, स्वतःला दृष्टी नसताना हजारो शिष्यांना प्रकाश दाखविणारे, स्वतःला मूल नाही याच शल्य मनी न बाळगता शिष्योत्तम हीच आपली मुले आहेत असे मानून पितृवत प्रेम करणारे, कठीण प्रसंगी धिरोदात्तपणे वागणारे, जन्मजात विद्वत्ता घेऊन जन्माला आलेल्या सरस्वतीपुत्र पं.शांताराम चिगरी हे आम्हाला गुरु म्हणून लाभले हे आमचे परमभाग्यच आहे. अमृत महोत्सवी वर्षानिमित्त मी त्यांना कोटी कोटी प्रणाम करतो. त्यांचे उर्वरित आयुष्य सुखासमाधानाचे, भरभराटीचे व सदृढ आरोग्याचे लाभो ही ईश्वरचरणी प्रार्थना. जय गुरुदेव !

- प्रा.संदीपान गुरुनाथ जगदाळे
9423348313

गुरुजी सारखे गुरुजीच

- प्राणेश पोरे, माजलगाव.

विश्वात्म्याची मैफल मोहरली असावी. संगीताच्या वैभवी प्रासादातील राग- रागिण्यांच्या भव्य दालनात सूर न सूर स्वयंप्रकाशीत होऊन तेवत असावा. त्या स्वरमयी प्रकाशात रत्नजडीत आलापीच्या महीरपी लखलखत असाव्यात आणि त्यातच चैतन्यमयी तानांची झुंबड......वाटतं की तो क्षण गुरुजींच्या जन्मण्याचा असावा म्हणून गुरुजींसारखे गुरुजीच!

आझाद चौकातल्या वाडयात गुरुर्जीच वास्तव्य होत आणि संगीत शिक्षणाची तहान भागवण्यासाठी माझा मित्र x¤¡»Öß¯Ö देशमुख याने (विख्यात रंगकर्मी यशवंत देशमुख यांचे बंधु) गुरुजींची भेट घडवून आणली. पूजनीय गुरुजींचा सहवास आठ ते नऊ वर्षे लाभला तो लौकिक अर्थाने. बाकी गुरुर्जींच्या सूर- तालाने व सहवासातील क्षणाक्षणाने जीवन व्यापून गेलं आहे. जसं अनेकांच तसंच ´ÖÖ–ÖÆ¡ß.

आजच्या प्रमाणे त्याही वेळी संगीत शिकण्यासाठी गर्दी होती. संगीत हवं असतं प्रत्येकाला- सवड म्हणून, आवड म्हणून, प्रसिध्दी म्हणून, किर्ती म्हणून, पैसा म्हणून, विशिष्ट वलय म्हणून, विरंगुळा म्हणून, जाण निर्माण करण्यासाठी किंवा वाढवण्यासाठी म्हणून. पण काहींना भक्तीभावानं समर्पित व्हायचं असतं म्हणून. अर्थात शेवटचा वर्ग महत्वाचा- संगीत योगीयांचा. अशा वेळी सर्वानाच संगीताची दृष्टी देण व तेही देणाऱ्याने देत जावे या वृत्तीनं हे केवळ गुरुर्जीनाच शक्य झाले. पण हे त्यांच्यासारख्या अफाट प्रतिभाशाली कलावंताला कसं शक्य झालं हे ही एक नवल! कारण हे तर काम हाडाच्या शिक्षकाचं. मी नवशिका होतो तेंव्हा गुरुजींना हक्काने धिर धिर किटतक ऐकवायला लावायचो किंवा गुरुवार क्लबमधील भजनात अनुचित वेळा अनुचित गीतांत सरगम ऐकवायचा आग्रह करायचो. ते ऐकण्यासाठी हट्ट सुद्धा करावा लागला. गुरुजी ऐकवायचे. तिथे ते कलावंत नसायचे तर वत्सल गुरुमाऊली असायचे.

गुरुर्जीसोबत गप्पांची मैफल हा आनंदही अद्वितीय असतो. मनस्वी कलावंतांचे किस्से ऐकवताना गुरुजींचं हे वैशिष्ट्य की त्या कलावंतांची कलाविषयक दृष्टी शिष्यांच्या नसानसात भिनते- लहरीपणा, विक्षिप्तपणा नाही.

गुरुजींचा मनावर व मनगटावर दुर्दम्य विश्वास, कितीही वादळ-वाऱ्यात तो कायम असतो म्हणून संकटात कधी ते चेपाळले, ढेपाळले नाहीत. गुरुवार क्लब काही कारणांमुळे सुटला. समोरच्याच माडीवर एक पेटी, कसाबसा तबला, बारा रुपयाच्या दोन चटया, त्याही

विद्यार्थ्यांनी आणलेल्या, एवढ्यावर क्लास सुरु झाला. लौकिक अर्थानं सारी गणिते वजाबाकीची, बेहिशोबी मामला. अशाही वेळी गुरुजी विद्यादानात बेहिशोबी राहिले. मात्रांचे काटेकोर हिशोब शिकवत राहिले. गुरुजींच्या विचाराची मुख्य बैठक अध्यात्मिक आहे. त्यामुळेच सावरण्याची शक्ती आहे. बाईंची सोंबत सुटल्यावरही गुरुजींनी किती शिष्य आणि शिष्य म्हणण्यापेक्षा स्वरउपासक, तालउपासक घडवले. यांचं गणित मांडणं म्हणजे त्यांच्या ज्ञानयज्ञाचा मोड केल्यासारख होईल.

विद्यार्थी ज्ञानार्थी बनावेत, परीक्षार्थी नाही, ही त्यांचीच कृपा. मग बंदिशी लिहीणारे असतील, तालावर लेखन करणारे असतील असं चिंतनशील विद्यार्थी बनवणं गुरुजींनाच शक्य होत. फुलवाले कंत ही बंदिश शिकवताना त्यांनी व बाईंनी उलगडलेले भावसौंदर्य मला आठवते. ते केवळ गुरुजींमधल्या कसदार साहित्यिकाचे विलोभनीय दर्शन होते. कधी थकणं नाही, थांबणं नाही, गुरुजी म्हणजे एक अखंड उत्साह. सत्य सांगण्याचं अत्यंतिक धाडस गुरुजीइतकं असणं दुर्मिळ ! कधी विनोदान तर कधी सात्विक संतापानं, त्यांनी केलेले विनोद ऐकून अजूनही लोटपोट व्हायला होतं. अशीच एक गंमत..... एक बाई गात होत्या, काही अजाण डोलत होते, जाणकार शांत होते किंवा शांतपणे उठून जात होते, मी हलक्या आवाजात गुरुजींना विचारलं,

गुरुजी, कोणता राग गात आहेत हो या बाई? खास स्टाईलमध्ये मिशा पिळत गुरुजी म्हणाले ती बाई बघ, भूप आणि कल्याण आणि शुद्ध कल्याण आणि असलंच काहीतरी गातेय. सर्व नजरा त्यांच्याकडे सर्वत्र हशा. गुरुजींविषयी किती आणि काय आणि कोणत्या भाषेत लिहावं! त्याला मर्यादाच नाहीत. नाहीतरी चिमटीत सागर मावत नसतोच.

बस्स ! गुरुजींपासूनच्या वियोगी अवस्थेत, अभोगी वृत्तीन गावं.....

किरपा करो सगुण सूरराज
अपने भगत की रखियो लाज!
मोपे बिती मैं ना सुनाऊँ
प्राण बिन साँस, सूर बिन साज!!

प्रज्ञाचक्षू गायनाचार्य तथा तालमार्तंड - पं.शांतारामबुवा चिगरी

- रघुनाथ केसकर,अहमदनगर.

जन्मजात अंध असून केवळ गाण्याचा छंद जोपासण्यासाठी कष्ट-साध्य गायन-वादन कला तपस्येने पं.शांताराम चिगरी गुरुजींनी कसे साध्य केले याचा थोडक्यात परामर्श घेत आहे.

अगदी साधारण परिस्थितीतील अंध शांताराम पुढे पं.शांतारामबुवा कसे झाले? शांताराम विरगंटीअप्पा चिगरी यांचा जन्म १५ एप्रिल १९३९ साली, कर्नाटक राज्यातील, खैनूर, जिल्हा विजापूर येथे झाला. शांताराम देवीच्या आजाराने अंध झाले. परमेश्वराने अंध व्यक्तींना आवाजाचे ज्ञान, स्वरज्ञान जन्मजातच दिलेले आहे हे सर्वश्रुत आहे. बालवयात शांताराम कन्नड भजन गाणाऱ्या समूहात गात असत. त्यांच्या गाण्याचा छंद त्यामुळे जोपासला, जात्याच गोड गळा, गाण्यातील जाण. त्यांची तिथे शास्त्रीय कंठ संगीत अध्ययनाची सुविधा झाली. संगीत क्षेत्रातील दिग्गज गायनाचार्य पं.विनायकबुवा पटवर्धन आणि पं.नारायणराव व्यास हे संगीत अध्यापक, गुरुवर्य लाभले आणि ग्वाल्हेर गायकीचे धडे गिरवणे सुरु झाले. शांतारामाचा संगीतातील समज, चिकाटी, गोड गळा जाणून अंध विद्यालयातून गुरु सांन्निध्यात दररोज येण्यासंदर्भात सांगण्यात आले व तशी व्यवस्थाही करण्यात आली. त्यामुळे ग्वाल्हेर गायकी आत्मसात करणे सहज शक्य झाले . तसेच पं.बद्रिप्रसाद मिश्र यांच्याकडे तबला शिकण्यास सुरुवात केली.त्यातूनच त्याच्या परिश्रमाने तबल्याचे अगाध ज्ञानही संपादित करण्याचा प्रयत्न केला.पं.कंठे महाराज, उ.अहमदजान थिरकवाँ साहेब यांच्याकडूनही काही संशा मिळाली. पुढे ही कष्टसाध्य तबला, पखावज विद्या तपस्येने वृद्धिंगत केली.

अंध असल्याने स्वरलिपी लेखन, तालाचे बोल, कायदे, पलटे सर्व शांतारामांनी मुखोद्गत केले. त्यामुळे पढंत तयार झाली. विविध ख्यालांची मांडणी, ग्वाल्हेर घराण्याची शिस्त त्यांच्या अंगात भिनली आणि शांताराम हे पं.शांतारामबुवा झाले. आता त्यांनी गुरुपद बनवून ‘सूरताल संगीत महाविद्यालयाची‘ १९७३ च्या दरम्यान लातूर येथे स्थापना केली. या सूरताल बीजाचा आता महावृक्ष झाला आहे. अश्वत्थामाप्रमाणे शेकडो शिष्यांच्या जीवनात संगीत अध्ययन, अध्यापनाचा प्रकाश पोहंचविला आहे. विद्यार्थ्यांनी संगीत गायनाचे तथा तबला, पखावज अध्ययन करुन विद्यार्थ्यांना आत्मनिर्भर केले. आपल्या शास्त्रशुद्ध अभिजात गायन-वादनाचा महाराष्ट्र ÃŸÖ¸Ö¾Ö¸ šÃÖÖ ^´Ö™×¾Ö»ÖÖ.

२४ ऑगस्ट २०१४ रोजी लातूर येथे त्यांच्या सर्व शिष्योत्तमानी त्यांच्या वयाची ७५ वर्षे पूर्ण होत असल्याने त्यांचा यथोचित सत्कार सोहळा व अमृतमहोत्सवी वर्षानिमित्त स्मरणिकेचे प्रकाशनही केले आहे.

पं.शांतारामबुवांनी सर्व समस्यांवर परिश्रमपूर्वक मात करुन आपले ध्येय-श्रेय गाठताना या सूरताल विद्यालयाचे विद्यार्थ्यांच्या जीवनातील महत्त्व अधोरेखित केले आहे. या सूरताल विद्यालयातून शेकडो विद्यार्थी संगीत विशारद, संगीत अलंकार झाले आहेत आणि महाराष्ट्रात विविध शहरांमधून संगीताचा प्रचार व प्रसार करीत आहेत.

पं.शांतारामबुवांचे प्रमुख शिष्य -

1. मानसपुत्र पं.उत्तम चिगरी - परफॉर्मिंग आर्टिस्ट ग्वाल्हेर स्कूल.
2. विख्यात तबला वादक - पं.मुकेशजी जाधव,
3. कै.पं.अण्णू भोसले -परभणी
4. गायनक्षेत्रात गुरुपण भूषविणारे श्री.अंगद गायकवाड
5. सौ.चंद्रकला खोसे ६. श्री.खंडेराव कुलकर्णी, ७. सुदाम गडकर -तबला

पं.उत्तम चिगरी यांच्या अहमदनगर येथे आत्तापर्यंत दोन मैफिली संपन्न झाल्या. त्यांच्या ग्वाल्हेर गायकीने रसिक मंत्रमुग्ध झाले. रागाची नोम तोम युक्त आलापचारी ख्यालाची लयबद्ध बढत, तानांनुसार केलेली लयकारी हे सर्व ऐकून त्यांच्या गान तपस्येची, अखंड रियाजाची संकल्पना येते.

पं.शांतारामबुवा अहमदनगर येथे माझ्या ‘ÃÖ¸¡¤ÖÃÖ’ ×¾ÖªÖ»ÖµÖÖŸÖ “ÖÖ¸¡-¯ÖÖ“Ö ¾ÖôÖÖ †Ö»Ö. ŸÖÃÖÖ ´ÖÖ–ÖÖ ŸµÖÖ“ÖÖ ¯Ö×¸¡“ÖµÖ †ŸµÖÖŸÖ जवळून झाला. त्यांचे नेतृत्व, कर्तृत्व, दातृत्च प्राधान्याने मला जाणवले. जे जे आपणासी ठावे ते ते इतरांशी शिकवावे ।। शहाणे करुन सोडावे सकल जन।। या उक्तीप्रमाणे मुक्त हस्ते विद्यादान यज्ञ सूरताल संगीत महाविद्यालयात चालू असतो.

या ज्ञानयोगी ताल-मार्तंड, गायनाचार्य पं.शांतारामबुवा यांच्या उर्वरित आयुष्यात शताब्दी ते गाठतीलच. त्यांना दीर्घ आरोग्य लाभो हीच प्रार्थना.

रघुनाथ केसकर ‘ÃÖ¸¡¤ÖÃÖ’
१५, समता नगर, सावेडी, अहमदनगर.

संगीतातील भिष्माचार्य - पं. शांताराम चिगरी गुरुजी

- दिपक लिंगे, उस्मानाबाद

इ.स. १९७० रोजी मिरज येथे अब्दुल करीम खाँ यांच्या पुण्यतिथी निमित्त गेलो होतो. तेंव्हा तीन दिवसांचा संगीत महोत्सव आयोजित केला होता. भारतातील विविध कलाकांरानी आपली सेवा रसिक श्रोत्यासमोर सादर केली. रसिकांना फार मोठी पर्वणी या दिवसात मिळत असे. समारोपाच्या दिवशी रात्रीच्या तिसऱ्या प्रहरी संगीतकार श्री राम कदम यांचे क्लोरोनेट वादन झाले. त्यानंतर पं.बसवराज राजगुरु यांचे गायन झाले. त्यानंतर एक वृद्ध व्यक्तिमत्व व्यासपिठावर आले व मला त्यांच्यासोबत हार्मोनियम साथीसाठी बसविण्यात आले. तबल्याच्या साथीसाठी गॉगल घालून एक व्यक्ती आले होते. बुवांनी (म्हणजे कपिलेश्वरी) बिलावल आलापी सुरु केली व विलंबित बंदिश दैंया कहाँ गयो बोल कानावर पडले आणि गॉगल घातलेल्या व्यक्तीने एक तुकडा घेऊन धा टाकला, तोच टाळ्यांचा कडकडाट झाला ती व्यक्ती म्हणजे पं. शांताराम चिगरी गुरुजी. त्यानंतर कपिलेश्वरीने मध्यलयीमध्ये अल्हैया बिलावल मधील कवन भटरिया गईलो माई ही तीनतालातील बंदिश सादर केली. त्यासोबत चिगरी गुरुजींनी तबल्याचा असा ठेका धरला की, पहिला धा संपून दुसरा धा येई पर्यंत पहिल्या धा ची आस गुंजन करत होती.

पं.शांताराम गुरुजी फक्त तबला वादकच नाही तर उत्तम मृदंगवादक, हार्मोनियम वादक, व्हायोलिन वादक, उत्तम गायक आहेत. संगीत क्षेत्रातील अष्टपैलू व्यक्तीमत्व म्हणजे चिगरी गुरुजी. मराठवाड्यातील शास्त्रीय संगीताचे भुषण म्हटले तरी ते वावगं ठरणार नाही.

पं.शांताराम चिगरी गुरुजींचा शिष्य परिवार गुणसंपन्न आहे. गुरुजी प्रत्येक शिष्याला त्याच्या कौशल्यानुसार अध्यापन करतात. तबलजीच्या बसण्याची ठेवण, तबल्यावर हाताची ठेवण, गायकाची आकारयुक्त आलापी इ. शिष्यांच्या पद्धतीतून लक्षात येत होती.

अशा या व्यक्तीमत्वाला आज ७५ वर्ष पूर्ण होऊन अमृत महोत्सव साजरा होत आहे. शेवटी असे म्हणावे वाटते की, तुम जियो हजारे साल। सालके दिन हो पचास हजार।।

पं.शांताराम चिगरी - कर्नाटकाची मराठवाड्याला अनुपम भेट

- पं.शिवदासजी देगलूरकर, अंबाजोगाई.

कर्नाटक राज्यात संगीताराधनेला पोषक वातावरण असल्याने भारतीय संगीतातील उत्तर हिंदुस्थानी संगीतातील अनेक रत्नांची खाण म्हणून तो प्रांत नावाजला गेला आणि आजही तो अग्रेसर आहे. मात्र त्याची पारख महाराष्ट्रात होतेच, याची खात्री असल्याने सर्वांचा ओढा महाराष्ट्राकडे असतो. त्यातल्या त्यात पुण्याकडे कल असताना पं.शांताराम चिगरी गुरुजींसारख्या कलावंताचे लातूरला येणे व्हावे, ही मराठवाड्याला कर्नाटक राज्याची अनुपम भेटच म्हणावी लागेल. कदाचित कन्नड भाषिकांची सत्तरच्या दशकात लातूरात बरीच संख्या होती. शिवाय व्यापारपेठ म्हणूनही लातूरचा लौकिक होता. योगायोगाने चिगरी गुरुजीं लातूरला आले व हे शहरच त्यांची कर्मभूमी झाली. सुरुवातीला कै.भिमाशंकर अप्पा पंचाक्षरींच्या गुरुवार क्लबमध्ये कांही वर्षे गुरुजींनी अध्यापन केले व स्वाभिमानी बाण्यामुळे त्यांनी स्वतंत्र सूरताल संगीत विद्यालयाची स्थापना केली.

जन्मांध असले तरी निसर्गाने डोळ्याची भरपाई मात्र देताना गुरुजींना स्वरतालाची मौलिक देणगी देवून जास्ती डोळस केले असे त्यांचे गायन आणि वादन ऐकल्यानंतर मला तरी वाटते. पं.ओंकारनाथ ठाकूर व पं.विनायकबुवा पटवर्धनांची अस्सल ग्वाल्हेर गायकी त्यांनी आत्मसात केलीच पण तबलावादनात बनारस व फरुखाबादी बाजाला दिल्लीचेही किनार लाभल्याचे त्यांचे स्वतंत्र वादन ऐकल्यानंतर क्षणात लक्षात येते. पं.बंद्रीप्रसाद मिश्र (बनारस), उस्ताद अहेमदजान थिरकवाँ (फरुखाबाद) आणि उस्ताद नत्थुखाँ (देहलीवाले) यांची शागिर्दी मिळविणे व ती वादनातून जपणे हे अवघड कौशल्य गुरुजीच साध्य करु शकले. त्यांचा लाभ मात्र मराठवाड्यातील विद्यार्थ्यांना तर झालाच, पण आंध्रप्रदेश, कर्नाटकातूनही विद्यार्थी त्यांच्या वादन कौशल्यामुळे त्यांच्याकडे अध्ययनसाठी अजूनही येतात. श्री.मुकेश जाधवने तर फारच लहान वयात गुरुजींचे नाव साता-समुद्रापलीकडे पोंचविले. त्याशिवाय वादनात श्री.अण्णा भोसले यांनी स्वतंत्र वादनाबरोबरच साथ संगीतकार म्हणूनही खूप लौकिक मिळवला. खंडेराव कुलकर्णी या चतुरस्त्र गायकाने गुरुजींचे नाव गायन क्षेत्रातही उज्ज्वल केले. या दोन्ही शिष्यांच्या अकाली निधनाबरोबरच सांगितीक जीवनसंगिनी असलेल्या पत्नीचे निधनही त्यांना पचवावे लागले.

नुकतेच निधन पावलेले अंबेजागाईचे तबलानवाझ श्री.शंकर पांडे आपल्या तिरकिट धिरकिट चे श्रेय गुरुजींनाच देत असत. वयाची बहात्तरी गाठलेली असताना पाच ते सहा तास भजनी मंडळाबरोबर साथ-संगत करणे केवळ गुरुजींच्या रियाजाच्या पद्धतीमुळेच शक्य झाल्याची प्रामाणिकपणे कबुली शंकररावांनी दिली होती. शिवाय सुरुवातीला कांही दिवस तबला व नंतर गायनात प्रवेश केलेले

गिरीश नाईक आज पार्श्वसंगीत व ऑर्केस्ट्रा क्षेत्रात अग्रेसर आहेत. प्रा.संदीप जगदाळे यांनी तबल्याबरोबरच गायनातीलही अनेक उपयुक्त पुस्तकांच्या माध्यमातून शारदेची सेवा करताना 'चिगरी गुरुजींची कृपा ही आयुष्याची शिदोरी' यात धन्यता मानली.

माजलगावला स्थायिक होऊन आता निवृत्तीच्या मार्गावर असलेले श्री.प्राणेश पोरे, गोड व लयदार ठेका देणारे श्री.प्रमोद रायचूरकर गुरुंच्या नावात चिगरी गुरुजींचा अभिमानाने उल्लेख करतात. सोलापुरात स्थायिक झालेले अतुल बेले हे गुरुजींचे विद्यार्थी आज भारतविख्यात गझलगायक म्हणून नावारुपास आले आहेत.

अशा अनेक उत्तमोत्तम शिष्यांचे गुरुपद भूषविण्याबद्दल अनेक संस्थांनी त्यांचा पुरस्कार देवून यथोचित गौरवही केला आहे. लातूरच्या संगीत क्षेत्रात स्वत:चा दबदबा निर्माण करुन उत्तम कलावंत व गुरु या दोन्ही प्रांतात केलेल्या गुरुजींच्या महान कार्याला सर्वांनीच नतमस्तक व्हायला हवे.

एवढ्या मोठ्या व्यक्तिचे आपले संबंध घनिष्ट असण्याचे सांगण्याचा मोह मला आवरता येणे शक्यच नाही. कांही वर्षापूर्वी गुरुजींचे एक वाक्य अनेक शिष्यांनी मला सांगून माझी या क्षेत्रात कार्य करण्याची उमेद वाढवली आहे म्हणून याआत्मस्तुतीच्या पातकाचा धनी होताना मला खेद वाटत नाही. ते वाक्य असे, 'मराठवाड्यातील कलावंतांमध्ये मला फक्त करुणा देशपांडे आणि शिवदासचेच गाणे आवडते.'

गुरुजींच्या अमृतमहोत्सवी वर्षानिमित्त त्यांच्यावर लिहीताना अजून एक प्रसंग सांगण्याची मला गरज वाटते. मराठवाड्यातील पहिले संगीत संमेलन १९५५ ला नांदेड येथील लिबर्टी टॉकीजमध्ये झाले होते. त्यात गुरुजींच्या बालवयातील तयारीचे तबलावादन ऐकून माझे वडील तालमर्तंड रंगनाथबुवा देगलूरकर यांनी विशेषत्वाने पाठ थोपटून आशीर्वाद दिल्याचे स्वत: गुरुजींनी मला सांगितले.

सगळ्याच क्षेत्रातून दबदबा असणाऱ्या कर्तृत्ववान व्यक्तींची परवड होत असताना गुरुजींच्या शिष्यांनी आजवर अनेकानेक व उत्तमोत्तम कार्यक्रम करुन गुरुजींबद्दलचाआदर व्यक्त केलाय, पण त्यामुळे एक आदर्शही समाजासमोर ठेवला. त्याच धर्तीवरच्या या कार्यक्रमाला गुरुजींचा एक चाहता म्हणून शुभेच्छा देतो आणि उत्तम आरोग्यातून गुरुजींच्या हातून नादब्रह्माची अशीच सेवा घडो अशी ईशचरणी नम्र प्रार्थना करतो.

संगीत महर्षि गुरुवर्य शांतारामजी चिगरी

- Áöß¯ÖŸÖ¸ü¾Ö ´ÖÖ.•ÖÖ¬Ö¾Ö,†ÖÃÖÖ.

औसा येथे केवळराम गल्लीत लहान मुलींचा रत्नदीप संगीत मेळा होता. उस्मानाबाद जिल्हा व लातूर परिसरात त्याला चांगली प्रसिद्धी मिळालेली होती. त्या मेळाव्यात मी हार्मोनियम वाजवित असे. १९७८ मध्ये त्या मेळाव्याचा पहिला कार्यक्रम किल्लारी साखर कारखान्यावर होता. कार्यक्रमापूर्वी एका साडेतीन वर्षाच्या लहान मुलाने व्यासपीठावर येऊन हार्मोनियमवर 'काठी न् घोंगड घेऊ द्या की रं' या गाण्याची धुन वाजविली. सर्व प्रेक्षक आश्यर्चचकित झाले. त्या लहान मुलाने ढोलकी वाजविण्यास सुरुवात केली. त्यावेळी जवळ-जवळ दोन हजार प्रेक्षकांनी टाळ्यांच्या गजराने परिसर दुमदुमून टाकला. नंतर उपस्थितांनी त्याच्यावर बक्षिसांचा वर्षाव केला. शर्ट व पँटचे सर्व खिसे व ओंजळ भरुन पैसे मिळाले. त्या दिवशी त्याचे खूप मोठे कौतुक झाले. हाच लहान मुलगा आज भारतामध्ये व भारताबाहेरील अनेक देशामध्ये तबलावादक म्हणून प्रसिद्धी मिळविलेला मुकेश जाधव.

किल्लारी कारखान्यावरील या कार्यक्रमाने आम्हा जाधव परिवाराला खूप मोठी प्रसिद्धी व पैसा मिळाला. मला पैशाची चटक लागल्यामुळे मी मुकेशला घेऊन परिसरातील भजन, नाटक, कीर्तन अशा कार्यक्रमाच्या संयोजकांना भेटून मुकेशचा कार्यक्रम ठेवू लागलो. एकदा आमचे पाहुणे हरिभाऊ शिरसीकर शिक्षक होते, त्यांनी मुकेशचे तबलावादन ऐकले. त्याचे कौतुक करुन मला म्हणाले, मुकेश खूप छान ढोलकी, तबला वाजवतो पण हे वाजविणे बरोबर नाही. तू त्याला शास्त्रीय संगीताचे शिक्षण दिले तर त्याचा फायदा होऊ शकेल. मला तर शास्त्रीय संगीताबद्दल कांहीच माहीत नसल्यामुळे मी त्यांनाच विचारले हे शिक्षण कुठे मिळेल? त्यांनी सांगितले की, मी कळमुगळीला शिक्षक असताना शांताराम चिगरी गुरुजी होते ते संगीतात खूप मोठे विद्वान पंडीत आहेत. ते सध्या लातूरला आहेत असे मी ऐकले आहे. त्यांच्या सल्ल्यानुसार मी शांताराम गुरुजींचा पत्ता काढून एका शनिवारी मुकेशला घेऊन गुरुजींकडे गेलो.

त्यावेळी गुरुजी गुरुवार क्लबमध्ये शिकवित होते. मी गेलो तेव्हा क्लास चालू होता. गुरुजी विद्यार्थ्यांना गायनातील राग , त्यांचे बोल स्वतः गाऊन व तबल्याच्या विद्यार्थ्यांना ताल व त्याचे बोल वाजवून धडे देत होते.ते सगळे पाहून मी अचंबित झालो. त्यावेळी आम्हाला खरे संगीत काय असते, त्याची व्याप्ती कळून आली थोड्या वेळाने मी व मुकेशने गुरुजींचे दर्शन घेतले व परिचय करुन दिला. मुकेश लहानपणापासून घरातील घागर, ताट, वाटी व भांड्यावर चित्रपट संगीतावर ठेका धरतो. गुरुजींनी मुकेशपुढे तबला दिला

म्हणाले तुला जे येते ते वाजवून दाखव. मी हार्मोनियमवर चित्रपटगीत वाजवले व मुकेशने तबला. ते ऐकून गुरुजी मला म्हणाले, तुमच्या मुलाकडे निसर्ग आहे. त्याने शास्त्रीय पद्धतीने अभ्यास केला तर परदेशात जाऊन तबलावादनाचे कार्यक्रम करेल. पण त्याला रोज माझ्याकडे घेऊन यावे लागेल. त्याची प्रवेश फी , मासिक फी तुम्हाला द्यावी लागेल. मी उद्या येतो गुरुजी म्हणून मी औसा येथे परत †ö»öö.

रात्रभर विचार केला, कांही सुचत नव्हते. गुरुजींनी म्हटले मुकेश परदेशात जाईल हे कसे शक्य आहे? आमची जिल्ह्यात फिरण्याची ऐपत नाही. एक तर गुरुजी अंध, त्यांना कुठले जगाचे ज्ञान? कांही तरी म्हणून पैसे काढण्याचे लक्षण तर नाही ना? अशी शंका वाटू लागली. मला एक तर पगार कमी, रोज लातूरला जाणे कसे परवडणार? शेवटी विचार करुन ठरवले की पुढचे पुढे बघू.......

दुसऱ्या दिवशी मुकेशला घेऊन गुरुजींकडे गेलो. गुरुजींनी मुकेशला तबल्याची माहिती दिली. वहीवर ता व ती असे तबल्याचे बोल दिले. ते कसे वाजवावे याची माहिती दिली व उद्या ही दोन अक्षरे सराव करुन येण्यास सांगितले. दुसऱ्या दिवशी गेलो, गुरुजींनी काल दिलेले बोल वाजवून दाखव म्हटल्यावर मुकेशने वाजवले तर हे बरोबर नाही. उद्या हेच बोल रटून ये असे सांगितले. असे करत ता व ती या दोन शब्दासाठी एक महिन्याचा कालावधी लागला. यानंतर धा-धा, धी-धी, तीट, तिरकीट या शब्दाला दोन महिने लागले. मी कंटाळून गेलो. हे तबल्याचे शिक्षण नको असे वाटू लागले. पण लहान मुकेशला याची गोडी लागली. त्याची तळमळ आणि गुरुजींची ओढ पाहून मी हे शिक्षण पुढे चालू ठेवले. तीन महिन्यानंतर त्रक, धिर-धिर, धाड हे सर्व बोल सराव केल्यानंतर पहिला ताल दादरा व त्याचे प्रकार दिले. पुढे अवघ्या तीन-चार महिन्यात त्याच्या बोटातून शुद्ध बोल निघू लागले. मुकेशची प्रगती पाहून गुरुजी आनंदी होत असत. नंतर झपताल, रुपक,त्रिताल, भजनी ठेका सुरु केले. त्याचे उठाण, कायदे, रेले आदि अभ्यास सुरु झाला. गुरुजींचे कष्ट आणि मुकेशची जिद्द यामुळे वर्षभरातच त्याच्या वादनात नाविण्यपणा जाणवू लागला.

एका वर्षात आम्हाला गुरुजींची विद्वत्ता आम्हाला पटली. गुरुजींनी इतक्या थोर गुरुंकडे शिक्षण घेतले, मोठ-मोठ्या कलाकारांसोबत साथ केली हे ऐकले की खूप कौतुक आणि अभिमान वाटायचा. गुरुजींचा स्वभाव खूप कडक होता परंतु ते खूप मायाळू व प्रेमळ स्वभावाचे होते. प्रत्येकाला ते बोलण्यावरुन ओळखत. वाईटाला वाईट व चांगल्याला चांगली वागणूक मिळत असे. त्यांच्याकडे अनेक विद्यार्थी येत पण त्यांनी कधीही गरीब-श्रीमंत, लहान-मोठा, जात-पात असा दुजाभाव केला नाही. त्यांनी दिलेले बोल मी मुकेशकडून पहाटे ५ वाजल्यापासून सराव करुन घेत असे. त्याने वाजवून दाखवल्यावर चांगले असेल तर गुरुजी टाळ्या वाजवून छान म्हणायचे

आणि चुकले तर खूप रागवायचे. त्याला शिकवत असताना अचानक काही सुचले की मला लिहून घ्यायला सांगायचे. गुरुजींच्या स्वभावाला ओळखून मुकेशने पण खूप रियाज केला. गुरुजींच्या अनमोल शिक्षणामुळे व निर्मळ स्वभावामुळे वयाच्या अवघ्या ५व्या वर्षी १९८० साली औरंगाबाद आकाशवाणी केंद्रावरुन २० मिनिटाचा तबला सोलो रेकॉर्ड करण्यात आला. तेथील संचालक, तबलावादक रमेशसामंत, बाल विभाग प्रमुख श्रीमती मेश्राम बाई यांना मुकेशचा खूप अभिमान वाटला. त्यांनी आकाशवाणी मासिकात त्याचा फोटो व माहिती प्रसारित केली. भारतातील सर्व आकाशवाणी केंद्रात प्रथम दर्शनी त्याचा फोटो लावला. औरंगाबाद केंद्रात इतक्या लहान वयाचा पण उत्कृष्ट कलावंत म्हणून त्याचा गौरव करण्यात आला.१९८९ मध्ये लातूर, १९८२ मध्ये उस्मानाबाद व १९८४ मध्ये अंबाजोगाई येथे मा.कुरुंदकर साहेब, पं.सुरेश तळवळकर व श्रीमती सितारादेवी यंच्या आग्रहास्तव मराठवाडा संगीत महोत्सवात त्याचे तबलावादन झाले. मुकेशचा कार्यक्रम आहे असे समजल्यावर हजारो संगीतप्रेमी उपस्थिती लावत असत. मुकेश तबला वाजविताना रेल्वे चालत असल्याचा, घोड्याच्या टापाचा, मेघाचा गडगडाट, देवळातील घंटीचा असे वेगवेगळे आवाज काढत असे त्यामुळे प्रेक्षक मंत्रमुग्ध होत. त्याचे वादन ऐकून अनेक संगीत तज्ञ, गायक-वादक मला विचारत की मुकेशचे गुरु कोण? कोणत्या घराण्याचे? मी त्यांना मुकेशचे गुरुजी पं.शांताराम, गुरुजींचे गुरु पं.बद्रीप्रसाद मिश्र- ते बनारस घराण्याचे, उ.अहमदजान थिरकवाँ असे त्यांना थोडक्यात माहिती सांगायचो. ते पुन्हा विचारत आम्ही संगीताचे अनेक ग्रंथ, पुस्तके वाचली पण मुकेश जे बोल वाजवतो ते त्यात नाहीत. मग मी सांगत असे, की गुरुजी कोणत्याही पुस्तकातून वगैरे शिकवित नाहीत.त्यांची विद्वत्ता हेच पुस्तक. त्यांना जे सुचत ते शिकवितात, लिहून देतात. त्यांच्या आत्म्यातून बोल सुचतात. त्यावेळी सर्वजण आश्चर्य व्यक्त करीत असत.

देशात व देशाबाहेर मुकेशची होत असलेली प्रगती पाहून कांही लोक त्याचे खच्चीकरण करण्याचा प्रयत्न करीत असत.संगीत क्षेत्रात गुरुजींचे कांही विरोधकही होते. ते म्हणत तुमच्या मुलाला इथे कशाला ठेवता? सोलापूर, हैद्राबाद किंवा बनारस अशा ठिकाणी ठेवा. त्यावेळी मुकेशला खूप राग यायचा. तो म्हणत असे माझे गुरुजी शांताराम चिगरी गुरुजीच. कोणी कितीही मोठा असला तरी माझे गुरुजी हेच असतील. मी त्यांना सोडणार नाही. रागाने त्याचे डोक्याचे केस ताठ होत व तो त्यांना चोख उत्तर देई. मुकेशची गुरुभक्ती पाहून लोकाना त्याचे कौतुक वाटे. तो म्हणत असे, त्यांनी दिलेल्या ज्ञानामुळे मला देशात व देशाबाहेर संगीताचा प्रसार करण्याचे भाग्य मिळाले. मी त्यांचा जन्मभर ऋणी आहे.

गुरुवर्य शांताराम गुरुजींच्या अनमोल मार्गदर्शनाने व आशिर्वादाने मुकेश या पदावर पोचला. यामध्ये स्व.शकुंतलादेवी चिगरी

ज्यांना आम्ही बाई म्हणत त्यांचाही सिंहाचा वाटा आहे. त्या बाई नव्हे तर प्रत्यक्ष मायेची-ममतेची आई होती. गुरुजींच्या क्रोधाग्नी शांत करण्याची त्यांच्याकडे खरी जादू होती. त्यांच्यामुळेच मुकेशची प्रगती झाली. आमच्या अडी-अडचणीच्या वेळी त्या नेहमी आम्हाला कुटुंबातील घटक समजून मदत करत. एकदा मुकेशचा लातूरला कार्यक्रम होता. त्याच्यासोबत त्याच्याकडे शिकणाऱ्या मुलीचाही कार्यक्रम होता. तिचे तबलावादन ऐकून बाई खूष झाल्या. तिची पूर्ण माहिती काढून ती मुकेशच्याच जातीची आहे असे समजल्यावर त्याला तिच्याशी लग्न करण्यास सांगितले. लग्नासाठी पैसे नाहीत असे म्हणताच त्या म्हणाल्या मी ३००००/- रुपये देऊन मुकेशचे लग्न करते तुम्ही फक्त परवानगी द्या. यावरुन त्यांची मुकेशवर किती माया होती हे दिसून येते.

गुरुवर्य प.शांतारामजी चिगरी यांच्या मार्गदर्शनामुळे आज १९८१ पासून मुकेशने शून्यातून खूप मोठी किर्ती मिळविली. मुकेशसारखे अनेक शिष्य गुरुजींनी घडविले. आज त्यांच्या वयाची ७५ वर्षे पूर्ण होत असल्यामुळे त्यांचे सर्व शिष्य आज त्यांचा अमृत महोत्सव साजरा करीत आहेत. याप्रसंगी त्यांना उदंड आयुष्य लाभो व त्यांच्या भावी जीवनात सुख-समाधान मिळून त्यांच्या हातून अशीच संगीत सेवा घडो ही भगवंताचरणी प्रार्थना.

नित लागो ध्यान चरन गुरुके

- गिरीश नाईक,लातूर.

गुरुजी, गुरु या शब्दांची खरी प्रचिती आजच्या दिवसात अनुभवायची असेल तर फक्त पं.शांतारामजी चिगरी या व्यक्तिमत्त्वात. एक सच्चा कलावंत, एक गुरु आणि माणूस म्हणून गुरुजींचे व्यक्तिमत्त्व आदर्शच म्हणावे लागेल. पु.लं.च्या शब्दात सांगावयाचे तर सध्या पायावर डोके ठेवावे असे पायच दुर्मिळ झाले आहेत. पण शांताराम गुरुजींच्या रुपात ते अस्तित्वात आहेत, ही प्रचिती आल्याशिवाय राहात नाही. चौफेर सांगितीक ज्ञान त्यात शास्त्रीय व सुगम यात दोन्ही बाजांच्या बाबतीत प्रचंड हुकुमत असलेला एक सच्चा अजोड कलावंत. ख्याल, ठुमरी आणि इन्स्ट्रुमेंटलची साथ उदा.सतारीबरोबर कसे वाजवावे, व्हायोलिन किंवा इतर वाद्यांची साथ कशी करावी तसेच गाण्याला साथ जी करावी त्यातल्या त्यात लाईट म्युझिकमध्ये ताल वाद्य कशी व कोणत्या बाजाने वाजवावीत हे गुरुजींकडूनच जाणून घ्यावे. फार कमी जणांना गुरुजींची ढोलकी ऐकायला मिळाली त्याचे भाग्य मला लाभले. त्यामुळे मी जेव्हा स्व.राम कदम (लावणीचा बादशहा १५० ते २०० चित्रपटांचे संगीतकार आणि पिंजरा फेम) यांच्याकडे सहाय्यक होतो त्यावेळी गुरुजींनी मला जे ज्ञान दिले होते ते रिदम अरेंज करताना त्या गोष्टीची सहायता मला झाली. उदा. 'सुशिला' या चित्रपटातील प्रसिद्ध गाणे 'कुन्या गावाचं आल पाखरु' या गाण्यातील सुरुवातीचा 'धाऽन ध्धे किट' हा छोटा तुकडा गुरुजींनीच शिकविलेल्या फर्माईशी चक्रधारचाच एक प्रकार आहे. परंतु त्याचबरोबर शुद्ध शास्त्राला धरुन एखाद्या तालातील कायद्याचे, रेल्याचे प्रकार कसे करावेत हे गुरुजींकडून जाणावे. कल्पकता, प्रचंड प्रतिभा या सर्वांची खाण म्हणजे चिगरी गुरुजी. त्याचप्रमाणे स्वरांच्या बाबतीत पण. उदा. हार्मोनियम कशी वाजवावी, शास्त्रीय व सुगम गायनाला पेटी कशी वाजली पाहिजे हे गुरुजींकडूनच ऐकावे. पूर्वी गुरुजींची पेटी ऐकतांना ज्या स्टाईलने ते वाजवित ते ऐकून पूर्वीचे नन्हे बाबू किंवा मराठी चित्रपटातील, ओ.पी.नय्यरच्या गाण्यातील पेटीच्या बाजाची आठवण होते. पण हे झाल लाईट म्युझिकच्या बाबतीत पण शास्त्रशुद्ध हिंदुस्थानी अनवट रागातील चीज विचारली तर गुरुजी ती लगेच सांगतात. त्याचबरोबर कोणत्या महान कलावंतांनी तो राग योग्य पद्धतीने मांडलाय तेही गुरुजी सांगतात. उदा. पूर्वी गुरुजींनी बिहागडा या रागाची माहिती करुन देत असतांना 'सखी मुंदरवामे' ही बहुतेक पंडीत जगन्नाथबुवा पुरोहितांच्या चिजेचा उल्लेख केला आणि ती पं. प्रभुदेव सरदारांनी कशी गायली ते ऐकण्यास सांगितले म्हणजेच शिष्यांनी काय आणि कोणाचे ऐकावे हे सध्या गुरुजी सांगतात. गुरुजींच्या मते गुरुकडून घेतलेले ज्ञान

पुरेसे नाही, तर इतर कलावंतांच्या बाबतीत ज्ञान असणे हे महत्त्वाचे आहे. त्यामुळे प्रचंड ऐका हे गुरुजींचे सांगणे असते. त्याचप्रमाणे कोणाचा तबला ऐकावा आणि त्यांची सीडी क्लासमध्ये मोठ्याने लावून आमच्यासारख्या विद्यार्थ्यांना बरोबर घेऊन त्या वादनांचा गुरुजी आस्वाद घेताना गुरुजींच्या चेहऱ्यावरील आनंद पाहण्यासारखा असतो व त्या वादनांतील वैशिष्ट्ये गुरुजी विशद करत असतात. आजकालच्या विद्यार्थ्यांना कोणाचे गायन-वादन ऐकावे हेच कळत नाही. कारण Version चा जमाना, लताबाईचे गाणे आपण अनुराधा पौडवालच्या आवाजात ऐकतो हे केवढे दुर्दैव. त्यामुळे कानाच्या बाबतीत मागील पिढींचे प्रचंड नुकसान झाले आहे. गुरुजींचा तबला पूर्वी ज्यांनी ज्यांनी ऐकला ते भाग्यवंतच म्हणावे लागतील. थोडक्यात भारतातील पूर्वीचे पं.सामताप्रसाद, निजामुद्दीन खाँ साहेब किंवा आताचे पं.सपन चौधरी यांचीच आठवण गुरुजींच्या तबल्याच्या बाबतीत येते. गुरुजीसारखे धिरकीट फारच कमी कलावंत वादकांना प्राप्त झाले आहे. परंतु आत्ता या वयात सध्या गुरुजींचा कलावंत घडविण्याचा उत्साह आणि ध्यास कमी झालेला नाही. म्हणून गुरुजींच्या बाबतीत पं.सी.आर.व्यासांच्या एका बंदिशीचे बोल आठवतात.-

“ नित लागो ध्यान चरन गुरुके”

दिव्य प्रतिभेचा धनी पं. शांतारामजी चिगरी गुरुजी

- पं.जे.एम.कळसने, औरंगाबाद

गीतं, वाद्यं तथा नृत्यं त्रयं संगीतम् मुच्छते।।

या व्याख्येनुसार खरोखरच ज्ञानी असलेले माझ्या परिचयातील एकमेव संगीत महर्षी आदरणीय परमपूज्य गुरुदेव चिगरी सर आहेत. असे मी ठामपणे म्हणू शकतो. कारण गुरुवर्य चिगरी सरांनी या तिन्ही विद्या व कला शाखांचा सुक्ष्मपणे अभ्यास केलेला आहे. अशी माझी खात्री आहे. कारण त्यांना गायण व तबला शिकविताना मी स्वतः समक्ष ऐकले व अनुभवलेले आहे. सरांची व माझी ओळख नेमकी कोणत्या साली झाली हे मला नक्की आठवत नाही तथापी मी अंध शाळेत शिकत असताना चिगरी सरांचे नाव आमच्या गुरुजींकडुन वारंवार आदराने आणि विस्मयकार अनुभवांनीयुक्त अशा त्यांच्या तबला वादनाच्या तयारीबद्दल व गानकौशल्याबद्दल ओघाओघाने येणाऱ्या आठवणींमधुन ऐकले होते. तेंव्हापासूनच मला त्यांना भेटण्याची उत्सुकता होती.

मी विद्यार्थी असताना मला ज्यांनी संगीत शिकवले ते आदरणीय राठी सर मालपाणी सर आणि चौरे सर, हे चिगरी सरांचे सहकारी व गुरुबंधू होते. त्या अर्थाने गुरुवर्य चिगरी सर हे माझे गुरुच आहेत असे मी मानतो. नंतर पुढे कॉलेजमध्ये नाकरीला आल्यावर निरिराळया युथ-फेस्टीव्हल मध्ये पंडीतजींचे विद्यार्थी तयारीने वाजवुन गात, तेंव्हा माझ्या मित्रांकडुन चिगरी सरांच्या वादन कौशल्याबद्दल “ö“öö ÆöÿÖ †Ãö.

मी महाविद्यालयात आल्यापासून तबलाशास्त्र समजावून घेण्याच्या हेतूने चिकित्सकपणे मला उपलब्ध असलेल्या तज्ञ लोकांकडुन प्रश्न विचारुन माहिती मिळवत असे. अशीच केंव्हातरी गुरुवर्य चिगरी सर यांची व माझी भेट झाली. त्यावेळेस श्री मुकेश जाधव चांगलाच तयारीने तबला वाजवायला लागला होता. पण तो शाळेत होता. गुरुजीची व माझी जेंव्हा भेट झाली तेंव्हा त्यांनी मुकेश व त्याचे वडील यांचा परिचय करुन दिला. मुकेशला शिकवत असताना पहिल्यांदा सरांचा हात मी तबल्यावर ऐकला आणि त्यांच्या वादन कौशल्याबद्दल व ऐकलेल्या किर्तीबद्दल जे कुतूहल मनात होते त्याची जागा प्रत्यक्ष आश्चर्यकारी अनुभवांनी घेतली. पुढे आमची ओळख वाढत गेली. गुरुजींनी औरंगाबादला येऊन स्थिरस्थावर व्हावे असे मला वाटत असे त्या दृष्टीने या न त्या निमित्ताने गुरुजींना आम्ही औरंगाबादला येण्याचे निमंत्रण देत असत. एकदा एका सत्कार प्रसंगी गुरुजी औरंगाबादला आले होते. कंठे महाराज तबला

वादन स्पर्धेसाठी अपल्या शिष्यांसमवेत गुरुजी आमच्या घरी रहायला सुध्दा आले होते. या भेटी दरम्यान मी त्यांच्याकडुन तबलाशास्त्रातल्या अनेक बाबींची माहिती घेतली होती.

मी तबला वादक नाही त्यामुळे माझ्यावरील गुरुजींच्या प्रेमापोटी त्यांनी कोणतेही आढेवेढे न घेता मला तबला शास्त्राविषयी अनेक गूढ गोष्टी मला समजतील अशा पध्दतीने सांगितल्या. मी त्यांना विचारले की, तुमच्या गुरुंकडून तुम्ही गंडाबंधन करुन घेतले म्हणजे नेमके काय? गंडाबंधन केलेल्या शिष्यांमध्ये काय फरक असतो? याचा संपूर्ण विधी काय असतो?

तेव्हा गुरुजींनी सांगितल, गंडाबंधन हे विशिष्ट मुहूर्तावर, शक्यतो गुरुपोर्णिमा किंवा गुरुपुष्यामृत मुहूर्तावर हे गंडाबंधन केले जाते. यावेळी विशिष्ट दोऱ्याचा गोफ विद्यार्थ्याच्या हाताला किंवा दंडाला बांधला जातो. हा दोरा अभिमंत्रीत केलेला असतो. गंडाबंधनाचे वेळी मोठी पूजा करुन गुरु एक दिव्य मंत्र विद्यार्थ्याच्या कानात सांगतात. तो मंत्र ऐकल्यावर जो अनुभव येतो तो शब्दांत सांगता येत नाही. हे गंडाबंधन करण्यासाठी गुरुला तो विद्यार्थी अभ्यासू व त्याने संगीतामध्ये पुढे कार्य करण्याची खात्री असते.

प्राथमिक विद्यार्थ्यांपासून सर्व विद्यार्थ्यांना शिक्षण देताना हातांचा रखरखाव आणि निकास यांच्या विशिष्ट शैलीवर व स्पष्टतेवर गुरुजी स्वतः बारकाईने लक्ष ठेवतात. दहा-पंधरा विद्यार्थी समोर वाजवत बसले असले आणि प्रत्येकजण एकत्र किंवा निरनिराळे रियाज करीत असले तरीही हाताची ठेवण किंवा बोटांचा चुकीचा वापर लगेच ओळखत असत. कोणता विद्यार्थी कोणती चूक करतोय ŸÖ त्याला सांगताना मी स्वतः ऐकले आहे. अशी कुशाग्र बुद्धीमत्ता, विलक्षण लक्ष/ध्यान केंद्रीत करणे हे गुण दैवी व गुरुकृपेशिवाय आणि कठोर साधनेशिवाय अवगत होऊ शकत नाहीत, याची मला खात्री झाली.

एकदा काही कारणाने पं.चिगरी गुरुजी व मुकेश जाधव हे काही दिवस आमच्याकडे राहिले होते. ते स्वतः न चुकता मुकेशला चार वाजता उठवून दोघेही रियाज करीत असत. मी तर नवीन काही ऐकायला व समजून घ्यायला मिळेल का? या भूमिकेतून टपलेलाच असे. गुरुजी एक बोल वाजवत व मुकेशला वाजवायला सांगत. त्याने तो बरोबर वाजवला की ते त्यापेक्षा अवघड बोल वाजवत. मग मुकेशही तसेच वाजवी. विद्यार्थ्यांसाठीची शिक्षण पद्धतीदेखील मला या गुरुशिष्याच्या तालमीतून अभ्यासायला मिळाली.

माणसांमध्ये, पक्षांमध्ये जशा जाती असतात तशा त्या संगीतातील रागांमध्ये आहेत हे मला माहीत होते परंतु तबलावादनातही जाती दर्शन प्रकार असतो हे मला ऐकायला मिळाल्यावर मी गुरुजींना विचारले, जातीदर्शन हा प्रकार काय? तेव्हा त्यांनी मला विशिष्ट अक्षरांचा एक बोल सांगितला. त्या बोलावर कांही गणिती संस्कार करुन तिश्र, चतुश्र, खंड, मिश्र, संकीर्ण, महासंकीर्ण, दिव्यसंकीर्ण, अति दिव्यसंकीर्ण आणि अशाच रितीने निरनिराळ्या जातीचे अनेक प्रकार कसे होतात याचे सूत्र सांगितले. ते गुरुजींच्या परवानगीशिवाय

मी इथे लिहिणे शक्य नाही. कारण या सूत्रामुळे तीन मात्रा ४,५,७,९,११,१३,१७,१९,२३,२९,३१ इत्यादी मात्रासमूहाच्या विविध जाती कशा करता येतात व वाजविता येतात हे कळते. या बोलसमूहांच्या उलट-सुलट पलट्यामधून किंवा प्रस्तारामधून किती प्रकार निर्माण होतात त्या संपूर्ण प्रकाराच्या शास्त्र आणि कलात्मक सौंदर्याचा प्रत्यक्ष अनुभव गुरुजींनी सप्रयोग दिला. त्यांच्या दैदीप्यमान अफाट बुद्धीबद्दल आणि दिव्य साक्षात्काराबद्दल मला शंका राहिली नाही. प्रत्येक तालाची की सवारी कशी करायची म्हणजे तीनतालचा झ ापताल, रुपक, धमार ची सवारी कशी करायची हे देखील गुरुजींकडून शिकायला मिळाले. परंतु प्रयत्न करुनही मला त्यांच्याइतके जमले नाही.

संगीताचे चौफेर ज्ञान असूनही मुंबई येथे लता मंगेशकर सारख्या कलावंताकडून राहण्याचा आग्रह होत असूनही गुरुजी तिथे रमले नाहीत. संगीताचा प्रचार व प्रसार करत करत ते लातूरला आले. गुरुजींना घोडे पाळायची आवड होती. अर्थातच त्यासाठी लागणारी अश्वपरीक्षा देखील अवगत होती. ते अश्वपरीक्षा शास्त्र त्यांनी मला समजावून सांगितले. मी सहदेव-भाडळी या पुस्तकात हे शास्त्र वाचले होते. त्या सिद्धांताच्या कसोटीवर वापर कसा करायचा याच्या स्वानुभवातील गोष्टी गुरुजींनी सांगितल्या. त्यांच्या पूर्वपरीक्षेला उतरलेल्या घोड्याचे पिल्लू ते विकत घेऊन त्याला स्वत: खुराक देऊन चालायला शिकवत असत. तो मोठा झाल्यावर गुरुजी खेड्यापाड्यात शिकवायला जात असत. गुरुजी घोड्यावर उभे राहून देखील घोडा दामटीत असत. कोठे झाडाच्या फांद्या आल्या, रस्त्यात असलेल्या वळणावर घोडा हळू कसा करायचा हे दिव्य दृष्टीशिवाय अंध असलेल्या माणसाला कळणे शक्य नाही. ज्यांनी घोडयाला चाल व ताल शिकवला त्यांचा मानवदेही विद्यार्थी तयार नाही झाला तरच नवल!

गुरुजींना अनेक विद्यांबद्दल माहिती आहे. आयुर्वेदाबद्दलही त्यांना खूप माहिती आहे. शेवटी एवढच सांगावस वाटत की, त्यांना सुचनारे तबल्याचे गाण्याचे निरनिराळे प्रकार जसे गती कायदे इत्यादी पुस्तक रुपाने प्रकाशित करण्याची इच्छा त्यांनी मला बोलून दाखविली होती. त्यांचे अनमोल साहित्य पुस्तक रुपाने प्रकाशित झाले तर तो आपल्यासाठी अनमोल खजिना ठरेल असे मला वाटते. त्यांच्याबद्दल लिहिण्यासारखे खूप आहे परंतु विषय विस्तारभयास्तव तूर्तास एवढेच म्हणता येईल की-

–ÖÖ»Ö ²ÖÆ , ÆÖŸÖß»Ö ²ÖÆ ¯Ö¸ŸÖ µÖÖÃÖ´Ö ÆÖ“Ö !

अशा या दिव्य प्रतिभा व साक्षात्कारी गुरुजींना माझा सविनय सादर प्रणाम!

एक तपस्वी संगीत कलावंत

- डॉ.राम बोरगांवकर, लातूर.

पं.शांताराम चिगरी गुरुजींचे नाव उच्चारताच एक कर्मठ तपस्वी कलावंताचं व्यक्तिमत्व समोर उभ राहतं. साधारणतः १९७२-७३ चा काळ असावा. त्यावेळी मी ८-१० वर्षाचा होतो. त्या काळात लातूरच्या सुभाष चौकातील संगीत विद्यालयात गुरुजींचं वास्तव्य होतं. माझे आजोबा श्री बाबा बोरगावकर यांचे ते लाडके कलावंत होते. त्या काळात लातूरमध्ये शास्त्रीय संगीताचा प्रचार व प्रसार फारच अल्प प्रमाणात होता. लातूरमध्ये गोविंदराव बोरगावकर, श्री भिमाशंकरअप्पा पंचाक्षरी, जेष्ठ संगीततज्ञ बाबा बोरगावकर व पं.शांताराम चिगरी गुरुजी यांनी शास्त्रीय संगीताची मुहूर्तमेढ रोवली.

सुरुवातीला गुरुवार क्लबमध्ये नौकरी करत होते व नंतर सूरताल संगीत महाविद्यालयाची स्थापना करुन चिगरी गुरुजींनी लातूर शहर व परिसरात अखंड संगीत प्रचार केला. अनेक शिष्य त्यांच्या तालमीमध्ये तयार झाले. ते राष्ट्रीय व आंतरराष्ट्रीय किर्तीला ¯ÖÖÆü“Öê»Öê.

गुरुजींच्या स्वभावात पहिल्यापासून एक शिस्त होती. विद्यार्थ्यांनी शिस्तीचे पालन नाही केले तर ते चांगलीच हजेरी घेत असत. कोणत्याही कलावंताबाबत स्पष्ट प्रतिक्रिया देणे व चांगल्या कलावंतांचा गुणगौरव करणे हा पायंडाच त्यांनी पाडला आहे. त्यांच्या सूरताल संगीत महाविद्यालयाच्या उद्घाटनप्रसंगी माझे आजोबा संगीत महर्षी बाबा बोरगांवकर यांनी त्यांना दोन समई भेट दिल्या. त्यावेळी गुरुजींनी जी प्रतिक्रिया दिली ती मी विसरणे शक्य नाही. त्यावेळी बाबा त्यांना म्हणाले होते की तुम्ही प्रज्ञाचक्षू असून लातूरकरांच्या जीवनात संगीताची ज्योत प्रज्ज्वलित केली याचे प्रतीक म्हणून ही समई मी तुम्हाला भेट देत आहे. खरोखरच बाबांच्या या प्रतिक्रियेने जमलेले लोक सद्गदित झाले.

नुकतेच चिगरी गुरुजींनी संगीतयज्ञाच्या वेळी आमच्या ज्ञानसरस्वती मंदिरास भेट दिली. त्यावेळी त्यांचा बोरगावकर संगीत परिवारातर्फे यथोचित गौरव करण्यात आला. त्यावेळी ज्ञानसरस्वती मातेचे दर्शन घेऊन गुरुजींना खूप आनंद झाला. ज्ञानसरस्वती मातेचे ते खरे सुपुत्र असल्याने त्यांच्या भेटीने आम्ही धन्य झालो. या सरस्वतीपुत्रास आरोग्य लाभो, ही सरस्वतीमातेच्या चरणी प्रार्थना व त्यांच्या अमृत महोत्सवी वर्षानिमित्त हार्दिक शुभेच्छा.

संगीतातील महामेरु - पं.शांताराम चिगरी गुरुजी

- श्री.विठ्ठलराव जगताप, लातूर

कोणत्याही प्रकारचा संगीत वारसा नसलेल्या पण संगीताच्या ध्येयाने झपाटलेल्या एका थोर व्यक्तिमत्त्वाच्या पावलांनी लातूरच्या संगीतविश्वाच सोनं ज्यांनी केलं, चंदनाप्रमाणे स्वतः झिजून इतरांना सुगंध दिला तसेच संगीत विश्वात लातूर पॅटर्नचे नाव यशाच्या शिखरावर नेवून पोहंचविणारे संगीत विश्वातील महामेरु पं.शांताराम चिगरी गुरुजी.

मी संगीत शिक्षण घेत असताना त्यांचं नाव ऐकलं होतं. पण मी लातूरात वास्तव्यास आलो तेंव्हा त्यांना भेटण्याचा योग आला. अतिशय प्रतिकूल परिस्थितीत गुरुजींनी संसाराचा गाडा हाकण्याचा प्रयत्न केला. पण संगीतात मात्र त्यांनी कधीही तडजोड केली नाही. या त्यांच्या प्रयत्नास अतिशय समर्थपणे साथ दिली ती म्हणजे त्यांच्या अर्धांगिनी सौ.शकुंतलादेवी चिगरी यांनी. गुरुजींनी जेंव्हा लातूरात संगीत अध्यापनास सुरुवात केली होती त्यावेळेस फारसे संगीताचे वातावरण नव्हते. याकाळात गुरुजींनी सूरताल संगीत महाविद्यालयाच्या माध्यमातून संगीताचा प्रचार व प्रसार सुरु केला.

गुरुजींच्या कलासाधनेच्या बाबतीत विचार केला तर ते एक अष्टपैलू व्यक्तिमत्व लाभलेले कलावंत आहेत. खरे तर एखादा माणूस एखाद्या कलाप्रकारात तरबेज असू शकतो. पण गुरुजी हे कोणतेही वाद्य अतिशय सफाईदारपणे हाताळतात. दरम्यानच्या काळात गुरुजींकडे मी तबल्याचे शिक्षण घेण्यासाठी गेलो होतो पण माझ्या व्यापामुळे मला ते साध्य करता आले नाही. परंतु मी माझ्या मुलाला त्यांच्याकडे तबला शिक्षणासाठी पाठवले आज तो गायन व तबलावादनात निष्णात आहे. पण त्या काळात त्यांच्याशी जो कांही सहवास लाभला, त्यात या सर्व बाबी अनुभवावयास मिळाल्या.

गुरुजींच्या संगीत मार्गदर्शनातली विशेष बाब म्हणजे गुरुजी हे समोरच्या विद्यार्थ्याची क्षमता पाहून मार्गदर्शन करायचे. गुरुजींनी मार्गदर्शन करताना कधी भेदभाव केला नाही. प्रत्येक विद्यार्थी हा जास्तीत जास्त तयार कसा होईल याकडे त्यांचा विशेष कल होता. विद्यार्थ्याची तयारी पाहून ते त्याला मार्गदर्शन करायचे.

बऱ्याच ठिकाणी कार्यक्रमाच्या, मैफलीच्या, स्पर्धेच्या निमित्ताने गुरुजींचा सहवास लाभला. या दरम्यान गुरुजींचा स्वभाव स्वाभिमानी होता हे वेळोवेळी जाणवत होते. ते स्वतः कितीही दूर चालत जायचे. पण त्यांनी एखाद्या गाडी असणाऱ्याला कधीही विनंती केली नाही. सोबतच्या विद्यार्थ्याला सुद्धा गुरुजी म्हणायचे मला चालायला आवडते.

संगीत विश्वात अनेक थोर कलावंत त्यांनी आपल्या मार्गदर्शनाने तयार केले. तसेच आज शेकडो विद्यार्थी संगीताचे प्राध्यापक, शिक्षक म्हणून कार्यरत आहेत. तसेच अनेक विद्यार्थी संगीत विद्यालयाच्या माध्यमातून संगीताचा प्रचार व प्रसार करीत आहेत. असा मोठा शिष्य परिवार गुरुजींनी घडविला. आजही त्यांच्याशी संवाद साधल्यानंतर त्यांच्या स्वभावातला तोच साधेपणा व सच्चेपणा अनुभवायास मिळतो.

‡¾Ö»ÖÃÖ ¸Ö¯Ö »ÖÖ×¾ÖµÖÖ»Ö «Ö¸ß

तयाचा वेलु गेला गगना वेरी।।

अशा या थोर संगीत साधकास दीर्घ आरोग्य लाभो, त्यांच्या हातून अविरत संगीत सेवा घडो हीच जगदंबेचरणी प्रार्थना.

आदर्श गुरु पं.शांताराम चिगरी

- अंजली यमाजी मालकर, पुणे

परवाच लातूरला एका स्नेहींकडे गेले होते. त्यांनी सांगितलेली एक गोष्ट इथे सांगते. एकदा त्यांना एक फकीर गाणं म्हणत, भिक्षा मागत रस्त्यावर फिरताना दिसला. त्याचा आवाज सुरेल होता. गायन शिकल्याच्या सर्व खुणा त्याच्या गाण्यात होत्या. कलेच्या प्रेमापोटी आणि कुतुहलाने त्यांनी त्या फकीराला घरी नेले. चार लोक जमा केले, तासभर त्याने गायलेली नाट्यगीते, अभंग ऐकली. इतकं चांगलं गाणं आणि परिस्थिती अशी का! हे जाणून घेण्यासाठी त्यांनी सहज त्याची चौकशी केली तर तो कर्नाटकातून असाच फिरत फिरत आलेला चिगरी गुरुजींचा शिष्य होता. ही गोष्ट ऐकून मी स्तब्ध झाले. एका सामान्य फकीरापासून आंतरराष्ट्रीय किर्तीच्या तबलावादकापर्यंत घडवणारा हात एकच होता. दोघांमधल्या कलेला, मग ते गायन असो वा वादन, ते फुलवणारा माळी एकच होता- पं.शांताराम चिगरी! बालपणीच अंधत्व आले तरी कलेची डोळस नजर त्यांना दादरच्या अंधशाळेतून, त्याचबरोबर पलुस्करी परंपरेचे पं.नारायणराव व्यास, पं.विनायकबुवा पटवर्धन, पं.ओंकारनाथ ठाकूर अशा दिग्गज गायकांकडून मिळाली. विद्या चहुमुखी असली पाहिजे हे समजल्यावर त्यांनी तबलावादक बद्रीप्रसाद मिश्रा आणि तबलानवाज अहमदजान थिरकवाँ यांच्याकडून तबल्याचीही तालीम घेतली. संगीत शिक्षण, त्यावर चिंतन आणि परिश्रम यातून चिगरी गुरुजींचे गुरुपण पूर्णत्वास आले. उत्तम कलाकार हा केवळ एकटा असतो पण उत्तम गुरुचा परीस स्पर्श अनेक शिष्यांना होऊन गुरुचे कौशल्य शिष्यांमध्ये परिवर्तीत होते. असे अनेक चमकणारे कला-साधक चिगरी गुरुजींनी त्यांच्या सूर-ताल या संस्थेमार्फत तयार केले आहेत. चिगरी गुरुजींनी अथक परिश्रमातून संगीताचे मर्म जाणले असल्यामुळे गायन, सतार, तबला, मृदंग, ढोल, व्हायोलिन, हार्मोनियम, बासरी या वाद्यांचे वादन ते सहजपणे करतात. त्या त्या वाद्याचे वैशिष्ट्य, शिष्यांना सांगण्यात त्यांचे गुरुपणातले श्रेष्ठत्व दिसून येते. कुठल्या शिष्याला काय शिकवावे याचे आकलन अचूक असल्यामुळे मुकेश जाधव सारख्या मुलाला तबल्यातले बारकावे, उपजा शिकवण्यावर लक्ष केंद्रित केले तर उत्तम चिगरी, खंडेराव कुलकर्णी सारख्या शिष्यांना गायनामध्ये तयार केले. गिरीश नाईक सारख्या हरहुन्नरी वादकाचा पिंड लक्षात घेता त्याला अनेक वाद्य शिकवली. त्यामुळे तो संगीत दिग्दर्शन करु शकला. प्रसंगी कठोर होणारे चिगरी गुरुजी शिष्यांनी परिपूर्ण आयुष्य जगावे म्हणून संगीताबरोबर जीवनाचे तत्वज्ञानही सांगतात. कला कोणाच्या घरची नाही, ती परिश्रमाने आणि ईश्वरी कृपेने साध्य होऊ शकते. असे स्वानुभवाचे बोल आजही शिष्यांना आवर्जून सांगतात. कलेविषयी इमानदारी ठेवावी, राजकारण आणि खोटेपणातून कलेचा झालेला विकास तात्कालिक असतो, हे विचार त्यांनी स्वतःच्या आयुष्यातून शिष्यांना घालून दिले. निर्धनतेपासून सुरु झालेला गुरुजींचा प्रवास आज सर्वार्थाने सफल संपूर्ण झालेला आहे. त्यांच्या कुटुंबाने त्यांना दिलेली साथ, शिष्यांचे प्रेम, गावात मिळणारा मान हे त्यांच्या निस्वार्थ कला-साधनेचे फळ आहे. शिष्यांच्या यशापयशात आपला आनंद शोधणारा गुरु विरळाच असतो. अशा दुर्लभ गुरुंमध्ये पं.शांताराम चिगरी गुरुजींचे नाव नक्कीच येते. या गुरुतुल्य व्यक्तिमत्त्वास त्यांच्या अमृतमहोत्सवी वर्षानिमित्त माझे शतशः नमन! आणि त्यांना उत्तम आरोग्य लाभो ही ईश्वरचरणी प्रार्थना.

उत्तम जीवन जगण्याचे साधन - ज्ञानदान

- हनुमंत पांचाळ, पुणे

मी लातूर तालुक्यातील मांजरी या गावचा. मी वयाच्या आठाव्या वर्षी लातूरमध्ये अंधशाळेत शिक्षणासाठी आलो. शाळेत डी.आर.सोमवंशी सर होते. त्यांना संगीताची आवड होती. त्यांनी अंध मुलांना गायन-वादनाचे शिक्षण देण्यासाठी १९८२-८३ साली पं.शांताराम चिगरी व कै.शकुंतलादेवी चिगरी यांना शाळेत बोलावले.

बाई-गुरुजी आम्हाला शिकविण्यासाठी शाळेत पहाटे यायचे. आम्हा सर्व मुलांवर ते पोटच्या मुलांसारखे प्रेम करीत. माझे एस.एस.सी.पर्यंत शिक्षण झाल्यावर माझी तबला शिकण्याची तळमळ पाहून तबल्यातील उच्च कोटीचे शिक्षण देण्यासाठी मला बाई-गुरुजींनी त्यांच्या घरी म्हणजेच सूर-ताल संगीत विद्यालयात ठेवून घेतले.

गुरुजी हे भारतातील नामवंत ग्वाल्हेर घराण्याचे गायक पंडित नारायणराव व्यास, पं.ओंकारनाथ ठाकूर, पं.विनायकराव पटवर्धन यांचे नामवंत शिष्य आहेत. तसेच तबलावादनात बनारस घराण्याचे सुप्रसिद्ध तबलावादक पं.बद्रीप्रसाद मिश्रा तसेच दिल्ली आणि फरुखाबाद घराण्याचे सुप्रसिद्ध तबलावादक उ.अहमदजान थिरकवाँ आणि दिल्ली घराण्याचे उ.नत्थू खाँ यांचे शिष्य आहेत.

मराठवाड्याचे भाग्य उजळले

गुरुजींचे संगीतातले सगळे शिक्षण झाल्यानंतर गुरुजी मजल-दरमजल करीत १९७२-७३ साली लातूर येथे आले. त्या काळी मराठवाड्यात साधारण गायक मंडळी होती. चांगल्या प्रकारचा तबलावादक तर कुणीही नव्हता. गुरुजींना भजन, नाटक तसेच संगीत शिकविण्याची आवड होती. अत्यंत बिकट परिस्थिती असताना, अंगी कला असून देखील कला सादर करण्यासाठी मला संधी द्या अथवा कार्यक्रम द्या असे गुरुजींनी कोणापुढेही हात पसरले नाहीत.

तरी लातूरमधील कांही संगीतप्रेमींनी गुरुजींच्या कला आणि विद्वत्तेचे महत्त्व ओळखून त्यांना मदत केली. कलेची व विद्वत्तेची उत्तम पारख असलेल्या आमच्या कै.शकुंतलादेवीशी गुरुजींचा विवाह करुन दिला. स्वतंत्र संगीत विद्यालय स्थापण्यास सुचविले. सर्वांच्या विनंतीला मान देऊन गुरुजी व बाईंनी सूर-ताल संगीत महाविद्यालयाची स्थापना केली. मोठ्या उत्साहाने आणि जिद्दीने गायन आणि वादनाचे शिक्षण देण्यास सुरुवात केली. त्यांच्या मार्गदर्शनाखाली विद्यार्थी उत्तम रितीने तयार होऊ लागले. खूप कमी कालावधीत सूर-ताल संगीत महाविद्यालय नावारुपाला येऊ लागले. १९७८-७९ पासून लातूर येथे खूप मोठ्या प्रमाणात संगीत विषयाची आवड असणारी मंडळी निर्माण झाली. तानसेन बरोबर कानसेनही मोठ्याप्रमाणात तयार झाले.

सूर-ताल संगीत महाविद्यालयाचे सुवर्ण-युग

एखाद्या गावाला एखादा निसर्ग अथवा समुद्र लाभावा तसे हे लातूर नगरीला गुरुजी आणि बाई लाभल्या. एखाद्या समुद्रातून रत्न, माणिक, शिंपले, मोती बाहेर पडतात तसे बाई-गुरुजी च्या कर्तृत्वाने व मार्गदर्शनाने एक एक कलावंत तयार होत होते.

माझ्या बाबतीत सांगायचे म्हटले तर मला गायन-वादनाची कुठल्याही प्रकारची समज नव्हती. तरी सुद्धा मला बाई-गुरुजींनी मोठ्या कष्टाने शिकविले. मी गुरुजींकडे उत्तम शिक्षण घेऊन सुद्धा कलावंत होऊ शकलो नाही, याची मला खंत वाटते. माणसाच्या जीवनामध्ये सुख आणि दु:ख या दोन्ही बाजू असतात. माणसाला ईश्वर काही सर्वपरी दु:खी ठेवत नसतो. कलावंत नाही झालो तरी यांच्या सान्निध्यात राहून कलावंतांपेक्षा थोर संगीत कळले. संगीत शिक्षणाबरोबरच मला गुरुजींच्या घरी राहून गुरु सेवा करण्याचे भाग्य लाभले गुरुजी व बाई मला संगीतासोबत अध्यात्माचेही धडे देत असत. खऱ्या अर्थाने मला गुरुजींच्या घरी राहून उत्तम रितीने जीवन कसे जगावे? याची म्हणजेच जीवनाची शाळा शिकण्यास मिळाली. गुरुजींनी मला तबलावादन व शास्त्राची सखोल माहिती दिली. मला विद्यार्थी घडविण्याचे शिक्षण दिले.

१९९२ पासून पुणे येथील लुंकड अंध विद्यालय, भोसरी येथे शिक्षक म्हणून सेवेत आहे. वेगवेगळ्या तबला शास्त्रातील लयकारी आणि वेगवेगळ्या पाच जातीमध्ये कायदे, तुकडे, चक्रधारी तुकडे बनवण्याचे उत्तम ज्ञान दिले. उदाहरणादाखल मी एक सुंदर कायद x»ÖÆßÝÖ †ÖÆ.

तीन तालचा कायदा

धा धाधिना धिग धिधिना धा धी धिना धिना
धा तिरकिट धा तिरकीट तक तिकीट धा धिना तिना किना।
ता ताकिना तिक तिकीना ताकी तिना किना
धा तिरकीट तक् तिरकिट धा धिना धिना ।।
धायस धागी नाधी गधी धिना
धागी धिना धिना धातिर किटधा
तिरकीट तकतिर किटधा धिना तिना किना।

लातूर मधील प्रारंभिक काळातील पं.शांताराम चिगरी गुरुजी

- डॉ.महावीर सुरेशचंद्र उदगीरकर

गुरुगोविंद दोऊ खडे काके लागु पाय।
बलिहारी गुरु आपणो जिन गोविंद बताय।।

अर्थात मानवी जीवनात गुरुचे स्थान अनन्य साधारण आहे. गुरुच चांगले वाईट यातील भेद करु शकतात. ज्यांना असे गुरु लाभले त्यांचे जीवन सार्थक झाले. जीवनाच्या प्रत्येक क्षेत्रात मार्गदर्शकाची आवश्यकता असते. तो मार्गदर्शक जर निष्ठावान , कर्तव्यवान असेल तर तो केवळ एका विद्यार्थ्याला घडवीत नसतो तर संबंध समाजाला एक आदर्श देण्याचा प्रयत्न करत असतो. असेच आदर्श पं. शांताराम चिगरी गुरुजी आहेत. त्यांच्या लातूरला येण्याने लातुरातील संगीत चळवळ प्रभावी झाली. केवळ महाराष्ट्रातच नाही तर देश पातळीवर संगीताच्या क्षेत्रात लातूरचे नाव कोरले गेले. त्यांनी घडविलेले शिष्य आज देश-विदेश पातळीवर कलेच्या माध्यमातुन प्रसिध्दी प्राप्त करीत आहेत.

चिगरी गुरुजींचा व माझा प्रथम परिचय करुन दिला तो माझ्या वडिलांनी. वडिलांना व माझ्या आजोबांना संगीताची प्रचंड आवड होती. आजोबा नाटकातून विविध भूमिका करायचे. तोच वारसा पुढे माझ्या पर्यंत आला. मी माझ्या वयाच्या आठव्या वर्षी गुरुजींकडे तबला शिकण्यासाठी गेलो. त्यांच्याकडे जाण्याची एक आठवण सांगाविशी वाटते. संगीताच्या प्रसारासाठी व रोजीरोटीसाठी गुरुजी त्यावेळी लातूर मध्ये नुकतेच आले होते व त्यांनी गुरुवार संगीत क्लबच्या माध्यमातून विद्यार्थांना संगीताचे धडे देण्यास सुरुवात केली होती. काही काळ तेथे राहिल्यानंतर तेथील परिस्थितीशी त्यांचे मन जुळेना. कुठेतरी स्वतंत्र संगीत क्लास सुरु करण्याचे विचार त्यांच्या डोक्यात घोंघावू लागले. त्याचवेळी त्यांच्या संपर्कात कांही संगीतप्रेमी व गुरुजींवर श्रद्धा असलेली मंडळी त्यांच्या संपर्कात आली. एक दिवस माझ्या वडिलांचे मित्र श्री. भास्कर कुलकर्णी चिगरी गुरुजींना घेऊन आमच्या घरी आले. त्यांची क्लास सुरु करण्याविषयी चर्चा हाऊन क्लास सुरु करण्याचे ठरले आणि तेही सिग्नल कँप या परिसरात. तात्काळ माझ्या वडिलांनी जागाही उपलब्ध करुन दिली. आम्ही रहात असलेल्या व्यंकटराव निपाणीकर गुरुजींच्या वाड्यातच मुख्य रस्त्यालगत बाहेरील बाजूस गुरुजींनी क्लास सुरु केले.

अशा रीतीने गुरुंजीच्या स्वतंत्र संगीत क्लासचा श्रीगणेशा झाला. सुरुवातीला २० ते २५ विद्यार्थी येत असत. गुरुजींची मेहनत, शिष्यांकडून रियाज करुन घेण्याची पद्धती यातून विद्यार्थ्यांची संख्या वाढत गेली. पुढे नंदी स्टॉप, सावेवाडी, शाम नगर, दत्त नगर इत्यादि भागात त्यांचे क्लास भरत गेले. केवळ लातूरातीलच नव्हे तर बाहेरगावाहूनही गायन, वादन शिकण्यासाठी विद्यार्थी येत. गुरुजींकडे सुरुवातीला परीक्षा केंद्र नव्हते. परीक्षा देण्यासाठी विद्यार्थ्यांना परळी येथील आण्णासाहेब चौधरी यांच्या संगीताश्रमात जावे लागे. त्याठिकाणी प्रयाग संगीत समिती, इलाहाबाद चे केंद्र होते. गुरुजी व बाई विद्यार्थ्यांना घेऊन दरवर्षी परळी येथे जात असत. त्यावेळी ते आमच्यासाठी केवळ गुरुच नसत तर ते आमचे पालक व्हायचे. कारण दोन-तीन दिवस रहायचे म्हटले की प्रत्येकाची काही ना काही अडचण असे.

त्यांच्या आठवणीतील दुसरा एक प्रसंग सांगताना गुरुजींमधील विद्यार्थ्यांविषयी असलेली तळमळ दिसून येते. आकाशवाणी केंद्र औरंगाबाद येथे माझ्या सोलो वादनाकरिता गुरुजींनी सतीशचंद्र चौधरी यांच्याकडे विचारणा केली. माझ्यासोबत केवळ एवढ्याच कारणासाठी गुरुजी पं.चौधरींच्या घरी चार दिवस राहिले. हाच त्यांच्यातील मोठेपणा कायम स्मरणीय आहे. विद्यार्थी तयार व्हावेत त्यांना स्टेज मिळावे म्हणून त्यांनी १९८२ च्या आसपास मराठवाडास्तरीय गायन-वादन स्पर्धा आयोजित केली होती. उत्स्फूर्त अशा प्रतिसादामुळे त्यावेळी स्मरणीय अशी ही स्पर्धा ठरली. लातूर यथील बसवेश्वर मंगल कार्यालयात पार पडलेल्या या स्पर्धेच्या यशस्वितेसाठी प्रा.सौ.कवि मॅडम, सुरेशचंद्र उदगीरकर, विठ्ठलराव अलगुडे आदिनी विशेष प्रयत्न केले होते.

तबला अथवा गायनातील बारकावे, सूर, ताल, लय यांच्यातील अचूकता, प्रत्येक बोलातील वजन, वादनातील गोडवा, वैविध्यता यांच्याबाबत गुरुजी कमालीचे शिस्तपालक आहेत. आचार, विचारातही त्यांचा हाच गुण दिसून येतो. एक यशस्वी, तपस्वी गुरु म्हणून त्यांचा उल्लेख करावा असे वाटते.

संगीत सेवा हीच ईश्वरसेवा समजून कायम आपल्या विद्यार्थ्यांना संगीताचे धडे देण्याचे काम आजही तितक्याच निष्ठेने ते करीत आहेत, हे पाहून खूप आनंद वाटतो.

गुरुने दिला ज्ञानरुपी वसा। आम्ही चालवू हा पुढे वारसा।।

- अंगद गायकवाड, अहमदनगर.

अनंतरुपी नादब्रह्माच्या अस्तित्वाची जाणीव ज्यांनी करुन दिली, असे संगीत विश्वातील सद्‌गुरु गुरुवर्य पं.शांताराम चिगरी गुरुजी यांच्या चरणी माझा कोटी कोटी प्रणाम.

काय वाणू आता, न पुरे ही वाणी
मस्तक चरणी ठेवीतसे।।

संत तुकाराम महाराजांच्या अभंगातील ओळीप्रमाणे गुरुजींबद्दल मनोगत व्यक्त करताना माझ्यासारख्या शिष्याची अशी अवस्था होणे साहजिकच आहे. गानविद्येच्या रुपाने गुरुजींनी दिलेल्या कृपाप्रसादाच वर्णन शब्दात करणं तसं कठीणच आहे. परंतु त्यांनी दिलेले गायनाचे धडे, त्यांचा लाभलेला सहवास, त्यांच्यासोबतचे अनुभव या संदर्भातील माझ्या तोकड्या शब्दातून त्यांची कृतज्ञता व्यक्त करणे हे माझे कर्तव्यच आहे. माझे हे मनोगत आपणांसारख्या जाणकार गुणिजनांसाठी वाचनीय व प्रेरणादायी ठरेल अशी मनोकामना ईश्वरचरणी व्यक्त करतो.

जन्माबरोबरच गोड आवाज परमेश्वराने मला दिलेला आहे. परंतु जोपर्यंत या आवाजाला योग्य आकार येणार नाही, या आवाजावर संस्कार होणार नाहीत व या आवाजात राग संगीताची साधना भरली जाणार नाही, तोपर्यंत या आवाजाला पूर्णत्व नाही. याची जाणीव गुरुजींसारख्या महान तपस्वी गुरुकडे जाऊन अनुभव घेतल्यानंतरच झाली. बालपणापासूनच गायनाची आवड होती. पण स्वरताल व रागांची प्राथमिक माहिती वयाच्या सोळाव्या वर्षी झाली. त्यानंतर माझी पदवी पूर्ण होईपर्यंतचा संगीत क्षेत्रातील प्रवासकाळ तसा खडतरच होता असे म्हणावे लागेल. चांगला आवाज व संगीताची प्राथमिक माहिती या आधारे चांगल्या गुरुच्या शोधात माझी भटकंती सुरुच होती. पदवी पूर्ण झाल्यानंतर मात्र मनाची अस्वस्थता अधिक तीव्र होत गेली. शास्त्रीय गायनाचा पाया, रागांचे स्वरुप, व्याप्ती हे जाणून घेण्याची तळमळ व जिज्ञासा वाढत गेली. याच ज्ञान देणारा आपलंस करुन शिकविणारा कुणी गुरु भेटेल का? असा प्रश्न पडू लागला. माझ्या मनाची ही अस्वस्थता, संगीत शिकण्याची धडपड माझ्या ज्येष्ठ गुरुभगिनी सौ.मिनाक्षी कोळी यांनी पाहिली व मला म्हणाल्या, तुझ्या गाण्याला खरा आकार द्यायचा असेल, शास्त्रीय गायनाचं पक्कं ज्ञान घ्यायचं असेल तर तू आमच्या गुरुजींकडे

चल. हे ऐकून त्याच क्षणी मी त्यांना होकार दिला व दुसऱ्याच दिवशी त्या मला गुरुजींकडे घेऊन आल्या. माझा आवाज व शिकण्याची तळमळ पाहून गुरुजींनी मला शिष्य म्हणून स्विकारले व शिकविण्यास सुरुवात केली.

नियमितपणे मी क्लासला जाऊ लागलो. पुढे टप्प्या-टप्प्याने गुरुजींनी गायनाचे सखोल ज्ञान मला दिले. स्पष्ट, मोकळा, आकारयुक्त आवाज लावणे, रागशुद्धतेकडे सूक्ष्म लक्ष देणे, तानांच्या तयारीसाठी वेगवेगळया स्वरसमूहाचे पलटे रटून घेणे, अशाप्रकारे गुरुजी आमचा रियाज करुन घ्यायचे.

याप्रसंगी गुरुजींच्या अर्धांगिनी स्व.शकुंतलादेवी चिगरी ज्यांना आम्ही बाई म्हणायचो यांची आठवण आल्याशिवाय राहणार नाही. कारण त्याही उत्तम गुरु होत्या. आम्ही रियाज करताना किंवा राग गाताना आमच्यावर त्यांचं सूक्ष्म लक्ष असायचं. स्वरांमधील सूक्ष्म अंतर, श्रुतियुक्त स्वरलगाव, याचं ज्ञान बाईंनी आम्हाला दिलं. वेळेच बंधन, शिस्त, सेवा , व्यवहारात नियोजन या गोष्टी बाईंनी आम्हाला शिकवल्या.

गुरुजींनी आम्हाला केवळ परीक्षेसाठी किंवा परीक्षेपुरतं कधीच शिकवलं नाही. एका रागात विलंबीत एकताल,×ŸÖ»Ö¾ÖÖ>Ö, –Ö´Ö¸Ö, रुपक अशा वेगवेगळया तालात वेगवेगळे बडे ख्याल तसेच छोट्या ख्याल साठी अनेक बंदिशी गुरुजी आम्हाला शिकवत. नंतर मी गुरुजींकडे राहूनच ज्ञानार्जन करण्यास सुरुवात केली तेंव्हा गुरुजींनी स्वतः समोर बसून जवळजवळ तीन वर्षे माझा पहाटेचा रियाज करुन घेतला. दुपारी व संध्याकाळच्या वेळी जुन्या कलाकारांच्या दुर्मिळ ध्वनिमुद्रिका ते आम्हाला ऐकवायचे. उ.अमीर खाँ साहेब, डी.व्ही.पलुस्कर, प.ओंकारनाथ ठाकूर यांच्या ध्वनिमुद्रिका ऐकवताना त्यांच्या गायकीची विशिष्ट पद्धत, बारकावे गुरुजी आम्हाला समजाऊन सांगायचे. पुस्तकातील भातखंडे व पलुस्कर लिपीतील बंदिशी सोडवताना त्यातील नोटेशन जसेच्या तसे न गाता गायकी अंगाने त्या बंदिशीचे रागसौंदर्य कसे खुलवता येईल, याबद्दल गुरुजी विशेष मार्गदर्शन करायचे. अशाप्रकारे वयाच्या २१ व्या वर्षी सुरु झालेला हा प्रवास वयाच्या २६ व्या वर्षापर्यंत नियमितपणे सुरु राहिला आणि मला आज स्वाभिमानानं सांगावसं वाटतं की १२ वर्षाची (१ तप) गानविद्या गुरुजींनी मला या सहा वर्षात दिली व माझ्यातील एक चांगला गायक, एक उत्तम शिक्षक, उत्कृष्ट संगीतकार जागृत केला व त्याला एक विशिष्ट स्वरुप दिले.

अखिल भारतीय गांधर्व महाविद्यालय मंडळाच्या संगीत अलंकार परीक्षेत माझा भारतात दुसरा क्रमांक आला तसेच राज्यस्तरीय शास्त्रीय व सुगम गायन स्पर्धेत महाराष्ट्रात अनेक ठिकाणी प्रथम क्रमांकाचे बक्षीस मला मिळाले, त्यावेळी गुरुजींना खूप आनंद वाटायचा. पण माझ्यासाठी तर तो परमानंदाचा व परमभाग्याचा क्षण असायचा कारण मी गुरुजींना हा आनंद देऊ शकलो. आजही विविध ठिकाणी गायनाचे कार्यक्रम होतात, तेंव्हा जाणकार रसिक श्रोत्यांसह दर्जेदार कलाकार, ज्येष्ठ संगीत तज्ज्ञ, संगीत शिक्षक उत्स्फूर्त दाद देतात व गायनाची प्रशंसा करतात. अशावेळी गुरुजींनी दिलेलं शिक्षण हे पारंपारिक व घरंदाज गायनशैलीच आहे याचा प्रत्यय येतो. अजूनही लातूरला आल्यानंतर गुरुजींकडे गेलं की त्यांच्या मुखात सदैव राग संगीताचीच चर्चा असते ज्यातून कांहीतरी नवीन शिकायला x´ÖôÿÖ.

संगीताचा प्रचार-प्रसार व विद्यार्थ्यांच्या कल्याणाची तळमळ असणारे महाराष्ट्रातील बोटावर मोजण्याइतके कांही गुरु आहेत, त्यामध्ये चिगरी गुरुजींचे नाव अग्रभागी आहे, असे मी ठामपणे सांगू शकतो.

सध्या अहमदनगर येथे गेली दहा वर्षे गुरुप्रसाद संगीत विद्यालय या संस्थेच्या माध्यमातून गुरुजींनी दिलेल्या गानविद्येचा प्रसाद शहर व परिसरातून शिकण्यासाठी येणाऱ्यांना देण्याचा मी प्रयत्न करतो आहे. गुरुजींच्या कृपेने सर्व प्रकारचे समाधान, मान-सन्मान, प्रसिद्धी मला मिळत आहे. संगीताची साधना, संगीताचे ज्ञान हे गुरुविना अशक्य आहे. म्हणूनच गुरुजी संगीत साधनेचं व गुरुपरंपरेचे महत्व सांगताना नेहमी म्हणतात.

गानविद्या बहु कठिन। बारा सुरों में श्रुतीसह गावत गुनिजन।।
न अंत लागत न समझत। गुरुबिन ज्ञान नही आवत।।

\- पं.शांताराम बुवा चिगरी

शेवटी एवढच सांगू इच्छितो- गुरुने दिला ज्ञानरुपी वसा। आम्ही चालवू हा पुढे वारसा।।

गुरुजींच्या अमृतमहोत्सवाच्या याप्रसंगी गुरुजींना दिर्घायू लाभो, उत्तम आरोग्य लाभो व त्यांच्याकडून संगीत विद्येचा प्रसाद आमच्यासारख्या पामरांना मिळत राहो, हीच ईश्वरचरणी प्रार्थना करतो.

अभ्यास संगीताचा-मार्ग ईश्वरप्राप्तीचा

-मिनाक्षी चंद्रकांत कोळी, लातूर.

जन्माला आलेली प्रत्येक व्यक्ती ही कधी ना कधी थांबते. आयुष्य असताना कष्ट करणे व मृत्यूलाच विश्रांती करणे असे आजचे आपले जीवन आहे.आयुष्य जगताना कुठेतरी आपली श्रद्धा मनात जागृत होते व आपण परमात्म्याच्या पाठी धावत असतो. धावणे किंवा अस्थिर असणे हा तर पृथ्वीचाच गुणधर्म. चंचल, अस्थिर मनावर आपण ताबा ठेवण्याचा प्रयत्न निश्चित करतो. त्यात आपण किती सफल होतो हे ज्याचे त्यालाच माहित.

ध्यान, जप, योगसाधना यांद्वारे आपण आपल्या शरीरावर नियंत्रण करु शकतो. खरंय! पण मेंदूचे काय? बौद्धिक पातळीवर काम करणारा हा मेंदू कधीतरी मानसिक विचार करणाऱ्या मनाच्या दबावाखाली येतो म्हणजेच मेंदूवरसुद्धा आपलं मनच कार्य करतं. अर्थात मन हे चंचल आहे. आपल्या मनाला कुठेतरी गुंतवून ठेवता आले पाहिजे, त्याची शरीर सोडून भ्रमंतीची गती काही काळापुरती का होईना, कमी केली पाहिजे.

निसर्गात एक दिव्य शक्ती जागृत आहे जिला आपण देव, ईश्वर, परमात्मा असे म्हणतो आणि आत्म्याला ओढ असते ती परमात्म्याला भेटण्याची व ईश्वराला अनुभवण्याची. या भेटीचे मार्ग नक्कीच वेगवेगळे असतात. यालाच नवविधा भक्ती असे म्हणतात. भक्ती म्हणजे आस, श्रद्धा किंवा समर्पण होय. एक आत्मा जेंव्हा दुसऱ्या आत्म्यात विलीन होतो तेंव्हा तो स्वतःचे अस्तित्व विसरलेला असतो. अंगावर पांघरलेली मी पणाची शाल बाजूला काढून तो परमात्म्याच्या भक्तीत तल्लीन होतो.

भक्तीमध्ये तल्लीन होण्याचा साधा, सरळ, सोपा मार्ग म्हणजे संगीत सेवा होय. संगीताद्वारे सेवा हाही नवविधा भक्ती पैकी एक सेवा मार्ग होय. या मार्गात श्रद्धा, साधना या बाबीचे जास्त महत्त्व आहे, असे नाही तर याचाच समावेश आहे. आणि हा मार्ग दाखवला माझ्या गुरुजींनी - पं.शांताराम चिगरी गुरुजी.

गुरुजींकडे मी कशी आले? याची खूप मजेदार गोष्ट आहे. माझी आई एका भजन मंडळाची अध्यक्ष होती व त्या भजन मंडळाला शिकवण्यास संदिपान गुरुजी यायचे. तेंव्हा माझे शालेय शिक्षण संपवून मी घरीच होते. आईची इच्छा म्हणून मी भजनात पेटी वाजवण्यास शिकायचे ठरवले. मग संदिपान गुरुजींनी शिकविण्यास सुरुवात केली. परंतु त्यांना जे कांही येत होते ते आठच दिवसात संपले. त्यांच्या लक्षात आले की मला जर योग्य गुरु मिळाला तर मी खूप काही शिकू शिकेन म्हणून त्यांनी मला गुरुजींकडे आणले. हे त्यांचे थोर उपकारच. तोपर्यंत मला शास्त्रीय संगीत याबाबत कांहीच माहीत नव्हते.

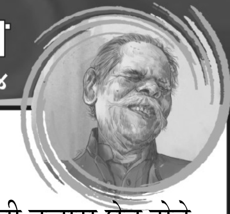

सन.१९९१ मध्ये मी गुरुजींकडे आले तेंव्हा गुरुजींचा क्लास दत्तमंदीर कडे होता. मी आले तेंव्हा बाई-गुरुजी क्लास घेत होते. त्यांनी विचारल काय शिकायचय? मी म्हणाले पेटी शिकायचीय. दोघेही हसले अन् म्हणाले पेटी शिकायची नसते गाणं शिकायच असतं मग पेटी आपोआप येते. मग माझ शिक्षण सुरु झाल. सुरुवातीला गुरुजींनी शिकवलेले पाठ करुन यायचं आणि पाठ झालं गुरुजी आता पुढचं शिकवा अस म्हणायच. गुरुजी व बाई नेहमी म्हणायचे खूप रियाज करावा, स्वरांचा अभ्यास करावा. एक एक पलटा दोनशे वेळा तरी रटावा. स्वरांशी संवाद करावा. बाई स्वरसाधना इतकी सुंदर करुन घ्यायच्या कि अजूनही त्यांनी करुन घेतलेली मेहनत आठवली की वाटते माझे परमभाग्यच की मला असे गुरु मिळाले. कांहीतरी पूर्वसंचितच.

शिकविताना गुरुजी नेहमी त्यांची एक आठवण सांगतात. ते जेंव्हा पं.ओंकारनाथ ठाकूर यांच्याकडे संगीताचे धडे घेत होते तेंव्हा त्यांनी एके दिवशी सकाळी-सकाळी गुरुजींना भैरव रागाचा एक पलटा दिला व मी येईपर्यंत हा पलटा कर असे सांगून ते बाहेर गेले. बाहेर पाऊस आला म्हणून त्यांना दिवसभर परत येता आले नाही. तर ते परत येईपर्यंत म्हणजे संध्याकाळपर्यंत गुरुजी तोच पलटा करत होते. असा अभ्यास करावा लागतो असे ते म्हणत. रियाज करताना देहभान हरवून करावा. ते सांगायचे बंद हॉलमध्ये जेंव्हा पं.ओंकारनाथ ठाकूर मैफलीत ताना म्हणायचे तर त्या हॉलमधील खिडकीच्या काचेला तडा गेला होता.

अशा गुरुंकडून ज्ञान प्राप्त झालेल्या गुरुजींकडे मला ज्ञान प्राप्त करण्याची संधी प्राप्त झाली हे माझे थोर परमभाग्यच. माझे संगीताचे शिक्षण चालू असताना अनेक अडचणी आल्या. परंतु बाई व गुरुजींच्या प्रोत्साहनामुळे माझ्या शिक्षणात खंड पडला नाही. माझी आई देवाघरी गेली परंतु बाई व गुरुजींनी मला त्यांच्या प्रेमाने त्याची जाणीव होऊ दिली नाही. मला खूप मानसिक आधार दिला. त्यांनी दिलेल्या संगीत ज्ञानामुळे मी आयुष्यातील अनेक खडतर प्रसंगावर डगमगले नाही. गुरुजी नेहमी सांगत की संगीत हा मनाचा दुबळेपणा घालवतो. याच्या साधनेद्वारे आपले मन एका ठिकाणी स्थिर करुन लक्ष केंद्रित करु शकतो. लक्ष किंवा मन केंद्रित झाले की कुंडलिनी जागृत होते व एका नैसर्गिक ऊर्जा स्त्रोताशी आपण एकरुप होतो व देहभान हरपून जातो.

गुरुजी नेहमी म्हणायचे की, **वक्त से पहले और किस्मत से जादा किसी को कुछ नहीं मिलता।**

संगीत एक मार्ग आहे ईश्वराशी सुसंवाद साधण्याचा व ईश्वराला प्राप्त करण्याचा. यातून आपण ईश्वरापर्यंत पोचू शकलो नाही तरी आपली संगीत सेवा चालू ठेवायची. कदाचित ईश्वर आपल्यापर्यंत पोहंचेल. प्रत्येकाला संगीत येईलच असे नाही परंतु संगीताचा आस्वाद घेत, त्यात तल्लीन होणे ही सुद्धा संगीतसेवाच आहे. आपण कोण करणार? करता करविता परमेश्वरच. अशाप्रकारे संगीताबरोबर अध्यात्मिक ज्ञानही गुरुजी अधूनमधून पाजत.

संगीत शिकत शिकत मी बाई-गुरुजींच्या चरणी स्वतःला कधी समर्पित केल ते माझ मलाच कळल नाही. या काळात गुरुपोर्णिमा,

पं.कंठे महाराज पुण्यतिथी, पं.पलुस्कर पुण्यतिथी आम्ही साजरी करायचो. मग या कार्यक्रमाचे नियोजन, त्यात विविध विद्यार्थी व कलाकार यांचे सादरीकरण, त्यातून मिळणारा निखळ आनंद यापेक्षा आयुष्यात अजून काय हवं असतं?

सुरुवातीला जेंव्हा बाई-गुरुजी लातूरमध्ये आले तेंव्हा त्यांना खूप त्रास झाला. त्या काळात मी त्यांच्यासोबत नव्हते. त्याकाळात त्यांना एकवेळचे पोटापुरत अन्नदेखील मिळत नव्हतं असं ते सांगतात. त्याकाळातील विद्यार्थ्यांनी त्यांना खूप मदत केली. त्यांनी केलेल्या कष्टाला आता हळू-हळू फळ मिळत होते. यात बाईंचा खूप मोठा वाटा होता. बाई व गुरुजी दोघेही दृष्टीने अंध होते परंतु त्यांनी केलेल्या संगीताच्या प्रचाराचा प्रकाश सर्वदूर पसरला होता. त्यांनी अनेक शिष्य घडवले. काहीं आंतरराष्ट्रीय कलाकार झाले. आज मराठवाडयातच नाही तर महाराष्ट्रात व महाराष्ट्राबाहेरही गुरुजींचे विद्यार्थी संगीताची सेवा करत आहेत. गुरुजी भोळा सांब आहेत. त्यांनी फक्त अविरतपणे ज्ञानदानाच कार्य केलं. परंतु बाईंनी मात्र ज्ञानदानाबरोबरच येणाऱ्या फीमधून नियोजनपूर्वक भविष्यकाळाची सोय करण्याच काम केलं.

आता कुठे चांगले दिवस येत असताना काळाने बाईंना देवाघरी नेऊन घात केला. हा आघात खूप मोठा होता. बाईंच्या आजारपणात गुरुजींनी बाईंच्या प्रकृतीसाठी अनेक प्रयत्न केले. ते म्हणायचे मी कमावलेलं सारं गेलं तरी चालेल पण बाईना कांही होता कामा नये. बाईंना कॅन्सर झालेला होता. या आजारात मरणप्राय यातना होत परंतु गुरुजी घाबरतील, त्यांना त्रास होऊ नये म्हणून बाईंनी या यातना खूप शांतपणे सहन केल्या. एवढ्या त्रासात सुद्धा त्यांना गुरुजींचीच काळजी. ते दोघेही एकमेकांना खूप जपत होते. स्वतःचे दुःख एकमेकांना कळू देत नव्हते. परंतु ईश्वरी इच्छेपुढे कोणाचे चालणार? एकेदिवशी गुरुजींसहित आम्हा सर्व विद्यार्थ्यांना पोरकं करुन ती ´ÖÖ‰ú»Öß ‡À¾Ö¸ü»ÖÖ ×¯ÖµÖÖ –ÖÖ»Öß.

गुरुजी मनाने पूर्णपणे कोसळले. बाईंच्या जाण्यामुळे त्यांच्या जीवनात एक भव्य पोकळी निर्माण झाली. ती कशानेही भरुन येणारी नव्हती. आम्हा सर्वांना गुरुजींची खूप काळजी वाटायची. या आघातातून गुरुजी कसे सावरतील असे वाटत होते परंतु अध्यात्मिक ज्ञानामुळे व बाईंसोबत लावलेल्या या ज्ञानयज्ञाच्या पूर्ततेसाठी गुरुजी लवकरच सावरले. त्यांनी पुन्हा संगीताचा ज्ञानयज्ञ सुरु केला. अशा माझ्या गुरुजींच्या आज वयाची ७५ वर्षे पूर्ण होत आहेत. ते अजूनही पंचविशीतल्या तरुणासारखे उत्साही आहेत, निरोगी आहेत. त्यांच्या ऊर्जेमुळे आम्हाला प्रेरणा मिळते. आज आम्ही त्यांचा अमृत महोत्सव साजरा करीत आहोत. अशीच त्यांची शताब्दी साजरी करण्याचे भाग्य आम्हाला लाभू दे अशी ईश्वरचरणी सदिच्छा प्रकट करुन त्यांना भावी काळात आरोग्यदायी जीवन प्राप्त होऊन त्यांची छाया, त्यांचा कृपाशिर्वाद आम्हा सर्वांवर असाच अखंड राहू दे अशी प्रार्थना करते.

तेजोमय गुरुजी

- प्रा.राहुल सोनवणे

माझ्या संगीत प्रवासामध्ये गुरुजींनी केलेल्या अनमोल मार्गदर्शनाबद्दल गुरुजी हे तेजाचे स्वरुप वाटतात. अंधःकाराचा पडदा दूर करुन तेजस्वी प्रकाशाची ज्योत जागृत करणारे माझे गुरु पं.शांतारामजी चिगरी गुरुजी. गुरुजींकडे जेव्हा मी शास्त्रीय गायन शिकण्यासाठी आलो. तेंव्हा गुरुजींनी माझ्या आवाजाची जात ओळखून तसे धडे देण्यास सुरुवात केली. गुरुजीं औसा रोड येथे भाड्याच्या घरात क्लास घेत असत. मी गेलो तेव्हा गुरुजींचे नवीन रेणापूर नाका येथे घराचे बांधकाम सुरु होते. त्यावेळी मी व गुरुजी जुना औसा रोड ते नवीन रेणापूर नाका पायी चालत येत असत. मला रस्त्याने पायी चालत असताना गुरुजी स्वरांचे बारकावे, चीजांचे पठण करुन घेत असत. माझा खरा क्लास चालत-चालतच होत असे. गुरुजी जन्मतःच अंध असल्याने त्यांचा हात धरुन चालावे लागे व त्यांचा हात हातात आला की विश्वातील संगीत आपल्याला प्राप्त झाल्याचा भास होत असे. गुरुजींच्या सहवासातून चैतन्य व स्फूर्ती मिळत असे. गुरुजींच्या प्रेमाबरोबर बाईंचा आईसारखा जिव्हाळा ही मिळाला. गुरुजी हे खूप कडक स्वभावाचे आहेत पण ते ह्दयाने खूप हळवे व प्रेमळ आहेत. गुरुजी तानपूरा लावताना त्याची जवारीदार गुँजन संगीतविश्वात नेत असत. गुरुजी स्वरांना दैवत समजून एक-एक स्वर आळवत असत. गुरुजींचे शिकवणे म्हणजे एखाद्या मैफलीतील गाणे वाटत असे. अगदी रंगमंचावर सादरीकरण केल्यासारखे गुरुजींचे शिकवणे असे. गुरुर्जीनी माझ्या गायनातील चंचलता दूर होऊन स्थिरता येण्यासाठी खूप प्रयत्न केला.

सूरताल संगीतालयाचा वारसा घेऊन बाई-गुरुजींनी दिलेल्या शास्त्रीय संगीतातील साधनेची शिदोरी घेऊन आज मी देशविदेशात सादरीकरण करीत आहे. मी माझे भाग्य समजतो कि मला हिमालयाच्या उंचीचे व अथांग सागरासारखे गुरु लाभले. माझे पूर्वसंचितच म्हणून मला असे गुरु लाभले. अशा माझा गुरुजींचा आज आम्ही सर्व गुरुबंधू अमृतमहोत्सव साजरा करीत आहोत. माझ्या गुरुवर्यास उदंड निरोगी आयुष्य लाभो हीच ईश्वरचरणी प्रार्थना.

†Â™¯Ö»Ö ¾µÖÛŒÖ´ÖÝ¾Ö–¯Ö.¿ÖÖÝÖÖ¸Ö´Ö

- संजय सुवर्णकार,लातूर.

गुरुजींविषयी लिहावं तेवढ कमीच आहे. गुरुजींची भेट होणं त्यांच्याकडून विद्या प्राप्त होणं मोठे भाग्य लागते. मी माझे परमभाग्य समजतो की, मला पं.शांताराम चिगरी व कै.सौ.शकुंतलादेवी चिगरी यांच्यासारखे गुरु लाभले. आमचे कुटुंब सांप्रदायिक असल्याने भजन, कीर्तन नेहमीच आमच्या घरी असायचे त्यामुळे मला लहानपणापासूनच तबला वादनाची आवड होती. माझे वडील कोठेही न शिकता मृदंग वाजवायचे. आपल्या मुलाला शास्त्रीय तबला वादन, मृदंग शिकवावं अशी माझ्या वडीलांची फार इच्छा होती. म्हणून त्यांनी मला पं.शांताराम चिगरी गुरुजींकडे नेंले. गुरुजी विद्यार्थ्यांना तबला वादनाचे धडे देत होते. मी त्यांचं दर्शन घेतलं आणि त्यांच्या समोर बसलो. त्यांनी माझ्याकडून ता, ता वाजवून घेतला आणि म्हणाले हा मुलगा भविष्यात उत्तम साथी करेल. माझ्या वडिलांना खूप बरे वाटले. गुरुजींचे हात कधीही स्थिर नसत. त्यांची बोटे काही ना काही सतत वाजवितच असत व नवीन बोलांची निर्मिती करत असत. गुरुजींकडे असलेला पानाचा डब्बा सुद्धा यामुळे चपटा झाला होता. गुरुजी हाताची बोटे व्यवस्थित बसत नाही, बोला मध्ये वजन,स्पष्टता येत नाही तोपर्यंत पुढे शिकवत नसतं. याच महत्व मला आत्ता कळतयं. गुरुजींनी केलेले त्या काळातील संस्कार मला आत्ता व पुढेही कामी पडतील. मी गुरुजींकडे जवळपास १५ वर्षे गुरु-शिष्य परंपरेनुसार तबला शिकलो आहे. गुरु-गृही राहून मी तबल्याचे संस्कार आत्मसात केले आहेत. मी रोज पहाटे उठायचो. पहाटे ३.०० वाजता गुरुजींना चहा लागायचा आणि बाई त्यांना चहा तयार करुन द्यायच्या. गुरुजी पहाटे ४.०० वाजता रियाजाला बसायचे. हे आमचे परमभाग्य की, आम्हाला गुरुजी रियाज करताना ऐकावयास व पहावयास मिळाले. गुरुजी कधी कधी तबल्याऐवजी व्हायोलिन घेऊन बसायचे. गुरुजींचे व्हायोलिन ऐकून आम्ही स्तब्ध होत असत. इतकं सुंदर व्हायोलिन गुरुजी वाजवित असतं. बाई कडक शिस्तीच्या होत्या. त्यांना बेशिस्त वागलेलं अजिबात आवडत नसे. गुरुजी वरुन जरी तापट वाटत र्थ्यांमध्ये भेदभाव केला नाही. गुरुजींकडे कोणता विद्यार्थी काय वाजवू शकेल किंवा गाऊ शकेल हे ओळखण्याची दिव्यदृष्टी होती. विद्यार्थ्यांच्या क्षमतेप्रमाणे गुरुजी त्यांना विद्यादान करत असत.

मला नेहमी वाटते की विद्यादानाचं हे काम अतिशय अवघड आहे. एखाद्या दगडातून सुंदर मुर्ती निर्माण करावी तसेच हे काम आहे. गुरुजींनी अशा अनेक मूर्ती बनवल्या. आज गुरुजींची वयाची ७५ वर्ष पूर्ण होत आहेत. सतत स्वरांच चिंतन, गुणगुण चालूच असते. गुरुजींचे कृपाशिर्वाद आमच्या सोबत कायम आहे ते असेच निरंतर राहो व त्यांना दीर्घायुष्य लाभावे हीच ईश्वरचरणी प्रार्थना.

माझे गुरु

- माणिकराव निलंगेकर, लातूर.

गुरुर ब्रम्हा, गुरुर विष्णू, गुरुर देवो महेश्वरः
गुरु साक्षात परब्रम्ह, तस्मै श्री गुरवेनमः ।

गुरुंचे महत्त्व अनन्य आहे. गुरु हेच परब्रह्म आहेत . अशा गुरुंच्या चरणी शतशः नतमस्तक. गुरुवर्य शांतारामजी चिगरी गुरुजी माझे सांगीतिक गुरु आहेत. संगीताची महती फार मोठी आहे. संगीत हे चराचरात आहे व परमेश्वराच्या आराधनेचा सर्वात सोपा मार्ग †ÖÆ.

सन १९७१-७२ साली लातूर येथे भोई गल्लीमध्ये गुरुवार क्लबतर्फे चालत असलेल्या संगीत क्लासमध्ये गुरुवर्य पं.शांताराम चिगरी व बाई शकुंतलादेवी चिगरी हे दांपत्य संगीताचे ज्ञानदान करीत असत. त्यांच्या पहिल्या बॅचचा मी विद्यार्थी आहे. मी त्यांच्याकडे तबल्याचे शिक्षण घेत असे. गुरुजींच्या तालमीत मी अवघ्या तीन ते चार महिन्यात विविध तालामध्ये गाण्याची उत्तम साथ करु लागलो. मी इतक्या लवकर हे ज्ञान मिळवू शकलो ही गुरुजींचीच कृपा. मी जवळपासच्या गावामध्ये भजनात, कीर्तनात तबला, पखवाजवर साथ करु लागलो.

माझे गुरुजी हे देवी रोगाच्या साथीमुळे अंध. परंतु संगीताच्या आवडीमुळे गुरुजींनी संगीतामध्ये असलेल्या सर्व कला म्हणजेच गायन, तबला, पखावज, ढोलकी, हालकी, व्हायोलिन, बासरी, सतार, बुलबुल, सनई, क्लोरोनेट, सुंदरी अवगत केल्या. संगीताबरोबरच गुरुजींचा अध्यात्माचाही गाढा अभ्यास होता. त्यांनी लातूरमधूनच संगीताचा प्रचार व प्रसार कार्य सुरु केले. त्यांना या कार्यात लहानपणीच अंधत्व आलेल्या उदगीर तालुक्यातील बोळेगाव येथील शकुंतलादेवी यांनी बरोबरीने सहकार्य केले. बाईंनी डेहराडून येथे ब्रेल लिपीमध्ये पदवी मिळवली होती. या दोघांनी कठीण परिस्थितीमध्ये एकमेकांना साथ देत, प्रसंगी उपाशी राहून विद्यार्थ्यांना संगीताचे धडे दिले व अनेक कलाकार निर्माण केले.

गुरुजींचा स्वभाव फार हळवा, मनमिळावू तसेच कडक, जिद्दी होता. ते विद्यार्थ्यांना विनोदाने ‘अरे तुर्राब खान’ असे संबोधन करायचे. आम्हा सर्व विद्यार्थ्यांवर ते मुलाप्रमाणे प्रेम करत. प्रेमाने हुकूमत गाजवायचे संगीताबरोबरच व्यवहारज्ञानही आम्हाला बाई-

गुरुजींकडून मिळत असे. कितीही वेळ झाला किंवा कितीही वेळा शंका विचारली तर गुरुजी कधीच रागावले नाहीत तर आम्हाला समजेल अशा पद्धतीने समजावून सांगत. गुरुजी रस्त्याने फिरत असतानाही तबल्याचे बोल तयार करत, प्रवासात असले तरीही कायदे तयार करत. सतत ध्यानी, मनी त्यांच्या संगीताच्या विचाराशिवाय कांहीही नसे.

गुरुजी प्रत्येकाला वेगळे कायदे, पलटे देत असत. सूरताल संगीत महाविद्यालय हे एक गुरुशिष्य परंपरेचे आश्रम आहे. बाहेरगावचे अनेक विद्यार्थी गुरुजींकडे राहून, त्यांची सेवा करत, ज्ञानार्जन करतात.

तबला शिकत असतानाच मी गाण्याचाही अभ्यास करु लागलो. गुरुजींच्या कृपेमुळे मी सहा महिन्यात उत्कृष्ट साथ करु लागलो. माझे भाग्य मोठे म्हणून गुरुजींनी मला त्यांच्या गाण्यासोबत तबला साथीसाठी मोठ्या स्टेजवर घेतले.
महातपस्वी कुमार स्वामीजी या कार्यक्रमाला उपस्थित होते. त्यांनी माझे कौतुक करुन आशिर्वाद दिले हेही माझे महद्भाग्य! गुरुजी जेव्हा कार्यक्रमासाठी जात तेव्हा मानधनाचे कधीच ठरवत नसत. आयोजकाने दिलेले मानधन आनंदाने घ्यायचे आणि अनेकवेळा कार्यक्रमाच्या शेवटी ते भैरवीमध्ये कुछ लेना न देना मगन रहना हे संत कबीराचे भजन गायचे.

१९७५ साली गुरुजींनी लावलेल्या सूरताल संगीत महाविद्यालय या रोपट्याचे आज वटवृक्षात रुपांतर झाले आहे. त्याच्या सावलीत आज गुरुजींकडील विद्यार्थी दरवर्षी पं.पलुस्कर पुण्यतिथी, पं.भातखंडे पुण्यतिथी, प.कंठे महाराज पुण्यतिथी, कोजागिरी पोर्णिमा, गुरुपोर्णिमा असे अनेक कार्यक्रम साजरे करतात. सर्व विद्यार्थी वर्ग आपापल्या व्यवसायात, प्रपंचात गुंतून जरी विखुरले गेले असले तरी एखादा संगीत कार्यक्रम आयोजित केला की ताबडतोब एकत्र येतात व उत्साहाने कार्य करतात. या विविध कार्यक्रमामध्ये पं. आनंदो चॅटर्जी, उ.उस्मान खाँ साहेब, पं.विकास कशाळकर, पं. अतुलकुमार उपाध्याय, पं.कांतराव सोमवंशी, प.व्यंकटेश कुमार, अखिल भारतीय गांधर्व महाविद्यालयाचे रजिस्ट्रार पं.सुधीर पोटे यां सर्वांचा सहभाग होता.

अशा अनेक सुखदु:खाच्या प्रसंगाला दोघेही एकजीवाने सामोरे जात. परंतु सहा वर्षापूर्वी बाई गुरुजींना सोडून देवाघरी गेल्या. या आघाताने गुरुजी खचले नाहीत. अध्यात्माची जाणीव व अभ्यास असल्यामुळे गुरुजी लवकरच सावरुन पूर्ववत ज्ञानदानाचे कार्य सुरु केले. अशा माझ्या गुरुजींची आज वयाची ७५ वर्षे पूर्ण होत असल्याने अमृतमहोत्सव साजरा होत आहे. त्यांचे पुढील आयुष्य निरोगी व भरभराटीचे जावो व आम्हा सर्व विद्यार्थ्यांवर त्यांची अशीच शेवटपर्यंत सावली राहो हीच माझी ईश्वरचरणी प्रार्थना.

ऋषितुल्य व्यक्तीमत्व - पं.शांतारामजी चिगरी गुरुजी

- श्री संजय कुलकर्णी, लातूर.

कळायला लागल्यापासून १९६४-६५ पासून आईच्या घरातील भावगीत गायनाने स्वर-लय-शब्दांचे कळत- नकळत संस्कार मनावर होत होतेच. वडिलांनाही शास्त्रीय संगीताची आवड व बासरी वादनाचा छंद. त्यामुळे शालेय कार्यक्रम, सणवाराच्या निमित्ताने कानावर पडलेल्यांपैकी कांही भावगीते बरी वाईट गळयातून उमटतही होती परंतु आपला पिंड सुगम गायनाचा आहे याची जाणीव व्हायला पुढे ५-६ वर्षांचा कालावधी जावा लागला. १९६८-६९ पासुन सुरु झालेल्या जुने नवे हिंदी -मराठी चित्रपट पाहण्याच्या छंदामध्ये मन रमायला लागले. परंतू चित्रपटातील हिरो, हिरॉईन, एक्शन फॅशन यापेक्षा मन चित्रपटगीतातील स्वर-लय स्वरातून भावाभिव्यक्ती यावर परत परत थबकतयं हे हळूहळू उमगायला लागलं. चित्रपट पाहण्याच्या जोडीला वृत्तपत्रांतील संगीतावरील लेख, संगीतातील दिग्गजांची आत्मचरित्रे, मुलाखती, किस्से यावरील वाचनाचा छंदही वाढीस लागला व मग साधारणत: १९६८-६९ साली शालेय शिक्षणात असताना, मनी निश्चय झाला की आपण सुगम संगीत गायक व्हायचं. परंतु त्याअगोदर त्यासाठी शास्त्रीय गायनाचं शिक्षण घ्यायचं, यातूनचं सिद्धगुरुचा शोध सुरु झाला.

त्यावेळी लातूरात संगीत शिक्षणाचे अनेक पर्याय होते. परंतू शोध घेता घेता मन थबकले ते चिगरी गुरुजींच्या चरणी. संगीत शास्त्राची ओळखही नव्हती पण मनाला सर्वार्थानं भावला, त्यांचा आकारात्मक, स्वच्छ, दाणेदार, आस टिकविणारा सिद्ध स्वर. त्याचबरोबर तबल्याच्या चमडयातुन स्वच्छ बोल उमटविणारे त्यांचे हात. गुरुजी -बाई त्यावेळी आझाद चौक स्थित गुरुवार क्लब मध्ये संगीत अध्यापनाचे कार्य करित होते. क्लासमध्ये विद्यार्थी भरपूर परंतू सर्वच फीस देणारे असे नव्हते त्यामुळे आर्थिक विवंचना या दाम्पत्यास कायमचीच. पण त्यांनी ती कधीही व्यक्तही केली नाही की कोणाकडे याचनाही केली नाही. याच काळात एक एक दिवस त्यांनी फक्त चुरमुरे-फुटाणे खाऊन काढलेले आहेत.

गुरुवर्यांनी फीसवरुन कुठल्याही विद्यार्थ्यास कधीच प्रतिबंध केला नाही. सन १९६८-१९७८ पर्यंत गुरुजींकडे सलग शिक्षण घेता आले हे फार मोठे भाग्य. दिवसागणिकच्या वाढत्या सहवासातून, प्रसंगातुन त्यांच्या गायन तथा वादनातील सिद्धीमागची पार्श्वभुमी

उलगडत गेली. मुंबईतल्या अंध विद्यालयातील त्यांच्या वास्तव्यात, संगीत शिकणाऱ्या मुलांना शिकवायला पं.ओंकारनाथ ठाकुर, पं.नारायणराव व्यास, उ.अहमदजान थिरकवा यासारखे दिग्गज येत असत. या व्यतिरिक्त त्यावेळी मुंबईत उ.बडे गुलामअली खाँ,उ.अल्लादियाँ, उ. खादिम हुसैन, पं.मोगुबाई कुर्डुकर, पं.जगन्नाथबुवा पुरोहित, सुरश्री केसरबाई केरकर, उ. अमान अली खाँ भेंडीबझारवाले यासारख्या संगीतातील सर्वच घराण्यातील दिग्गजांचे वास्तव्य होते. प्रसंगानुरुप त्यांच्या जाहीर जलस्यातुन रसिकांबरोबर संगीतातील विद्यार्थ्यांच्याही कानी सिद्ध स्वर, तालाचे संस्कार होत.

चिगरी गुरुजींचा संगीताभ्यास एक दोन नव्हे, तर अनेक सिद्ध गुरुकडुन प्रत्यक्ष-अप्रत्यक्ष घडत गेलेला आहे. मिळालेले हे अनमोल दान गुरुजींनी त्यावरील अपार रियाजातून राखलेले आहे व आजतागायत ते निरपेक्ष -निरलस भावनेने आपल्या विद्यार्थ्यांच्या झोळीत भरभरुन टाकत आहेत.

या सिद्धीचा सार्थ अभिमान-स्वाभिमान गुरुजींनी राखला, परंतु ग ची बाधा त्यांना कधीही शिवली नाही. गुरुजींचा शिष्यपरिवार मराठवाडयातच नव्हे तर कर्नाटक, आंध्रातही अफाट आहे. त्यात भजनी वारकरी, ग्रामीण, शहरी अशा सर्व भागातील, सर्व थरांतील, सर्व प्रकारातील आहेत. प्रसिद्धी पराङ:मुखता व स्थितप्रज्ञता हा गुरुजींचा स्थाईभाव आहे.

माझे शिल्पकार

- उत्तम चिगरी,आळंदी.

माझे मूळ गाव उस्मानाबाद जिल्हयात कोंढ हे आहे. मी वयाच्या ५ व्या वर्षी लातूर येथील शासकीय अंधशाळेत दाखल झालो. माझे प्राथमिक शिक्षण राठी गुरुजी, शाम बनसोडे यांच्याकडे झाले. माझ्या आईला जात्यावर ओवी म्हणायची सवय होती. त्यामुळे माझा आवाज लहानपणापासूनच सुमधुर आहे.मी अंध शाळेत शिकत असताना आमचे शाळेचे अध्यक्ष डी.आर.सोमवंशी होते. त्यांना संगीताची फार आवड होती .त्यांनी आम्हा सर्व मुलांना शिकण्यासाठी त्याकाळी महाराष्ट्रात सुप्रसिध्द असलेले पं.शांताराम चिगरी गुरुजी आणि शंकुतलादेवी यांना बोलावले. मला सर्व प्रकारची गाणी गाण्याची सवय होती. तसेच शिकविलेल्या भागातील आलाप ताना मी सातव्या-आठव्या वर्षी सुमधुर स्वरात गात होतो. आई आणि गुरुजी माझ्या गाण्यावर खूप प्रेम करत असत. मी व माझे मित्र, गुरुजी-बाईची भल्या पहाटे चातकाप्रमाणे वाट पहात असू. त्यांच्या चप्पल बुटाचा आणि गप्पा मारण्याचा आवाज आला की आम्हाला खूप आनंद होंत असे. जर एखाद्या वेळी शिकण्यास नाही मिळाले तर माझे मित्र शाम, हणमंत आणि मी गुरुजीं आणि बाईंच्या घरी जात असू. मी वयाच्या १२ व्या वर्षी जौनपुरी, बहार, दरबारी कानडा, मल्हार, छायानट असे कठीण राग आणि कठीण आलाप- तान सहजरित्या गात असे. माझा सुंदर आवाज आणि गाण ऐकुन आई, गुरुजी आनंदाने भारावून जात असत.

मी वयाच्या १६ व्या वर्षी विशारद (संगीत प्रभाकर) ही पदवी प्रथम श्रेणी मध्ये प्राप्त केली. या पदवीचे प्रमाणपत्र आणण्यासाठी मला गुरुजी बाईनी प्रयाग संगीत समिती अलाहाबाद येथे पाठवले. तेथील अधिका-यानी माझ्याकडून गाणे म्हणून घेतले. तेथील अधिकारी सुध्दा माझे गाणे ऐकून आश्चर्यचकीत झाले. गुरुजींच्या आणि बाईंच्या आशीर्वादामुळेच मला सर्वात पहिले अलाहाबाद हे मोठे शहर पाहण्यास मिळाले.

माझी आर्थिक परिस्थिती गरीबीची होते.माझी कुशल बुद्धिमता बघून आई-गुरुजींनी मला पुढील शिक्षणासाठी गदग येथे पाठविले. गुरुजी-बाई मला शिक्षण देऊ शकत नव्हते, असे नव्हते पण गदग हे शहर कर्नाटक राज्यामध्ये खास करुन संगीत आणि योग अभ्यास यासाठीच प्रसिध्द आहे. गुरुजी आणि बाई प्रथम गदग येथे जाऊन तेथील गानयोगी पुट्टराज गवई याचें संगीत आश्रम बघून खुष झाले. तेव्हा माझी आई शंकुतलादेवी यांनी निर्णय घेतला की राहण्यासाठी व अभ्यासाची आपल्यापेक्षा चांगली व्यवस्था गदगलाच होवू शकेल.

मी १९९१-९२ मध्ये डिसेंबर जानेवारी महिन्यात गदग येथे पुट्टराज गवई यांच्या आश्रमात दाखल झालो. तेथे मी सर्वात छोटा होतो.मी अंध असून सुध्दा तेथील लोक माझ्यावर खुप प्रेम करत होते. यांचे सर्वश्रेय गुरुजींना आणि आईलाच आहे. तेथील माझे गुरुबंधू वीरभद्र गवई ,एम.व्यंकटेशकुमार हे लोक माझ्या गाण्यावर खूष होत असत. तेथील व्यवस्थापक हिरेमठ सर आणि वीरभद्र गवई यांनी मला रियाजासाठी स्वतंत्र तानपुरा आणि खोली दिली. तेथे मी स्वामीजीचे दर्शन घेवून आठ- दहा तास रियाज करत असे. तेथील गानयोगी पंचाक्षरी गवई पुट्टराज गवई यांच्या कृपाप्रसादाने माझ्या ग्वालियर गायकीला ख-या अर्थाने उत्तम, मधुर स्वरुप प्राप्त झाले. माझे गायन ऐकून तेथील गानयोगी पुटटराज गवई खुप खुष होत असत. याचे कारण असे की गुरुजी-बाईनी अनेक रागात सुदर बंदिशी कठीण लयकारी, मींड गमकयुक्त आलाप-तान तसेच प्रत्येक तालामध्ये ख्याल गायकी आणि कठीण लयकारी इत्यांदिंचा माझ्याकडून खूप सुंदर प्रकारे अभ्यास करुन घेतला होता. अशाप्रकारे माझे भाग्य उदयास आले.

प्रज्ञाचक्षु पं.शांतारामजी चिगरी गुरुजी.

- ¯ÖÖ.Æü×¸üÃÖÖ¾ÖÖ¢Ö´Ö •ÖÖ¿Öß, »ÖÖŸÖ¸üß.

वीणा-वादन तत्वज्ञःश्रुती-जाति-विशारद,
तालज्ञश्चा प्रयासेन मोक्षमार्गश्चा गच्छतिः

परतत्वाचा स्पर्श झाला की सामान्याचा असामान्य होऊन जातो, त्यालाच आपण चमत्कार म्हणतो. अंतर्निहित पुर्णत्वाची वाटचाल काय असावी याचं मुर्तीमंत उदाहरण म्हणजे पं. शांताराम चिगरी गुरुजी. जीवनाच्या अगणीत अडचणीमध्ये वादळातील दीपस्तंभाप्रमाणे अविरतपणे आपलं संपुर्ण जीवन सर्मपित भावनेनं संगीत कलेला अर्पण केलं. पाहणं आणि दृष्टी असणं याची अनुभुती गुरुजीकडे पाहिलं की प्रकर्षाने जाणवते. प्रतिभेच्या साक्षात्कारापुढे अंधत्व,अंधार या शब्दांचा मागमुसही उरत नाही. उरतं ते आकाशाला गवसणी घालण्याचं सामर्थ्य आणि हेच सामर्थ्य एका प्रज्ञाचक्षुला पुनश्चः जन्म देतं.

कोवळया, मुग्ध वयामध्ये सर्व जगाला डोळयात साठवुन घेण्याची उत्सुकता नियतीच्या एका फटकाऱ्यात अंधःकारमय झाली.एक प्रकारे हा परकाया प्रवेशच होता. सुप्त गुणाचा सप्त स्वरांकडे सुरु झालेला प्रवास स्वतः सह अनेकांच्या जीवनात प्रकाश घेऊन आला. दृष्टीहीन असले तरी अंतर्दृष्टीचा वरदहस्त होता, म्हणुनच हे घडलं. कांही कांही माणसं परिसाचा धर्म घेऊन येतात. गुरुजी त्यातलंच एक व्यक्तीमत्त्व. गाणं, तबला, संवादिनी, दिलरुबा, व्हायोलिन, बासरी, मेंडोलिन, शहनाई, पखावज, ढोलक, ढोलकी, सतार अशा विविध वाद्यावर व गाण्यावर एकाच वेळी प्रभुत्व निर्माण करणं हे सामान्याचे काम नव्हे. अष्टपैलुत्वाचा हा कलाविष्कार अष्टावधानीच करु शकतो, आणि हे अवधान गुरुतत्वाच्या स्पर्शाने व स्वतःच्या बुध्दीसामर्थ्यावर त्यांनी निर्माण केलें. पं.नारायणराव व्यास, पं.बद्रीप्रसाद मिश्र, उ.नत्थु खाँ, उ.अहमदजान थिरकवाँ, पं.विनायकराव पटवर्धन अशा गायन वादनाच्या क्षेत्रातील सिध्दहस्त गुरुंनी एक कोहीनुर घडविला. आपला अहंकार, बुध्दीवाद, आधी असलेलं थोड ज्ञान या अवडंबरात न राहता पुर्ण श्रध्दा ठेऊन मनाची पाटी पूर्ण कोरी करुन गुरुसमोर बसणं हे ख-या शिष्याचं लक्षण असतं,आणि तेंव्हाच ज्ञान घेणं व देणं खऱ्या अर्थाने सफल होते. याचा प्रत्यय गुरुजीकडे पाहिलं की सातत्याने येतो.

साधना असेल तरच उत्कर्ष साधता येतो, संगीताच्या माध्यमातुन आत्मनिवेदन हाच साधनेचा मुलमंत्र आहे. याची अनुभूती गुरुजीच्या श्वासागणिक आम्हा संगीत साधकांना नेहमीच येते. कला,कलावंत शिष्य परिवार यांच्या वर निरातिशय पणे प्रेम करणे हा गुरुजींचा अंतस्थ स्वभाव असला तरी प्रसंगी कठोर प्रहारही ते करतात. कारण सत्य शिवं सुदरम् ची कल्पना सत्यात उतरावयाची झाल्यास कलेशी प्रतारणा करणे खऱ्या कलावंतांना जमत नाही.

कलेच सादरीकरण स्वतःला आतल्या दिशेकडे नेण्याऐवजी बाहेरच्या दिशेला नेण्याकडे कल झाला की, ते दुःखाच कारण घडत,हा संदेश निःसंकोचपणे देणं हे जातीवंत कलाकाराच लक्षण गुरुजीमध्ये ओतप्रोत भरलेलं आहे. कला जगतातल्या अनेक कलावंतांचे गुरु असलेल्या पं.शांताराम चिगरी गुरुजींनी आपल्याकडील सर्वस्व मुक्तहस्तानं दिले. दिल्याने वाढते हा त्यांच्या गुरुनी दिलेला वसा त्यांनी स्वतः गुरु म्हणूनही तेवत ठेवला. म्हणूनच स्व.अण्णु भोसले, मुकेश जाधव, प्रा.संदिप जगदाळे, अंगद गायकवाड, गोविंद शेळके, खंडेराव कुलकर्णी, उत्तम चिगरी, हरिश कुलकर्णी अशा अनेक शिष्योत्तमांनी गायन वादनाच्या क्षेत्रात आपल्या कार्यकर्तृत्वाचा ठसा अटकेपार फडकविला. राग शिकविता येतो, गाण्याच्या बाबतीत गळा,वाद्याच्या बाबतीत हात आपण निरंतर सरावाने तयार करु शकतो. पण आश्वासकता आणि कलेमध्ये पारंगत व्हावे असे वाटत असेल तर मात्र गुरुतत्वाचा स्पर्श शिष्यांना झाला पाहिजे. गुरुजींच्या प्रतिथयश ,उदयोन्मुख अशा कोणत्याही शिष्याला पाहिलं की याची प्रचीती आपल्याला येते. अभिजात कलांची जपणुक करण्याचं उत्तरदायित्व गुरुजींनी निष्ठेनं सांभाळलेलं आहे. शिष्य केवळ मैफिली मारणारा न होता तो प्रबुध्द असणंही आवश्यक आहे. त्याच्या सौंदर्याकडे पाहण्याच्या कक्षा रुंदावल्या पाहिजेत. संगीतातल्या सौंदर्यविषयक संकल्पना घडवता आल्या पाहिजेत. याचा कटाक्ष गुरुजीनी नेहमीच ठेवलेला आहे.

कला निर्मिती ही स्वान्त सुखाय असावी. किर्ती,बहुमान,पैसा या गोष्टी नंतर येतात. चरितार्थ चालविण्यासाठी व पुढे चालुन धन, संपत्ती,मिळविण्यासाठी जेंव्हा कलेचा बाजार मांडला जातो, तेव्हा कला ही हिनरुचीची दासी होते. म्हणुनच कलेचं कलेवर होत असताना गुरुजींसारख्या व्यासंगी संगीत साधकाने आपल्या निरंतर ध्यासाने हा संगीताचा वारसा अव्याहत पणे जपण्याचं काम केले. कर्तृत्व महान असलं तरी प्रसिध्दी पासुन कोसो दूर राहून जेजे आपणासी ठावे, ते ते इतरांसी द्यावे,अवघे शहाणे करुन सोडावे सकल जन या समर्थ रामदासाच्या उपदेशाप्रमाणे प्रसिध्दी पेक्षा सिध्दीकडे कसं प्रयाण करता येईल याचाच विचार गुरुजींनी नेहमी केलेला आहे. कलावंतांची वाटचाल ही अंतिम सत्याच्या दिशेला हवी. मजा व केवळ रंजन म्हणुन कलेकडं पाहणं गुरुजीच्या स्वभावात बसत नाही. याची देही, याची डोळा! शिष्यांचं कला वैभव पाहत असताना मुक्तहस्तानं कोणताही अभिनिवेश न बाळगता पडणारी कौतुकाची थाप

शिष्यांना नेहमीच नवसंजीवनी देत राहीलेली आहे. गुरुजींच्या कार्यकर्तृत्वाचा आढावा घेत असताना त्यांनी भारतातील अनेक दिग्गज कलावंतासोबत केलेली साथसंगती,अलबेला,हमदर्द,साखरपुडा अशा अनेक चित्रपटातील त्यांचे वादन आजही रसिक, श्रोत्यांच्या हृदयावर विराजमानअसलेलं आपल्याला पहायला मिळतं पण या प्रसिध्दीच्या झोतात ते फार कांही रमले नाहीत. खैनुर ते लातुर या प्रवासादरम्यान मुंबई,कोलकता,काठेवाड,पुणे,सोलापुर,नांदेड,उदगीर अशा विविध ठिकाणी भ्रमंती करत-करत आपल्या संगीत साधनेचा समृध्द वारसा त्यांनी लातुर मध्ये आणला आणि केवळ लातुरच्याच नव्हे तर पंचक्रोशीतल्या जुन्या,जाणत्या रसिक, प्रेक्षक, श्रोत्यांची व संगीताभ्यासु विद्यार्थ्यांची सांगीतीक भुक ख-या अर्थाने गुरुजींनी भागविली. कधी अनुकुल तर कधी प्रतिकुल अशा दोन्ही परिस्थितीत अत्यंत शांत व संयमी वृत्तीने संगीत सेवेचं व्रत त्यांनी हाती घेतलं. सुरताल संगीत महाविद्यालयाची प्रतिष्ठापणा आणि त्यातील दिव्यत्वाचा साक्षात्कार म्हणजे पं.शांताराम चिगरी गुरुजी,असे समिकरणचं जणू झालेलं आहे.

गुरुकुल पध्दती व नव्या शिक्षण पध्दतीचा समन्वय राखुन ज्ञानदानाचं हे सत्र निरंतर सुरु आहे. प्रकृतीच्या कणाकणात ओतप्रोत भरलेल्या संगीताची अनुभुती आपल्या रोमारोमात भिनलेली आहे. संगीत हाच श्वास आणि संगीत हाच ध्यास हीच आपल्या जीवनाची इतिकर्तव्यता मानुन कलेचा व्यास वाढविण्यातलं आपलं समर्पण आम्हा कला साधकांच्या मध्ये एक प्रकारचं नवचैतन्य निर्माण करतं.

आजचं भौतिक प्रगतीचं युग, वाढलेली गती वगैरे कांहीही असो, आधुनिक गगनचुंबी इमारतीच्या शेजारी जुन्या प्राचीन मंदिराचं स्थापत्य आपला महिमा घेऊनच उभ असतं. हा महिमाच क्लासिक असतो. त्या अनुषंगाने गुरुजींची वाटचाल कला अव्याहतपणे सुरु रहावी. गुरुजींच्या सर्व शिष्योत्तमानी अमृतमहोत्सवानिमीत्त घातलेला हा जागर निश्चीतच ज्ञानाचा महासागर व्हावा हीच प्रभु चरणी प्रार्थना.

दिव्यत्वाची जेथ प्रचिती,तेथे कर माझे जुळती

•ÖßÖ¾ÖŸÖ ¿Ö¸ü: ¿ÖŸÖ´Ö

- ¯ÖÖ.Æüx¸üÃÖÖ¾ÖÖ¢Ö´Ö •ÖÖ¿Öß

¸üÖ•ÖÂÖá ¿ÖÖÆüü ´ÖÆüÖ×¾Ö¦ÖÖ»ÖµÖ, »ÖÖŸÖ¸ü.

ग्वाल्हेर घराण्याचे पाईक

- लक्ष्मीकांत पुरुषोत्तम तुबाजी, लातूर.

एखाद्या माणसाची व आपली वेव्ह लेंथ का जुळावी याला अनेक कारणे असतात. त्यापैकी संगीत हे सर्वश्रेष्ठ कारण आहे. इतर कारणांमध्ये समवयस्क असणे ही अट असते. तसे संगीताचे नाही. त्यामुळे माझे लहानांपासून वृद्धांपर्यंत सर्व प्रकारचे, धर्माचे, पेशांचे मित्र व परिचित लोक आहेत. त्यापैकीच पं.शांताराम चिगरी गुरुजी.

प्रथम त्यांना त्यांच्या अमृत महोत्सवी वर्षानिमित्त शतायुषीच्या शुभेच्छा देतो. बहुतांशी लोक इतर शिक्षण घेत असताना शिल्लक राहिलेल्या वेळेत एखादी कला जमल्यास हस्तगत किंवा कंठगत करावी या उद्देशाने येतात व मध्येच काही कारणाने निघून जातात. प्रचंड धीर धरुन, त्या क्षेत्रात तग धरुन, त्याचा सतत पाठपुरावा करुन प्रचंड मेहनत व साधना करुन कला अवगत होत असते. लेखी परीक्षेत कॉपी करता येते पण कला ही कॉपीने येत नसते. यासाठी आयुष्य झिजवावे लागते. असेच अखंड आयुष्य झिजवलेले आमचे गुरुजी. अंध असतानादेखील प्रतिकूल परिस्थिती असताना त्यावर मात करणारे, ग्वाल्हेर घराण्याचे लातूरमधील वारस.

अभिजात संगीतातील धृपद संगीत पद्धतीनंतरची विकसित अवस्था म्हणून ख्याल गायकीने सांस्कृतिक क्षेत्रात प्रवेश केला व विद्येच्या इतर शाखांच्या समवेत आपला उत्कर्ष साधण्याचा प्रयत्न केला. पं.बाळकृष्ण बुवा इचलकरंजीकर यांनी ग्वाल्हेर घराण्याला सामर्थ्य देण्याचा प्रयत्न केला. या घराण्यात अनेक विद्वानांचा समावेश आहे. त्यात प्रामुख्याने वासुदेवबुवा जोशी, सखारामबुवा अलवारकर, थोरले बाळकृष्णबुवा, कृष्णशास्त्री शुक्ल, बाबा जोशी, भेय्यासाहेब जोशी, राजाभैय्या पूँछवाले, कृष्णराव पंडित, बाळाभाऊ उमडेकर, बाळा गुरुजी आणि लातूरचे वैभव पं.शांताराम चिगरी गुरुजी.

ग्वाल्हेरसारख्या संस्थानी मुलुखात आपल्या कला-गुणांचे चीज व्हावे व त्यासाठी तेथील अधिपतींचे आपल्याकडे लक्ष वेधले जावे अशी ईर्ष्या या सर्व गायकांमध्ये होती. पण त्याचबरोबर स्वतःच्या गायन कलेला व गानगुरुचा कोठेही अधिक्षेप होणार नाही अशी दक्षता मात्र घेतली. त्यामुळे गुरुविषयी कमालीची निष्ठा व कृतज्ञता बुद्धी या घराण्यात दिसून येते. गुरुजींभोवती असणारी शिष्यसेना याची साक्ष देतात. गुरुविषयी असणाऱ्या निष्ठेचे एक उदाहरण देतो. -

एकदा जयाजीराव शिंदे यांच्या दरबारात बाबा दिक्षीतांचे गायन झाले. ते गायन अत्यंत परिणामकारक झाले. याबद्दल गुरुदक्षिणा

म्हणून त्यांचे गुरु हलसुखा यांनी आता यापुढे कोणत्याही संस्थानिकांसमोर गायन करायचे नाही असे वचन बाबा दिक्षीतांकडून घेतले. बाबा दिक्षीतांनी अत्यंत काटेकोरपणे आपल्या गुरुच्या आज्ञेचे पालन केले. याचा परिणाम असा झाला की, ते जेंव्हा पहाटे रियाज करायचे तेव्हा त्यांच्या नकळत जयाजीराव शिंदे वेश बदलून, लांब उभे राहून गाणे ऐकण्याची आपली इच्छा तृप्त करीत असत. अशा या गायकीची परंपरा आजपर्यंत आमच्या गुरुजींनी लातूरमध्ये जपली आहे.

अत्यंत दिलखुलास, परखड व स्पष्टवक्ता असणाऱ्या गुरुजींना माझा विनम्र प्रणाम करुन मी माझे मनोगत स्पष्ट करीत आहे. मी फार मोठा जाणकार, पंडित किंवा समीक्षक नाही. काहीजण म्हणतात की आम्हाला संगीतातले काही कळत नाही. परंतु काही कळण्याच्या मागे धावण्यापेक्षा ते मनाला भावण्याच्या दृष्टीने ऐकणं मी महत्त्वाचं मानतो. कारण टोकाची रसिकता असेल तरच गुरुजींसारख्या लोकांच ऐकण्याची इच्छा तसेच त्यांच्यासारख्या लोकांचा सन्मान करण्याची भावना निर्माण होते. त्यामुळे सर्वांनी पंडित बनण्यापेक्षा अशा धकाधकीच्या जीवनात एक उत्तम रसिक होणं गरजेच आहे. असं होणं हाच या गुरुला सन्मान दिल्यासारखं आहे.

पुनश्चः गुरुजींना शतायुष्य लाभो, ही भावना व्यक्त करुन मी थांबतो.

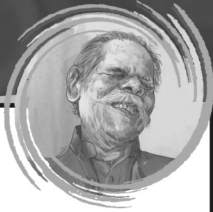

संगीतातील कल्पवृक्ष

प्रा. संजय विष्णु सरवदे, औरंगाबाद.

संगीत क्षेत्रात एक नावाजलेलं नाव म्हणजे पं. शांताराम चिगरी गुरुजी. अतिशय शिस्तप्रिय, प्रकांडपंडीत, संगीततज्ञ असलेल्या गुरुजींनी लातूरमध्ये सूरताल संगीत महाविद्यालयाची स्थापना करुन भरकटलेल्या संगीतप्रेमींना योग्य दिशा देण्याचा यशस्वी प्रयत्न केला. संगीत शिकण्यामध्ये मला एक प्रकारचे आकर्षण होते. त्यातच १९९१-९२ मध्ये रेडिओवर प्रसारित झालेला गुरुजींचे शिष्य पं. मुकेश जाधव यांचा तबला सोलो वादनाचा कार्यक्रम मी ऐकला त्यामुळे मी आणखीनच संगीत क्षेत्राकडे आकर्षीत झालो. माझ्या गावचे रामलिंग कांबळे यांच्या मदतीने गुरुजींकडे विद्यालयात प्रवेश घेतला. गुरुजींनी मला तबल्याचे धडे देण्यास सुरुवात केली. कॉलेजचे सांस्कृतीक कार्यक्रम, युवक महोत्सव, राज्य, राष्ट्रीय स्तरावरील स्पर्धेतील सादरीकरणामुळे मराठवाड्यामध्ये उत्कृष्ठ वादक म्हणून मला ओळखू लागले. मी स्वतःला भाग्यवान समजतो की, गुरुजींच्या सहवासात राहण्याचा योग आला. शिष्यांना खरी संगीतविद्या देण्याकरीता वाटेल तो त्याग करण्याची क्षमता ठेवणाऱ्या या संगीत साधकाने आपला स्वार्थ न पाहता शिष्यांना खरी विद्या देऊन संगीत क्षेत्रात स्वयंपूर्ण बनविले. आयुष्यभर संगीताची साधना करणाऱ्या गुरुजींनी जीवनामध्ये अनेक आघात सहन केले. पण त्याबद्दल कधीही तक्रार केली नाही. मला जर कोणी प्रश्न विचारला गुरु कसा असावा तर मी नक्कीच उत्तर देईन की गुरु माझ्या चिगरी गुरुजींसारखा असावा.

गुरुजींनी सूरताल संगीत विद्यालयाच्या रुपाने रोप लावुन विशाल वटवृक्ष बनविला आहे.आत्ता पर्यंत शेकडो विद्यार्थी या विद्यालयातून तयार झालेले आहेत. इतर राज्यातून सुद्धा विद्यार्थी या विद्यालयात संगीताचे शिक्षण घेऊन ते स्वतः च्या पायावर उभे राहीले आहेत. रुळलेल्या वाटेने जाणारे बरेच असतात परंतू स्वतः वाट निर्माण करणारा एखादाच असतो. या म्हणी प्रमाणे त्यागमुर्ती, संगीतसाधक, संगीततज्ञ गुरुवर्य पं.शांताराम चिगरी गुरुजी यांनी संपत्ती व मोहाची आशा न बाळगता खरे गायक वादक घडविण्याकरिताच जणू जन्मच घेतला असे वाटते. भारतातील विविध नामवंत उस्ताद मंडळींचे त्यांच्या घराण्याची वैशिष्टये व गायन वादन शैलीच्या विशेषतेचे दर्शन गुरुजींनी आम्हाला करुन दिले आहे. भारतातील संगीतक्षेत्रातील दिग्गजांचे व उस्तादांचे शिष्यत्व पत्करलेल्या तसेच फिल्म इंडस्ट्रीमध्ये अलबेला, हमदर्द अशा हिंदी सिनेमांना व कांही मराठी चित्रपट गीतांना तबला, ढोलक, ढोलकीची साथ संगत करुन किर्ती व प्रसिद्धी मिळविली आहे यांचा सर्व आम्हा शिष्यांना अभिमान वाटतो. जीवनात यशस्वी होण्यासाठी प्रत्येकाजवळ चारित्र्यशक्ती आणि निष्कपटता हे गुण आवश्यक असतात हे सर्व गुण गुरुजींनी सर्व विद्यार्थांमध्ये निर्माण केले. शेवटी मी एवढेच म्हणेन मी नशीबवान आहे. मी या महान संगीतज्ञाचा शिष्य आहे. गुरुजींना अमृत महोत्सवानिमित्त हार्दिक शुभेच्छा. त्यांना उदंड आयुष्य लाभो ही सदिच्छा.

वटवृक्षाचा अमृत महोत्सव

- शैलेश गोजमगुंडे, रंगकर्मी, लातुर

ईश्वराने निर्माण केलेल्या सुंदर जगाचं दर्शन घेण्यासाठी डोळयांची आवशकता असतेच असे नाही. पण दृष्टी हवी. स्वरुपाचे दर्शन घेण्याची उत्कंठा हवी. डोळे असणाऱ्यांना मनोहर स्वरुपाचं दर्शन होतच असं नाही आणि ते दर्शन होण्यासाठी वेळ,काळ,जागा,निश्चित असायची गरज नाही. बीज रुजायला आणि रुजलेलं फुलायला मुळात त्या बीजाची आकंठ-स्वरुप गुणवत्ता हवी. त्यास पोषक माती मिळाली की त्याचा वटवृक्ष होतोच.

असंच एक कर्नाटकाच्या मातीचा गंध घेऊन आलेलं बीज लातूरच्या मातीत येऊन रुजतं- खुलतं-फलतं नव्हे बहरतं. स्वतःच्या फांद्या फैलावत वटवृक्ष होऊन शेकडोंना सावली देतं! त्या बीजाला पहाता पहाता ७५ वर्ष पुर्ण होतात. आयुष्यभर जगाला संगीतामृत पाजणाऱ्या ,अमृतमय व्यक्तीमत्वाचा अमृतमहोत्सव साजरा होतोय. तो साजरा करण्यासाठी शेकडो शिष्यवृंद आपल्या गुरुच्या ठायी नतमस्तक होतात. त्यांच्या उपकाराची कणभर का होईन उतराई होण्याचा प्रयत्न करतात. असे ऋषितुल्य,परमआदरणीय पं.शाताराम चिगरी गुरुजी. यंदा त्यांना वयाची ७५ वर्ष पुर्ण झाली. सांगीतीक क्षेत्रातला गेल्या ५५-६० वर्षातला हा प्रवास. तालासुराच्या लयीत घुमत राहिला. ब्रम्ह साधनेच्या वाटेवर नाद घुमला आणि नादब्रम्ह साधला.

गुरुजी या नावातच एक अनन्य साधारण जादु आहे. अलिकडच्या काळात गुरुजींचा सर झाला आहे. परंतु पं.शाातराम चिगरी या नावापुढे असलेल्या गुरुजी या शब्दामुळे त्या शब्दाचा अर्थ प्रवाह आणि महत्व ही टिकुन राहिलयं. परमेश्वराने जन्मापासुनच हे जग बघण्याची मुभा दिली नाही. पण गुरुजीनी स्वतःच्या साधनेने त्या परमेश्वराच्या अनुभुतीची किमया मात्र संगीतातून साधली. १९७० च्या दशकात गुरुजी लातुरला आले. लातुरची माती आणि माणसं कायम स्विकृतीच्या भुमिकेत असतात. तोच अनुभव या रत्नपुरी नगरीत गुरुर्जीना आला. अल्पावधीतच गुरुजी लातूरचे झाले. भुई चाचपडत जगणं नशिबी आलेले गुरुजीनी शेकडो चाचपडणारे आयुष्य स्थिर केले. नियतीला याहुन मोठी चपराक ती कुठली? जवळपास सगळेच चर्मवाद्य वाजवणा-या गुरुजींच्या बोटांनी अनेक निरागस बोटे धरुन संगीत क्षेत्रात त्यांना नावारुपाला आणलं. ज्यात आंतरराष्ट्रीय ख्यातीचा तबला वादक श्री मुकेश जाधव तबल्यावर स्थिरावत आजच्या जीवघेण्या स्पर्धेच्या युगातही थाटात उभा राहिला.

केवळ चर्मवाद्यात स्वत:ला बंदिस्त न करता उत्तम लोंढे, आश्विनी यजुर्वेदी,सतार वादक,कोल्हापुर,गिरीश नाईक- चित्रपट संगीतकार, प्रा.आण्णाराव भोसले- परभणी, खंडेराव कुलकर्णी, प्रा.संदीप जगदाळे, प्रा.अंगद गायकवाड या सारखे अनेक महामेरु उभे केले. स्वतः बहुपैलु असलेल्या गुरुजींनी सुर- ताल संगीत महाविद्यालयाच्या माध्यमातुन अनेक संगीत उपासकांना विविध पैलु दिले. हे सारं करताना स्वत:च्या मर्यादांना अमर्यादीत करत स्वर सम्राज्ञी लता मंगेशकर , पं.रवीशंकर, उ.अल्लाउद्दीन, माणिक वर्मा या सारख्या दिग्गजांना साथ करत लातुरच्या कक्षा रुंदावल्या. अलबेला, हमदर्द सारख्या चित्रपट संगीताला साथ करत शास्त्रोक्त संगीतासोबत सुगम संगीताचा संगम साधला. पं.ओंकारनाथ ठाकुर,पं.विनायकबुवा पटवर्धन,पं.नारायणराव व्यास या गुरुजनांकडुन गायनाचा वसा घेतला तर अहमदजान थिरकवा- फारुखाबाद,उ.नय्युमखाँ-कलकत्ता,पं.बद्रीप्रसाद मिश्रा हे त्यांचे तबल्यातले गुरु राहिले. या प्रभृतींकडून जो-जो कण न कण त्यांनी वेचला. स्वर तालाचा मिलाफ घालत आयुष्याला उजाळा देत जे जे मिळविलं ते ते हजारोंना वाटलं. जे जे आपणासी ठावे,ते ते इतरांना सांगावे, शहाणे करुन सोडावे, अवघे जग.. या संतवचनाची परिपुर्ण क्रिया गुरुजींनी आयुष्यभर केली. या कर्मकर्तृत्वाचा सारासार विचार होऊनच कर्नाटक सरकारने त्यांना कलाश्री पुरस्कार देऊन सन्मानीत केलं. मराठवाडा पातळीवरचे अनेक पुरस्कार गुरुजींना लाभले . एकला चलो रे, च्या भुमिकेतुन मार्गक्रमण करणाऱ्या गुरुजींना पुरस्कारांचा हव्यास नव्हताच कधी. पण एक रंगकर्मी म्हणुन खंत वाटते की अवघं जीवन स्वरा-तालाच्या आधीन राहुन जीवन उभे करणाऱ्या चिगरी गुरुजींकडे पहायला महाराष्ट्र सरकारला वेळच मिळाला नाही. केंद्रीय स्तरापर्यंत नेतृत्व करणाऱ्या लातुरच्या राजकीय पुढाऱ्यांना आणि इथल्या माध्यमांना गुरुजीकडे पाहताना मात्र कायम अंधत्वच आलं आहे. पण आनंद याचा वाटतो आहे की, संतांच्या पदस्पर्शाने पावन झालेला मराठवाडा, शेकडो वर्षे निजाम राजवटीत पिचला. इथली कला,संस्कृती नामशेष होण्याच्या मार्गावर असताना तो चिगरी गुरुजींच्या अस्तित्वाने संगीत क्षेत्रात न्हाऊन निघाला. अनेक नवे आयाम निर्माण झाले. स्वर- ताल संगीत महाविद्यालयातुन निघालेल्या त्यांच्या शिष्यवृंदांनी अवघा महाराष्ट्र दणाणुन सोडला आहे. हाच त्यांच्या साठी पुरस्कार आहे.

ठरवलं असतं तर ते पैसाही भरपुर कमाऊ शकले असते. पण रागदारीत जगणाऱ्याला, ताला-सुरात रमणाऱ्याला अर्थाचा लोभ नसतोच कधी. आज महाराष्ट्रभर पसरलेला त्यांचा शिष्यांचा गोतावळा हीच त्यांची खरी कमाई आहे. पैसा गुरुजीच्या सोबत संपला असता पण जी कमाई गुरुजींनी आयुष्यभर केली ती त्याच्या हयातीतच नव्हे तर त्यांच्या नंतर ही कित्येक वर्षे खर्च होणारी नाही. उलट त्यात वाढच होणार आहे. आपल्या हयातीतच अमरत्वाचं वरदान प्राप्त केलेल्या गुरुजींना लाख- लाख प्रणाम..... गुरुजींचा अमृत महोत्सव होतोय. ते किमान शतकभर लातुरच्या मातीत चालते बोलते राहो. हीच माँ शारदे चरणी तिच्याच उपासकांसाठी प्रार्थना...

ÃÖ¸»Ö ¾µÖŒÖÖß´ÖÖÝ¾Ö

- विजय श्रीमंगले, लातूर.

खरं तर हे काम खूप अवघड आहे. कारण लेखन प्रपंच हा माझा प्रांत नाही ज्याचं काम त्यांनीचं करावं. मनातलं पूर्णपणे शब्दात उतरवणं हे तर लेखकाचं काम असतं. मला माझ्या मनातल्या भावना शब्दात पूर्ण व्यक्त करता येतील की नाही सांगता येत नाही. तरी पण माझा हा इवलासा प्रयत्न. दिव्यत्वाविषयी लिहायचं अनं ते ही एका साध्या दिव्याने! हे तर सूर्याला दिवा दाखविण्याजोगेच आहे. सुर्यापुढे छोटयाशा दिव्याची किंमतच ती काय! गुरुजींबद्दल लिहायला मी खूप लहान आहे. शून्यासमान आहे. ज्यांच्याविषयी लिहण्याच मी हे धाडस करतोय ते माझे गुरुजी म्हणजे महासागर आहेत तर मी त्यातला एक थेंबही बनू शकत नाही. असे दिव्यत्वाचा साष्टांग अवतार, ज्ञानाचा महासागर, म्हणजेच माझे परम आदरणीय गुरुजी पं. शांतारामजी चिगरी.

माझ्या घरात भजनी वातावरण होत म्हणून मला लहानपणापासूनच संगीताची आवड होती. माझे सागितीक शिक्षण सुरुवातीला किल्लारीसारख्या छोटयाशा गावात श्री अशोक राचट्टे गुरुजी यांचेकडे सुरु झाले. राचट्टे गुरुजींमुळे माझ्यातल्या कलाकाराला थोडीशी चालना मिळाली खरी, पण आमचं बिऱ्हाड आमच्या पाठीवरचं. जसं कासवाचं बिऱ्हाड असतं ना त्याच्या पाठीवर अगदी तसं. पुढील शिक्षणासाठी म्हणून माझ्या वडिलांनी लातूर येथे बदली करुन घेतली. पण पुढे संगीताचं काय! माझ्यातला कलाकार मला गप्प बसू देत नव्हता. मी लातूरमध्ये शोधाशोध सुरु केली. काही काळ मग श्री कल्याण पवार यांचेकडे तबला शिकलो. पण ते ही जेमतेचं. शोध घेत घेत एके दिवशी माझी भेट श्री अंगद गायकवाड यांच्याशी झाली. तो दिवस माझ्यासाठी अतिशय सौभग्यशाली ठरला. गायकवाड सरांकडे गाणे शिकायला लागलो. थोडं फार गाणं कळत होत. मग हळू हळू माझ्या कक्षा रुंदावत गेल्या व रियाज वाढत गेला. अंगद सरांनी मला एकदा कार्यक्रमासाठी अचलबेट येथे मीनाताईसोबत नेले होते. तिथे मला ताईंनी तानपुऱ्यातून गोविंद राम कसे ऐकू येते हे शिकविलं. म्हणजे मीनाताई या माझ्या तानपुऱ्याच्या गुरु. पहिल्यांदाच मी तानपुरा छेडायला शिकलो होतो. एक मनस्वी आनंद त्यातून ×´ÖôÖÖ ÆüÖêŸÖÖ.

असं मी रियाज करत होतो, आत्ता थोडाफार माझा षडज लागत होता, की अंगद सरांना अहमदनगर येथे नोकरी निमित्त जायचे आहे असे कळले. धक्का मोठाच होता. सर अहमदनगरला गेले. पण त्यांनी मला हव्या असलेल्या संगीताच्या महासागरात नेऊन सोडलं होतं. म्हणजेच पं. शांताराम चिगरी गुरुजी यांच्याकडे. अंगद सरांचे हे ऋण मी आयुष्यभर विसरु शकत नाही.

गुरुजींबद्दल मी खूप ऐकले होते. ते खूप रागीट, तापट आहेत असे ऐकले होते. त्यांच्याविषयी माझ्या मनात आदरयुक्त भिती होती. पण त्यांच्या सान्निध्यात गेल्यावर कळले की ते खूप प्रेमळ आहेत.संगीताचा खरा अभ्यास करणाऱ्यावर ते मनापासून प्रेम करीत. तस पाहिलं तर बाई व गुरुजी आम्हा सर्व विद्यार्थ्यावर पुत्रवत प्रेम करत असत. मी मध्यमा पूर्ण परीक्षेपासून गुरुजींकडे आलो होतो. मी गुरुगृही राहूनच अध्ययन करीत होतो. रोज पहाटे गुरुजी रियाज करुन घेत असत. पहाटे त्यांनी लावलेल्या स्वरांनी माझ मन प्रफुल्लित व भावविभोर होत असे. गुरुजींनी लावलेला षडज तानपुऱ्यातील षडजाशी अगदी एकरुप होत असे. स्वच्छ आकारयुक्त, खुला व स्थिर आवाज ही गुरुजींच्या षडजाची खासियत आहे. गात असताना गुरुजींनी लावलेल्या दोन-तीन स्वरांमध्येच रागाचे स्वरुप स्पष्ट दिसून येत असे.

ग्वाल्हेर घराण्याच्या अत्यंत सिद्धहस्त गुरुंचे शिष्य असलेले गुरुजी गायकीत अत्यंत कुशाग्र बुद्धीमत्तेचे आहेत. असे गुरु लाभणे म्हणजे परमभाग्यच. गुरुजींची आमच्याकडून प्रत्येक स्वर परिपूर्ण करुन घेण्याची पद्धत अद्वितीय आहे. डोळे नसताना दिव्य दृष्टी लाभलेला संगीताचा सच्चा उपासक मी याची देही याची डोळा पाहिला आहे. संगीतसाधनेबरोबरच त्यांचा जीवनप्रवास अतिशय थक्क करणारा आहे. त्यांनी खूप हालअपेष्टा सहन करुन सूरताल संगीत विद्यालयरुपी देवालय उभे केले आहे. या देवालयातील माझे गुरु हेच माझे देव आहेत. मी अभ्यास करताना अनेक गोष्टी मला शिकायला मिळाल्या. श्रवण, मनन, चिंतन, सादरीकरण यासोबतच जीवननौका कशी हाकावी हेही मला इथूनच उमगले. संगीत हा परमेश्वराजवळ जाण्याचा सर्वात जवळचा मार्ग आहे असे गुरुजी नेहमी सांगतात. ते खरेच आहे. असे वाटते की माझे कांहीतरी पुण्यकर्मच मला इथे घेऊन आले आणि माझ्या जीवनाचे सार्थक झाले. संगीतक्षेत्रात मला अजून खुप भरीव कामगिरी करायची आहे. अथक परिश्रम करुन गुरुजींच्या चरणाशी अखंड लीन राहण्याचा माझा मानस आहे.

गुरुजींच्या सूरतालरुपी वटवृक्षाखाली आज आम्ही सर्व विद्यार्थीगण विसावत आहोत. त्यांच्याच मार्गाने मार्गक्रमण करीत त्यांनी दिलेला वसा पुढे चालवित आहोत. गुरुजी आज अमृत महोत्सवी वर्षात पदार्पण करीत आहेत. त्यांच्यावर सरस्वती व लक्ष्मीमातेचा वरदहस्त अखंड राहो, त्यांना निरोगी दीर्घायुष्य लाभो व आम्हा सर्व गुरुबांधवावर गुरुजींचे कृपाशिर्वाद अविरत राहोत हीच ईश्वरचरणी प्रार्थना.

आठवणीतील माझे गुरु

- हरीश कुलकर्णी,लातूर.

गुरु बिन ग्यान मैं न पाऊँ ।
मन मुरख सोचत काहे पछताये ।।
सद्‌गुरु की संगत कर रे अग्यानी ।
तुम गुणीजन में गुणी कहलाये ।।

अज्ञानाचा अंधार नष्ट करुन ज्ञानाची प्रकाश किरणे आपल्या आयुष्यात पसरवणारा ज्ञानभास्कर म्हणजे गुरु होय. गुरु म्हणजे चालतं बोलतं विद्यापीठच. अध्यात्माचा, ज्ञानाचा श्रोत म्हणजे गुरु होय. ज्याप्रमाणे शिष्य हा चांगल्या गुरुच्या शोधात असतो तसा गुरु सुद्धा चांगल्या शिष्याच्या शोधात असतो. सुदैवाने माझा जन्म एका सांगितीक कुटुंबात झाल्यामुळे मला चांगल्या गुरुचा शोध घेण्यासाठी अतिशय कमी कष्ट घ्यावे लागले. माझे वडील कै.पं.खंडेराव कुलकर्णी हे पं.शांताराम चिगरी (गुरुजी) चे शिष्य होते. आजोबा कै.गणपतराव कुलकर्णी गुरुजींचे परमस्नेही व काका नंदकुमार कुलकर्णी व विलास कुलकर्णी हे गुरुजींना मानणारे होते. साधारणतः वयाच्या १६ व्या वर्षापासून मी गुरुजींकडे गाणं शिकण्यास सुरुवात केली. बाईंकडे प्रत्यक्ष शिकण्याचा योग खूप कमी आला पण ज्यावेळेस हा योग आला तेंव्हा नवनवीन गोष्टी शिकायला मिळाल्या. बाईच्या क्लासमध्ये सर्व नवीन विद्यार्थी असत. मग त्यांना धीट करणे, त्यांच्यात आत्मविश्वास निर्माण करण्यापासून ते स्वर गळयावर चढेपर्यंतची तालीम बाई देत.विद्यार्थ्यांकडून विविध पलटे म्हणून घेणे, आकार शुद्धतेकडे लक्ष देत स्वरांची योग्य ओळख पटवून देणे हा त्यांचा प्रत्येक दिवसाच्या तालमीचा भाग होता.आजही क्लासमध्ये बाईंची तालीम चालू असल्याचा भास होतो. दुर्गा रागातील गावत दुर्गा रागिनी, हे लक्षणगीत असो, वा राग तिलंग मधील हे माँ वंदन करे, राग अल्हैया बिलावलमधील हरी गुणा गाय रे तू मना, या विविध रागातील बंदिशी शिकवत असताना बाईंच्या प्रतिभेचा साक्षात्कार आम्हाला वेळोवेळी होत असे.

गुरुजींनी आम्हाला मध्यलयीची गायकी शिकवली. त्यांच्याकडे शिकत असताना एक गोष्ट प्रकर्षाने जाणवली कि गाणं हे जेवढं मध्यलयीत खुलतं तेवढं इतर लयीत तितकस नाही. कारण सामान्यपणे सर्वसाधारण रसिक श्रोत्याला मध्यलय ही आपलीशी वाटते आणि गुरुजींनी आम्हाला अनेक राग हे मध्यलयीन शिकवले त्यामुळे ही त्याची खुबी आम्हाला कदाचित भावली असेल. त्यात राग बसंत मधील नबी के दरबर, मल्हार रागातील करीन नाम तेरो, ह्यांची तालीम देत असताना त्यामध्ये गाणं संपेपर्यंत पुनरावृत्ती नसे.

रागाच्या अनुषंगाने आलापी मधील वैविध्याचा प्रत्यय नेहमीच गुरुजींच्या शिकवण्यातून होत असे. तिलवाडा व झुमरा ही गुरुजींची आवडती तालं यात गात असताना गुरुजी एवढे रमून जात की तासंन-तास वेळेचे भान नसे. स्वरांचा तेज:पुंज स्वराविष्कार नेहमीच त्यांच्या गाण्यातून जाणवत असे. गुरुजी एकदा म्हणाले होते की खरं गाणं हे तानात नसून सुंदर अशा आलापीत असतं. याच चपखल असे उदाहरण देत ते म्हणाले की ललत रागातील अरे मन राम नाम जपले, ही बंदिश गाताना तू हे प्रत्यक्षात तुझ्या मनाला सांगतोय असा भाव निर्माण व्हायला हवा तेंव्हा ते गाणं रसिकांच्या मनाला भावेल. आपलंसं वाटेल. हा विचार सदैव स्मरणात ठेवून त्याप्रमाणे प्रयत्न कर असा संदेश सुद्धा गुरुजींनी दिला. गुरुजी आणि बाईंनी सर्व विद्यार्थ्यावर पुत्रवत प्रेम केलं. कुठलीही आणि कसल्याही प्रकारची अडचण असली तरी ते सढळ हाताने मदत करीत.

गुरुजींचा तानपुरा लावण्याची पद्धत काही औरच. गुरुजींनी तानपुरा लावलाय म्हटलं की त्यांच्या झंकाराने कोणालाही गाव वाटेल. एक प्रकारच्या चैतन्याचे वातावरण निर्माण होत असे. त्यासोबत ढाला तबला साथीला असला म्हणजे स्वर्गीय आनंदच. गुरुजी-बाईंकडून गाण्याचे तर शिक्षण मिळालेच त्याचबरोबर व्यवहाराचे, सामाजिक जीवनात कसे वागायचे आणि नियोजन कसे करायचे इत्यादी अनेक गोष्टी त्यांच्या सानिध्यात शिकायला मिळाल्या. गुरुजींचा तबल्यावर हात पडला कि सगळं वातावरण शांत होत असे. तबल्याचा कोणताही बोल उदा. धा तिरकिट तक धिरधिर किटतक, गुरुजी विद्यार्थ्याला वाजवून दाखवू लागले की मनातील अहंकार, मी पणा गळून जाई. त्याचप्रमाणे धा तिरकिट तक धि$ना तिरकिट किंवा विविध प्रकारच्या लग्ग्या हया मनाचा ठाव घ्यायला लावीत.

गुरुजी आणि बाई सोबतचे अनेक किस्से आठवणी आहेत व ते मनाच्या कोपऱ्यात अगदी ठाम मांडून बसलेले आहेत. त्यांनी शिकवलेल्या अनेक गोष्टींचा उपयोग गाण्या-बजावण्यासाठी तर होतोच पण दैनंदिन जीवनासाठी सुद्धा होतो. नक्कीच मी कांही पुण्य केल असेल म्हणून मला गुरुजी व बाईंसारखे ऋषीतुल्य गुरु लाभले. त्यांचा आशीर्वाद माझ्यावर व सर्व विद्यार्थ्यांवर सदैव राहो ही माता सरस्वतीच्या चरणी प्रार्थना !

गुरुकृपा आज भयो है। दासन को दरस दियो है।।
धन धन भाग जागे मोरे । सेवा का अवसर पाँये ।।
अब निगुणी बिनती करत तोहे । अनुपम प्रेम रस बरसाये ।।

अंतःचक्षूचे संगीत

- चंद्रकला बिभिषण खोसे, देहू.

पं.शांतारामबुवा चिगरी गुरुजी म्हणजे माझे गुरुजी असे सांगताना खूप अभिमान वाटतो. माझे सुरुवातीचे शिक्षण माझा मोठा भाऊ श्री.अंगद गायकवाड यांच्याकडे झाले. त्यानंतर म्हणजे २००१ पासून २००६ पर्यंतच माझं शिक्षण गुरुजींकडे झाले. आमच्या गुरुजींची शिकवण्याची पद्धत अद्वितीय आहे. मुळात गुरुजींची बुद्धी तल्लख असल्याने त्यांच्या लक्षात खूप राहते. जेवढे राग व बंदिशी ते शिकले तेवढे सगळे त्यांना तोंडपाठ आहेत. त्यांनी त्यांची स्वतःची पुस्तकाची लायब्ररी निर्माण केली होती. त्यातील माहिती विद्यार्थ्याकडून वाचून घेत असत आणि आम्हाला अचूकपणे समजाऊन सांगत असत. त्यांनी आकर्षक पद्धतीने आमचा संगीताचा पाया म्हणजेच स्वरज्ञान पक्के करुन घेतले. त्यांच्या शिकवण्याच्या हातोटीबद्दल सांगायचे झाल्यास आवाजातील खर नष्ट करणे, आवाज तीनही सप्तकापर्यंत तयार करुन घेणे, खर्जाच्या अभ्यासाने आवाजात भरीवपणा आणणे इत्यादी गोष्टी त्यांनी आमच्याकडून स्वतः करुन घेतल्या. या सर्व गोष्टी ते थोड्या वेळेत करुन घ्यायचे. ते आमचा नुसता आवाज तयार करुन थांबत नसत, तर आम्हाला आपल्या मनाने रागाची बढत करायला शिकवून ख्याल गायकीतील सर्व घटकांचा परामर्श घेण्याची ताकद निर्माण करत असत.

राग शिकवताना त्या रागाची संपूर्ण माहिती, बंदिश लिहायला लावत आणि सुरुवातीला त्या रागाचे पलटे ते आमच्याकडून करुन घेत. रागस्वरुप नेमकेपणाने उलगडण्याचं त्यांचं कौशल्य वादातीत आहे. तसेच रागाचे शुध्दतेवर त्यांचा जास्त भर असतो. आमची शिकवणी सुरु होण्यापुर्वी ते तंबोरा इतक्या पक्क्या सुरात लावत असत की, त्यातुन सात ही सुरांचा नाद ऐकु येत असे. ग्वाल्हेर घराण्याचं गाणं गुरुजींनी शिकविलं. एकाच रागातील अनेक बंदिशी जास्तीत जास्त सदारंग - अदारंग मनरंग,गुणीदास, प्रेमपिया, यांनी रचलेल्या बंदिशी शिकविल्या. गुरुजींच्या तशा खुप आठवणी आहेत परंतु एक- दोन आठवणी सांगायचे झाल्यास गुरुजी सतत आम्हाला म्हणायचे की,तुम्ही खर्जाचा अभ्यास करा,रियाजात सातत्य असणे गरजेचे आहे. केवळ परिक्षेपुरते गाणं न शिकता त्यातून सखोल अभ्यास करुन कलाकार घडविण्याचे काम गुरुजींनी केले आहे. अजूनही करत आहेत. कधीही फोन केला, आणि कुठल्याही रागाबद्धल विचारले की गुरुजी लगेच खुप उत्साहाने सांगतात. तसेच गाणं ऐकायचं कसं, ते ही सांगतात. ते उत्तम विद्यादान करणारे गुरु तर आहेतच त्यांनी गायलेले पुरीया, तोडी, बसंत असे अनेक राग मनात रुंजी घालतात.

अशा प्रकारे मला मिळालेलं संगीताचे ज्ञान,दृष्टी हे सर्व गुरुजींची देण आहे. जीवनातील प्रत्येक प्रसंगाला सामोरे जाण्याचे धैर्य केवळ आणि केवळ गुरुजी व बाईंच्या ज्ञानाने दिले. जीवनात तीन ऋण महत्वाचे असतात. मातृऋण, पितृऋण आणि गुरु ऋण. माझं गाणं मी त्यांना आवडेल इतक्या उंचीवर नेऊ शकले तर गुरु ऋणातुन थोडी का होईना उतराई होऊ शकेन आणि या दृष्टीने माझे प्रयत्न असतील. हेच प्रयत्न म्हणजे मी त्यांना केलेला शतनमन असेल.

स्वर सानिध्यातील माझी जडणघडण

- प्रा.संतोष कतारे, पंढरपूर.

परवाचीच गोष्ट, माझ्या एका मित्राचा फोन आला, आपण आपल्या गुरुजींचा सन्मान म्हणुन कांहीतरी करायला पाहिजे असा विचार पुढे आला. गुरुजींची नाण्याने तुलाभार करुन एका स्मरणिकेचे प्रकाशन करण्याचा विचार पक्का झाला. यासाठी सर्वांनी आपल्या आठवणी शब्दबद्ध करुन पाठविण्याचे ठरले व माझे मन भूतकाळात जाऊन त्या अमूल्य आठवणींचा वेध घेऊ लागले. लहानपणापासुनच संगीताची आवड असल्याने पुढे संगीत क्षेत्रात आपले करियर करावे असे घरातील सर्वांचेच मत होते.त्यावेळी लातूरचे पं.शांताराम चिगरी गुरुजींचे नाव सर्वप्रथम स्मरणात आले. व्यावसायीक शिक्षण हे पैसे देऊन कोठेही मिळते परंतु संगीताचे शिक्षण आजही गुरु शिवाय मिळत नाही. हा विचार चमकुन गेला. व माझा शोध परळी वैजनाथ पासुन सुरु झाला व लातूरला संपला.

गुरुजींना भेटताच हिमालयाच्या पायथ्याशी उभे राहण्याचा अनुभव आला. आमच्या गायनावर जेवढे लक्ष गुरुजींचे असायचे तेवढेच लक्ष माझ्या गुरुमाऊली बाई अर्थात शकुंतलादेवी चिगरी यांचे ही असायचे.सूरताल संगीत महाविद्यालयातील प्रवास केंव्हा संपला हे कळले सुध्दा नाही. गुरुजींचे आशीर्वाद घेऊन बाहेर पडल्यावर गुरुजींकडुन मिळालेल्या बळाची कल्पना नव्हती. जेंव्हा माझी संगीत शिक्षक म्हणून ओळख होऊ लागली, तेंव्हा माझ्या पंखात गुरुजींनी भरलेल्या अफाट सामर्थ्याची जाणीव मला झाली. सरस्वतीच्या आशीर्वादाबरोबर लक्ष्मीची पाऊले ही माझ्या घराकडे वळली. आज एक संगीत शिक्षक म्हणून सुरु झालेली माझी वाटचाल एक गुरु म्हणून होईल असा आत्मविश्वास माझ्यात गुरुजींनी भरलेला आहे. संत कबीर म्हणतात - गुरु मिळण्यासाठी आपले मस्तक जरी द्यावे लागले तरी हा व्यवहार खूप स्वस्तात झाला असे समजावे. ते म्हणतात

यह तन विष की बेलरी, गुरु अमृत की खान,
शीश दिये गुरु मिले, तो भी सस्ता जान

आज माझ्या कंठातुन निघणाऱ्या प्रत्येक स्वरावर माझ्या गुरुजींच्या आशीर्वादाची छाप आहे. या जन्मात तरी त्यांचे ऋण फिटणार नाहीत व मला यातुन कधीही मुक्त व्हायचे नाही. त्यांचे आशीर्वाद सदैव माझ्या पाठीशी राहतील एवढीच माफक अपेक्षा ठेवतो व माझ्या गुरुजींना उदंड, सुखी समाधानी व आरोग्यपुर्ण आयुष्य लाभो अशी ईश्वराचरणी प्रार्थना करतो.

कुस्ती खेळणारे गुरुजी

- केशवराव सूर्यवंशी, भालकी

मी केशवराज सूर्यवंशी मूळचा कर्नाटकमधील भालकी जि.बिदर येथील रहिवासी. मला लहानपणापासून संगीत नाटकाची आवड सन १९५७ मध्ये मी आनंदवाडी ता.भालकी जि.बिदर कर्नाटक येथे माझ्या मामाकडे मुक्कामी गेलो. मला तिथे गेल्यावर कळले की, शांताराम नावाची व्यक्ती शाप विमोचन हे पौराणिक कन्नड नाटक शिकवत होती. या संगीत नाटकात ते तबलावादनाची साथ करत होते. तेंव्हा ते अवघे १६-१७ वर्षाचे होते. त्यांचे तबलावादन ऐकून मी थक्क झालो. मी तिथेच त्यांना गुरु करुन तबला शिकण्यास सुरुवात केली. गुरुजींना कोणतेही तालवाद्य वाजवता येत असे. तबल्यासोबत हालकी, ढोलकी, पखावज, ढोलक असे कोणतेही वाद्य असो गुरुजी प्रसंगानुसार वाजवत. मी गुरुजींसोबत राहूनच तबला शिकत होतो. ते जिथे जातील तिथे मी त्यांच्या सोबतच जात असे. ते भजनालाही जात असत. त्यांचा आवाज इतका गोड होता कि ऐकणारे मंत्रमुग्ध होऊन जात असत. नंतर आम्ही दोघेही वडमुरंबीला पायी आलो. गुरुजी जिथे भजनाला जात असत तिथे आजूबाजूच्या परिसरातील लोक आवडीने आणि आवर्जून येत. असे छोटे-मोठे कार्यक्रम करत गुरुजी नाटकही बसवत असत. कमालनगरला जगतज्योती बसवेश्वर कन्नड नाटक, चांदोरी ता.बारळी औराद जि.बिदर येथे हरिश्चंद्र नाटक त्यांनी शिकवले.

बटनपूर ता.भालकी जि.बिदर येथे पठाणी पाश नावाचे नाटक मराठी, उर्दू, कन्नड व तेलगू असे चार भाषेत शिकवले. असे अनेक कार्यक्रम संगीतभजन आम्ही गावोगाव जाऊन करायचो. सगळीकडे आम्ही चालतच फिरायचो. गुरुजींमध्ये प्रचंड उत्साह असायचा. डोळ्यानी अंध असले तरी ते कुणावरही अवलंबून नसायचे. त्यांना उगीचच केलेली कीव अजिबात आवडत नसे. सतत आम्ही चार-पाच विद्यार्थी त्यांच्यासोबत रहात असत. त्यांना पहाटे उठायची सवय. पहाटे लवकर उठून आम्ही नदीवर स्नानाला जायचो. आम्ही दोघे तिथे कुस्तीही खेळायचे. त्यांना कुस्तीतले डावपेच चांगलेच माहित होते. नंतर ते १९७२ साली लातूरला आले.

आतापर्यंतचे आमचे जीवन अगदी आनंदात गेले. आज त्यांच्या अमृतमहोत्सवी सोहळ्याप्रसंगी मी ईश्वरचरणी अशी प्रार्थना करतो की यापुढेही त्यांचे आयुष्य निरोगी, आनंदी जावो.

गुरुजी

- वेदांग धाराशिवे, गोवा.

गुरु या तत्वाची प्रशंसा आज पर्यंत सर्वच शास्त्रांनी अगदी पुरेपूर केली आहे. ईश भक्ती च्या अस्तित्वाबद्दल एखाद्या वेळेस दुमत असू शकते. पण गुरुसाठी कांही मतभेद होऊ शकत नाहीत. भारतामध्ये अनेक धार्मिक वैदिक, सांगीतिक गुरुमुखी परंपरा चालत आलेल्या आहेत. ज्यामध्ये गुरुशिष्य परंपरा एक महत्वपूर्ण आहे. यस्य देवे परा भक्ती यथा देवे तथा गुरु अर्थात जशी भक्ती ईश्वर भक्तीसाठी हवी आहे तसाच भाव व आदर गुरुप्राप्तीसाठी असणे आवश्यक आहे. गुरुच्या महान कार्यामुळेच गुरु हेच ईश्वर असे मानतात. संत कबीर म्हणतात- हरि रुठे, गुरु ठौर है, गुरु रुठे, नही ठौर अर्थात ईश्वर आपल्यावर नाराज झाले तर आपण त्यांना साकडे घालु शकतो. पण एकदा का गुरु नाराज झाले तर मात्र खैर नाही. असेच एक भलं मोठं व्यक्तीमत्व म्हणजेच पं. शांताराम चिगरी गुरुजी.

लातुर जिल्हा व मराठवाड्यात संगीत क्षेत्रातील विद्यादानाचे कार्य म्हणजे त्याला तोड नाही. शास्त्रीय संगीताचे महत्व मला गुरुजींमुळेच कळले. सत्तरच्या दशकातील गोष्ट आहे, मला जन्मजात संगीताची आवड होती. मंदिरात भजन गाणे यापासुन सुरुवात केली. संगीताचे शिक्षण घेतले पाहिजे अशी राहुन राहुन मनात इच्छा होऊ लागली. मी शोध घेत घेत लातूरला आलो तेंव्हा गुरुजींच्या क्लासबद्दल माहिती मिळाली. त्यावेळी गुरुजी गुरुवार क्लब तर्फे भोई गल्लीत क्लास घेत असत.

गुरुजींकडुन शास्त्रीय संगीताचा श्रीगणेशा झाला,परिचय झाला आणि गोडी निर्माण झाली. यामध्ये कायमचा अडकलो तो आजपर्यंत. असे माझ्यासारखे अगणीत विद्यार्थी गुरुजींमुळे घडले. गुरुजींचे हे योगदान शब्दात व्यक्त करता येणार नाही हे फार महान कार्य आहे. लातूरमध्ये संगीताचा पायाच गुरुजींमुळे रचला गेला. अशा या उत्तुंग व्यक्तीमत्वाला माझा शतशत प्रणाम. त्यांच्या दीर्घ आयुष्यासाठी व सुखमय सांगीतिक प्रवासासाठी ईश्वराकडे मनोमन प्रार्थना करतो. असेच उत्तरोत्तर काळात त्यांच्या हातून संगीताचा ¯ÖÃÖÖ¸ü ¾Ö ¯Ö““ÖÖ¸ü ‘Ö>üÖ.

संगीत साधक गुरुजी

- डॉ.राधिका पाठक, लातूर.

साहित्यसंगीतकलाविहीनः साक्षाप्तरः पुच्छविषाणहीनः ।
तृणं न खादन्नपि जीवमानं तदभागचेयं परमं पशुनाम् ।।

साहित्य संगीत,कला न जाणणारा मनुष्य हा साक्षात शेपूट आणि शिंग नसलेला पशुच आहे. तो जगण्यासाठी गवत खात नाही, हे पशू चे परमभाग्य आहे. या पशुच्या संज्ञेस मी प्राप्त झाले नाही याचं सगळं श्रेय माझ्या आदरणीय गुरुजींना जातं त्यासाठी मी त्यांची कृतज्ञ राहीन. खरं तर लातूर सारख्या शहरात रहात असताना दहावीच्या वर्गात चांगले गुण मिळविल्यानंतर अकरावीला विज्ञान शाखेत प्रवेश घेतला की गायन, वादन इ.कला शाखेचं समजलं जाणारं शिक्षण घेणं बंद करायचं असतं असा अलिखित नियम आहे. पण माझं सुदैव की मी याला अपवाद ठरले.

मी गुरुजींची सर्वात लहान आणि एकमेव शिष्य आहे जी डॉक्टर होऊ शकली. आणि सोबतच संगीत अलंकार होऊ शकले कारण गुरुजींनी मला भरभरुन शिकवलं आणि माझ्याकडुन आवश्यक अभ्यास करुन घेतला. गुरुजींच्या तुलनेत बाईंच मार्गदर्शन थोडं कमी मिळालं परंतू त्यांची गाण्यातील शिस्त कायम स्मरणात आणि आचरणात राहील.

हल्लीच्या काळात शुद्ध स्वरुपात रागाचं शिक्षण दुरापास्त झाले आहे. आम्ही सर्वजण भाग्यवान आहोत इतकं स्वच्छ आणि दमदार गाणं आम्हाला शिकायला मिळालं. बाई गुरुजींचा आणि माझ्या आई वडीलांचा आशीर्वाद, माझं पुर्वजन्मीचं संचित पुण्य आणि माझी तीव्र इच्छा यामुळे मला गुरुजींकडुन जे कांही विद्येच्या स्वरुपात मिळालं, त्यासाठी मी स्वतःला धन्य समजते. गुरुजींचं मार्गदर्शन असेंच मिळत राहो आणि त्यांना निरोगी दिर्घायुष्य प्राप्त व्हावं ही ईश्वरचरणी प्रार्थना.

मनातल्या आठवणी

- ॲड उमाकांत खानापुरे, लातूर.

संगीताला स्वर असतात, शब्द असतात, रसानुभूती असते, गात्या गळ्याची, वाजत्या हातांची, श्रवणी सापेक्षता असते, राग-रागिण्यांचे भावात्मक संकेत असतात, कालमनाची साथ असते, ऋतुचक्राची साथ असते.

संगीताची निर्मिती मानवनिरपेक्ष असूच शकत नाही, भावनिरपेक्षसुद्धा असू शकत नाही. सृष्टीतले सारे कोमल-तीव्र स्वर, ताल व आघात गळयातल्या आणि हातांच्या स्नायुबलाने, श्वासोच्छवासावरच्या नियमनाने मानवाने संगीतात स्वयंप्रेरणेने परमोत्कर्षाला नेले आहेत. वाऱ्यावर स्वार होणाऱ्या लहरी हुकमी असतात. सुगंधाच्या आणि नादाच्या. त्यांच्या त्या आक्रमणाने संवेदना कणाकणाने विरघळून जातात आणि मग मन कसे अधांतरी उचलले जाऊन कुठल्या तरी तंद्रीत, भाववृत्तीत, मनातल्या साठवणीत बुडून जाते.

मला आठवते, इ.स.१९९३ ते १९९६ मी प.पु.शांताराम चिगरी गुरुजी व प.पू.स्व.सौ.शकुंतलादेवी चिगरी यांना सेवा म्हणून सवाई गंधर्व संगीत महोत्सवास नेलो होतो. माझी पत्नी सौ.रत्नप्रभा हिला शास्त्रीय संगीताची व भजनाची आवड आम्हाला दोन मुले योगेश व शैलेश. योगेश तबला शिकण्यासाठी व शैलेश हार्मोनियम शिकण्यासाठी गुरुजी व बाईंकडे होती. योगेश तबला विशारद तर शैलेश मध्यमा पूर्ण उत्तीर्ण आहेत. त्यावेळी मोबाईलचा शोध लागलेला होता परंतु ते लातूरपर्यंत पोचले नव्हते म्हणून आम्ही पोस्ट कार्ड पाठवून रमण बागेजवळची लॉज ॲडव्हान्समध्ये बुक करत होतो. डिसेंबर महिन्यातील पहिला गुरुवार, शुक्रवार व शनिवार ही सवाई गंधर्व संगीत महोत्सवाची दिवसे. (तारीख कोणतीही असो) शेवटच्या रात्री म्हणजे शनिवारी रात्री किंवा पहाटे म्हणा पं.भीमसेन जोशी यांचे गायन असायचे. सकाळी १० वाजेपर्यंत पंडितजींचे गायन चालायचे. त्यावेळी आचारसंहिता नव्हती म्हणून गुरुवारी रात्री सुरु झालेले गायन शुक्रवारी पहाटे संपायचे व शुक्रवारी रात्री ९ वाजता सुरु झालेले गायन शनिवारी पहाटे संपायचे आणि शनिवारी रात्री सुरु झालेले गायन रविवारी सकाळी पं.भीमसेन जोशींच्या भैरवीने संपायचे.

सूरताल संगीत महाविद्यालयाचे जवळपास सर्वच विद्यार्थी या संगीत महोत्सवास हजेरी लावायचे. कुणी एक दिवसासाठी, कुणी दोन दिवसांसाठी तर कुणी संपूर्ण महोत्सवास हजर असायचे त्यात प्रा.संदीप जगदाळे, प्रा.अंगद गायकवाड, प्रा.संजय सुवर्णकार, प्रा.अमर कडतने , सौ.मिनाक्षी कोळी जवळपास सूरतालचे सर्व विद्यार्थी असायचे.

लातूरचे रसिकही हजेरी लावायचे. त्यात स्व.श्री.भिमाशंकरप्पा पंचाक्षरी, श्री.चंद्रकांत कोळी, श्री.जीवनधर शहरकर, प्रा.के.एस.वारद इत्यादि संगीत रसिक असायचे. आम्ही जवळपास सर्वजण मुकेश जाधव यांचे फॅन आहोत. त्यांचा तबला ऐकणे ही आमच्यासाठी आनंददायी पर्वणीच असायची.

दिन गेले, मास तशी वर्षेही गेली।
निकट वाटते, जीवनसंध्या ही आली।।

दिवस गेले, महिने गेले तशी वर्षेही आणि आणि एके दिवशी कळले की बाईंना कर्करोग झाला आहे. त्यांच शरीर दुबळे होत गेले परंतु त्या मनाने कधीच खचल्या नाहीत, अगदी शेवटच्या श्वासापर्यंत कर्करोगाशी झुंज देत त्या संगीत साधना करायच्या व विद्यादानही करायच्या. मी जेंव्हा जेंव्हा त्यांना भेटायला जायचो तेंव्हा त्यांच्यातली ती ऊर्जा पाहून अचंबित व्हायचो. मी एका हास्य क्लबचा पदाधिकारी असल्याने मी बाईंना वेगवेगळी विनोद सांगून हसवायचो. त्या ही भरपूर हसल्या आणि त्यातून मला आनंद x´öÔïö»öö.

आता सूरतालचे सर्व विद्यार्थी आणि गुरुजी, गुरुजींना अपत्य नसल्याने सर्वच विद्यार्थ्यांना आपली मुले मानतात. हात-पाय सर्व अवयव धड असूनही लाचारपणे जीवन जगणारी माणसं मी आयुष्यात खूप पाहिलीत, परंतु अंध असूनही स्वाभिमाने जगणारा एकमेव या पृथ्वीतलावरला माणूस म्हणजे तुम्हा-आम्हा-सर्वांचे गुरुजी!

त्यांच्या अमृतमहोत्सवास लाख लाख शुभेच्छा !

वंदनीय गुरुजी व बाई

- Ãöß´öö †öµöö×“öÝö, »ööÝö¸¡.

माझे सांगितीक गुरु आदरणीय पं.शांताराम चिगरी गुरुजी व कै.सौ.शकुंतलादेवी चिगरी बाई . दोघेही संगीताचे गाढे अभ्यासक. अतिशय बिकट परिस्थितीतून अत्युच्च पदावर पोहंचलेले, निगर्वी, प्रेमळ असे अलौकिक पती-पत्नी म्हणजे माझे गुरुवर्य.

बाई आणि गुरुजी दोघांच्या स्वभावातही अंतर, बाई कडक शिस्तीच्या, व्यवहारी, टापटीपपणा, स्वच्छता तेवढ्याच मनमिळावू, तर गुरुजी फक्त संगीत शिकविण्याचा ध्यास असणारे व्यक्तिमत्व. मी खूप उशीरा या दोघांच्या सहवासात आले पण उशीरा का होईना अशा गुरुंकडे आपण संगीत शिकलो आहोत याचा अभिमान वाटतो. कारण किती घेशील दोन कराने? अशी वृत्ती असलेले जोडपे, शिष्यांना भरभरुन देणारे, हातचं न राखता शिकविणारे, शिष्य घेणारा असू देत नाहीतर कमी घेणारा असू देत त्याला तयार करणारे हे जोडपे म्हणजे आदरणीय वंदनीय व्यक्ती आहेत.

मला आठवते, मी क्लासला पहिल्यांदा गेले तेव्हा बाईंनी मला घरच्या कांही अडचणी आहेत का? कसे येणार? नियमित येत चला. संसार सांभाळून गाणं शिकणं अवघड असतं तरी येत चला, असा आधार दिला होता. मी जसजशी क्लासला जात होते त्यांच्यातील अनेक पैलू दिसून येत होते. स्वतः अंध असले तरी घरातील स्वच्छता, टापटीप, साड्यांचा पोत कळणे, आवाजावरुन तबीयत ठीक आहे की नाही ओळखणे, वहीचे पान हळूच उलटले तरी लक्षात येणे, मला या सर्व गोष्टींचे आश्चर्य वाटत असे. डोळस माणसे सुद्धा इतके व्यवस्थित नसतील तेवढ्या बाई होत्या. बाईंनी त्यांच्या संसाराची घडी व्यवस्थित बसवली. परमेश्वराने एखादी गोष्ट कमी दिली तर दुसरी गोष्ट भरभरुन देतो याचे प्रत्यंतर मला इथे आल्यावर समजले. सगळ्या शिष्यांना तेवढाच आदर वाटणे हे खूपच कमी ठिकाणी आढळते. बाई आज आमच्यात नाहीत पण त्यांची एक आठवण सांगाविशी वाटते.....

परीक्षा सुरु होती. परीक्षेला बाहेरगावाहून विद्यार्थी येत असत. परीक्षकांची जेवणाची व्यवस्था बाईंनी क्लासवरच केलेली असे. पण बाहेरुन येणाऱ्या विद्यार्थ्यांकडे बाईंचे विशेष लक्ष असे. त्यांनी डबे आणलेत किंवा नाही हे पाहणे. सर्वांच्या जेवणाकडे बाई जातीने लक्ष देत असत. वरुन बाई कठोर, शिस्तीच्या वाटत असल्या तरी त्या आतून खूप प्रेमळ होत्या. संगीतातील स्वर बरोबर लागेपर्यंत त्या आमच्याकडून स्वर म्हणून घ्यायच्या. मला वाटते एखादी व्यक्ती मोठी तेव्हांच बनते की जेव्हा ती स्वतःबरोबर इतरांनाही मोठे बनवते.

गुरुजींनी आज वयाची ७५ वर्षे पूर्ण करीत आहेत. परंतु आजही ते विद्यार्थ्यांचे शंकासमाधान करण्यास समर्थ आहेत. परमेश्वराकडे मी प्रार्थना करते की गुरुजींना भरभरुन आरोग्य लाभो. शेवटी गुरुजींच्या चरणी मी वंदन करते.

गुरु ईश्वर तात माय ! गुरुविन जगी थोर काय?

- अस्मिता श्रीपती दरेकर, लातूर.

माझे संगीताचे गुरु आदरणीय वंदनीय पं.शांताराम गुरुजी यांच्याविषयीचा भाव, मनात दाटलेले स्नेहबंधाचे, अमृत अनुभवाचे बंध सोडताना मला आज मनोमन खूपच आनंद होतो आहे. गुरुजीकडे विद्यार्जन करण्यापूर्वी मी म्हणजे संगीतामध्ये अगदी ढम्म! पण गुरुजीच्या परीसस्पर्शाने, मार्गदर्शनाने इयत्ता ३री, ४थीच्या माझ्या या बालवयातही माझ्या जीवनाचे सोने झाले.

गुरुजी मूळचे तसे कर्नाटकातले. संगीताच्या क्षेत्रात दाक्षिणात्य राज्ये ही नेहमीच अग्रेसर आहेत. त्यात शास्त्रीय संगीतात कर्नाटकी संगीताला फार मोठा वारसा आहे. समृद्ध वारसा जोपासत गुरुजी हे संगीताचे ज्ञान देण्यासाठी महाराष्ट्रात लातूरला आले. जे ज्ञान आपणाकडे आहे त्याचा विस्तार झाला पाहिजे. सर्वांपर्यंत पोहंचले पाहिजे हा गुरुजीचा कटाक्ष.

जे जे आपणासी ठावे, ते ते इतरांशी शिकवावे, शहाणे करुन सोडावे सकळ जन।

या समर्थांच्या वचनाचा प्रत्यय गुरुजीकडे पाहिल्यानंतर येतो. गुरुजींच्या सहवासात आलेला प्रत्येक शिष्य आज आपापल्या क्षेत्रात यशस्वी होऊन समर्थपणे जीवन जगताना आपण पाहतो आहोत. स्वर्गीय माई व गुरुजी हे दांपत्य खरं तर या पृथ्वीतलावर केवळ आणि केवळ संगीताचा प्रचार/प्रसार करायलाच अवतरले आहेत असे वाटते. त्यांचे जीवन म्हणजे एक धगधगते अग्नीकुंडच. या अग्निदिव्यातून गुरुजींनी आपले जीवन व्यतीत केले. अतिशय प्रतिकूल परिस्थितीत गुरुजी जन्मले, वाढले व परिस्थितीशी झुंज देत देत Ö»Ö.

मध्येच माईंनी साथ सोडली. अनेकांना वाटले लक्ष्मीनारायणाचा हा जोडा तुटला. गुरुजींचा तंबोरा, हार्मोनियम अबोल होतो की काय? सप्तसुरांची साथ सुटते की काय? पण गुरुजीनी हे दुःख उरी घेऊनही अनेकांच्या जीवनाला आकार दिला. सूर बोलू लागले. मला राहून राहून एकच प्रश्न पडतो ते दांपत्य अंध, त्यांना समाजाकडून कांहीतरी मदत असली पाहिजे पण तसे न होता त्यांच्या जीवनात त्यांनी इतराला आधार दिला. कितीतरी लोकांचा ते आधार बनले. कुठल्याही मदतीशिवाय ते स्वाभिमानाने जीवन जगतात. मला चार वर्षे त्यांच्या घरी राहण्याचे भाग्य मिळाले. त्यांना मी जवळून पाहिले, अनुभवले. या व्यापारी शिक्षणपद्धतीच्या युगात सुद्धा ते गरीब विद्यार्थ्यांना गुरुकुल पद्धतीने शिक्षण देतात याचे मलाच नाही सर्वांनाच नवल वाटते. मी माझं भाग्य समजते असे पं.शांताराम चिगरी गुरुजींसारखे गुरु मला लाभले.

कृतार्थ हम। कृतार्थ हम। कृतार्थ हम। महेश्वरो।।

तपस्वी जीवन : पं.शांताराम चिगरी गुरुजी

- दगडू लोमटे, अंबाजोगाई

पांडुरंग देशपांडे हे अंबाजोगाईचे संगीतातले महत्त्वाचे नाव. राणी वडगावकर उर्फ सरोजिनी देशपांडे व पांडुरंग देशपांडे हे उभयता अंबाजोगाईत अधुन मधून संगीत मैफली आयोजित करतात. अशीच मैफल आयोजित केली होती. मला आवर्जून निमंत्रण असतेच. जावेच लागते, आवड आणि सवड आहेच. एक बडा ख्याल होता आणि नंतर कांही तरी तंतुवाद्य होते. एक चुणचुणीत काळासावळा मुलगा तबलासाथीला होता. त्यांची वाजवण्याची शैली, लय, बोलांची स्पष्टता, देहबोली, आत्मविश्वास आणि त्यांचे वय तसे फार नव्हते. १४-१५ वर्षाचा तो असेल त्याचा त्यातला रुबाब. मी मनात खात्री केली हा शंभर टक्के लातूरच्या चिगरी गुरुजींचा शिष्य असला पाहिजे. मैफल संपली आणि माझा अंदाज खरा ठरला. तो पं.शांताराम चिगरी गुरुजींचा शिष्य असला पाहिजे. मैफल संपली आणि माझा अंदाज खरा ठरला. तो पं.शांताराम चिगरी गुरुजींचा शिष्य होता आणि त्याचे शिक्षण चालूच होते. मी खूप लहान होतो. लातूरजवळचे महापूर येथे माझे वडील बाबूराव लोमटे हे १२ वर्षे जिल्हा परिषद शाळेत शिक्षक होते. माझ्या वडिलांना हार्मोनियम वाजवता येते. जुजबी वाजवत, स्वर धरणे, भजनात आडव तिडव वाजवणे त्यांना जमत होते. त्यामुळे त्यांची व गुरुजींची ओळख झाली. त्यावेळी मास्तर म्हणजे गावातील शहाणा माणूस, वडिलांना गावात खूप मान होता. रविवारी ते लातूरला जायचे, तेथील काम झाले की गुरुजींकडे जायचे. त्यातून गुरुजींचे आणि वडिलांचे संबंध दृढ झाले.

चिगरी गुरुजी हे अंध असूनही त्यांनी निसर्गावर मात केली होती. तबला हा त्यांच्या आवडीचा विषय आणि त्यांनी गायन-वादनात उत्तमोत्तम शिष्य घडविले. मला आठवते एकदा अंबाजोगाईला मराठवाडा संगीत संमेलन तीन दिवस भरले होते. मला त्यावेळी संगीतातील काही कळत नव्हते. पण राम मुकद्दम हे माझ्यासाठी आदराचे स्थान होते. त्यांना संगीत, नाटक, कविता, साहित्य यांची आवडत होती. त्यामुळे त्यांच्यासोबत मला रहायला आवडे. त्यामुळे मी संगीत संमेलनात स्वयंसेवक म्हणून काम करत होतो. चिगरी गुरुजींचा खूप लहान शिष्य मुकेश जाधव यांचे तबला सोलो वादन होते. हार्मोनियमवर लहेरा धरला गेला आणि समेवर येताच मुकेशने प्रचंड टाळ्या घेतल्या. तेव्हा तो ७-८ वर्षाचा असेल. पण एवढ्या लहान वयात शेकडो रसिकांच्या मनात तो घर करुन राहिला तो कायमच. स्वामी रामानंद तीर्थ महाविद्यालयात एका कार्यक्रमाच्या आधी मुकेश सराव करीत होता. तिथे सुप्रसिद्ध नृत्यांगना सितारादेवी

यांचाही कार्यक्रम होता. त्या स्टेज पाहण्यासाठी आल्या होत्या तेव्हा त्यांनी मुकेशच्या तबल्याचा आवाज ऐकला आणि त्या खोलीत डोकावलं आणि जवळजवळ १० मिनिटे त्याचे वाजवणे मन लावून ऐकले. तिथे राम मुकद्दम व शंकर आपेगावकर यांना त्या म्हणाल्या हा देशाच नाव मोठे करणार. याचे गुरु कोण आहेत अशी विचारणा करुन रात्री चिगरी गुरुजींची भेट घेतल्याचे मला चांगले लक्षात आहे. पुढे मुकेशने खरोखरच आपले, आपल्या गुरुचे आणि लातूरचे नाव जगभर केले.

मी ऐकून होतो की गुरुजी हे कठोर शिस्त व मेहनतीचे पाठीराखे आहेत. ताल, लय आणि बोलांची स्पष्टता शिकविण्यात ते कणखर भूमिका घेत असतात. म्हणून आज त्यांचे अनेक शिष्य नावारुपाला आले. गुरुला आनंद तेंव्हा मिळतो जेव्हा त्यांचा शिष्य आपले गुरु आणि घराण्याचे नाव करतो.

कालांतराने १९८४ साली यशवंतराव चव्हाण यांचे निधन झाले. अंबाजोगाईत त्यांच्या नावे तीन दिवशीय कार्यक्रमाचे आयोजन करण्यात आले. त्यात चिगरी गुरुजींच्या सांगितीक कार्याची दखल घेवून त्यांना मराठवाडा पातळीवरचा यशवंतराव चव्हाण पुरस्कार देण्यात आला. माझे चुलते कै.भगवानराव लोमटे यांनी यशवंतराव चव्हाण स्मृती समारोह चालू केला. ते स्वतः महापूर येथे काही काळ शिकायला होते. वडिलांबरोबर ते पण त्या काळी गुरुजींना भेटले होते. आज आम्हाला अभिमान वाटतो की मराठवाड्यात राहून आपल्या अपंगत्वावर मात करुन संगीत क्षेत्रात मोठे नाव केले. त्याही पेक्षा त्यांच्या शिष्यांनी पण गुरुजींचा मान ठेवून त्यांचे नाव जगात केले. त्यांचे आणि आमचे कौटुंबिक नाते आहे आणि आजी गुरुजी यशवंतराव चव्हाण स्मृती समारोहास आवर्जून उपस्थित राहतात याचा मनस्वी आनंद होतो. त्यांना उत्तम आरोग्य, संगीत सेवा करण्यास उदंड आयुष्य मिळो हीच प्रार्थना !

गुरुमाई - शकुंतलादेवी चिगरी

- प्रा.संदीपान जगदाळे, लातूर.

गुलाबाचं फुल! ज्याचं आयुष्यच चार दिवसाचं असतं पण या चार दिवसात ते फूल साऱ्या जगाला प्रसन्न करुन जातं. स्वतःचं शरीर जरी काट्यांनी भरलेलं असलं तरी ते आनंदानं हसत असतं. एवढचं नाही तर त्याला कोणी पायदळी तुडविलं तर त्याच्यावर न रागावता त्याच्या पायाला सुगंधीत करुन टाकतं. असच गुलाबाप्रमाणे जीवन जगणाऱ्या आमच्या गुरुमाई सौ. शकुंतलादेवी चिगरी यांची ०६ जुलै २००८ रोजी निधन झाले. संगीताचे अध्ययन करणाऱ्या विद्यार्थ्यांना त्यांचे जीवनकार्य दीपस्तंभाप्रमाणे मार्गदर्शन करील यात शंकाच नाही.

सौ. शकुंतलादेवी यांना आम्ही बाई म्हणायचो. बाईंचा जन्म लातूर जिल्हयातील बोळेगाव येथे झाला. बाई जन्माला आल्या त्या काळोख घेऊनचं. एवढं सुंदर जग परंतु अंधत्वाच्या शापामुळे त्या जग पाहू शकल्या नाहीत. नशिबी आलेल्या अंधत्वाला न जुमानता त्या जीवनाची लढाई लढायला धीराने सज्ज झाल्या. त्या काळात लातूर परिसरात अंधशाळा नव्हत्या. असं असलं तरी बाईंना शालेय शिक्षण घ्यायचं होत. म्हणूनच त्यांच्या वडिलांनी त्यांना डेहराडून येथील अंधशाळेत दाखल केले. शालेय शिक्षणाबरोब रच त्यांना संगीताची आवड होती. सुदैवाने सौ. इला सरवदे यांची व बाईंची भेट झाली. अशाप्रकारे इला सरवदे यांच्याकडुन बाईंनी गायनाचे धडे घेण्यास प्रारंभ केला.

शिक्षण पूर्ण झाल्यानंतर बाई पुन्हा बोळेगाव येथे परतल्या. त्या काळात पं. शांतारामजी चिगरी हे थोर कलावंत आपला चरितार्थ चालविण्यासाठी गावोगावी कार्यक्रम करीत फिरत होते. वास्तविक पाहता पं. शांताराम चिगरी यांनी पं. ओंकारनाथ ठाकूर, पं. विनायकबुवा पटवर्धन व पं. नारायणराव व्यास यांच्यासारख्या दिग्गज कलावंताकडुन ग्वाल्हेर धराण्याची गायकी आत्मसात केली होती. तर उ. अहमदजान थिरकवा, उ. नत्थू खॉं, पं.बद्रीप्रसाद मिश्र यांच्यासारख्या थोर तबलावादकांकडून त्यांनी तबलावादनाचे शिक्षण घेतले होते. परंतु तेही अंध असल्यामुळे व गरीब परिस्थितीमुळे नोकरीच्या शोधात भटकत होते. योगायोगाने बाईंचा पं. शांतारामजी चिगरी यांच्याशी परिचय झाला. दोघेही अंध, दोघेही संगीताचे उपासक त्यामुळे त्यांच्या मनाच्या तारा जुळण्यासाठी फार वेळ लागला नाही. लवकरच ते विवाहबद्ध झाले.

आयुष्य जगण्याची लढाई सुरु झाली ती विवाहानंतरच. ज्या पं. शांताराम चिगरी गुरुजींनी पं. रविशंकर , स्वरसम्राज्ञी लता मंगेशकर, उ.अल्लाउद्दीन खाँ, माणिक वर्मा यांना तबल्याची साथ दिली. ज्यांनी हमदर्द व अलबेला या चित्रपटात तबलावादन व ढोलकीची साथ दिली त्या गुरुजींना व बाईंना पोटाची खळगी भरण्यासाठी गावोगावी जाऊन संगीताच्या शिकवण्या घ्याव्या लागल्या. प्रसंगी गुरुजींना तर तमाशात ढोलकी सुद्धा वाजवावी लागली. मैलोनमैल पायपीट करुन बाई गुरुजी लातूर येथे पाहोंचले. तेथे गुरुवार क्लब मध्ये नोकरी पत्करली. त्या काळात अंगावर फाटके व मळके कपडे घालून रहावे लागले. कधी कधी त्यांना चूल पेटवावी म्हटलं तर लाकडंही नसायची. कांहीवेळा त्यांनी चुरमुरे खाऊन दिवस काढले तर कधी नुसते पाणी पिऊ रात्र घालवावी लागे. या सर्व प्रसगी बाईंनी फार धीराने दिवस काढले. बरीच वर्षे लातूर येथील अंधशाळेत बाईंनी नौकरी केली. त्या खुर्चीचे विणकाम, स्वेटर, ऊलनचे पडदे विणायच्या.

विवाह होऊन अनेक वर्षे लोटली. परंतु त्यांची अपत्य प्राप्तीची इच्छा अपूर्ण राहिली. अठरा विश्व दारिद्रय, अंधत्व, अनंत अडचणी, त्यात मूल नसल्याची खंत बाईंच्या जिव्हारी बोचायची. परंतु त्यांनी ते कधीही दाखविले नाही. आपल्या दु:खाचा बाजार जगापुढे कधीही मांडला नाही. शिष्य हीच आपली मुलें आहेत असे समजून त्या सर्वांवर आईप्रमाणे माया करायच्या. प्रत्येक शिष्यांच्या आयुष्यातील अडचणी सोडवून त्यांना संगीत शिक्षणाबरोबरच जीवन जगण्याचे तत्वज्ञान शिकवायच्या. त्यामुळे सर्व शिष्यांना बाई-गुरुजी आईवडिलांच्या ठिकाणीच होते.

अथक परिश्रमाचे द्योतक म्हणून त्यांच्या दु:खाची रात्र मागे सरुन सुखाची पहाट होत होती. शिष्याच्या रुपाने त्यांच्या किर्तीचा सुगंध साता समुद्रापलिकडे दरवळत होता. स्वत:च्या कष्टाने त्यांनी गावाबाहेर निसर्गरम्य वातावरणात सूरताल संगीत महाविद्यालयाचे एक सुंदर घरटे बांधले. त्या सुंदर घरट्यातून ज्ञानदानाचे कार्य सुरु झाले. लातूर रौप्य महोत्सवी कार्यक्रमात बाई-गुरुजींना लातूर भूषण हा पुरस्कार देऊन मुख्यमंत्री विलासराव देशमुख यांच्या हस्ते गौरविण्यात आले.

सुखासमाधानाचे, आनंदाचे जीवन जगत असतानाच चिगरी दांपत्याला काळाची दृष्ट लागली. बाई आजारी पडु लागल्या. त्यांना पोटाचा अपचनाचा त्रास होऊ लागला. औषधोपचार सुरु झाले परतु इलाज होत नव्हता. बऱ्याच दिवसांनी डॉक्टरांनी निदान केलं आणि सांगितलं की बाईंना कॅन्सर झालाय! सुरुवातीला तर आमचा विश्वासच बसला नाही. परंतु ते सत्य होतं. ऑपरेशन करण्याचे ठरले. सूरताल संगीत परिवारावर दु:खाची छाया पसरली. सर्वजण ईश्वराजवळ एकच मागणे मागत होते की, आमच्या बाईंचा कॅन्सर दुरुस्त व्हावा. परंतु नियतीला ते मान्य नव्हतं. ऑपरेशन यशस्वी होऊ शकले नाही. कॅन्सर तिसऱ्या स्टेजला होता. डॉक्टरांनी

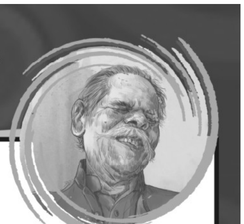

बाईंचे आयुष्य तीनच महिन्याचे आहे असे सांगितले. शेवटी बाईंनाही हे समजले.

कॅन्सर झालेले समजताच रोगी व्यक्ती धास्तीने वेळेपेक्षा अगोदर दगावतो. परंतु आमच्या बाईंना जेंव्हा हे कळले तेंव्हा त्या घाबरल्याही नाहीत व खचल्या नाहीत. उलट त्यांनी आम्हालाच धीर दिला. त्या म्हणाल्या, आलेल्या प्रत्येक जीवाला एक दिवस जायचेच आहे. माझे या जगातील कार्य संपले. त्या हिंमत हारल्या नाहीत. त्यांचा तो धिरोदात्तपणा पाहून अनेकांना आश्चर्य वाटले. एवढेच नाही तर कॅन्सर झाल्यानंतर सुद्धा त्यांचे विद्यार्थ्यांना विद्यादान करण्याचे पवित्र काम चालूच होते. त्यांच्या उपचारासाठी गुरुजींनी अनेक प्रयत्न केले. बाई गुरुजी एकमेकांना खूप जपत. एवढा त्रास व्हायचा परंतु गुरुजींच्या लक्षात येऊ नये म्हणून बाई नेहमी हसत बोलत. मृत्यु दारात उभा असतानाही गुरुजींचे प्रयत्न व बाईंची दृढ इच्छाशक्ती या बळावर बाईंनी सव्वा वर्षे हसतमुख काढले.

कॅन्सरच्या मरणप्राय यातना बरोबरच त्यांना औषध, इंजेक्शन व सलाईनचा मारा सहन करावा लागत होता. तरीही बाईंनी आपले आसू लपवत ओठावर हसूच ठेवलं. शेवटी शेवटी तर त्यांनी अन्न पाणी घेणंही बंद केलं. त्यामुळे त्यांना खूप अशक्तपणा येऊ लागला. पुढे त्यांचं बोलणंही बंद झालं. डॉक्टरांनी सांगीतलं की तुम्ही बाईंना रुग्णालयात आणू नका. तरीही शिष्यांनी बाईंना रुग्णालयात दाखल केलं. परंतु नियतीला ते मान्य नव्हतं. कारण म्हणतात ना, जो आवडतो सर्वांना तोचि आवडे देवाला।। त्याप्रमाणे देवाने बाईंना आपल्याकडे बोलावून घेतलं. अशा प्रकार रविवार दिनांक ०६ जुलै २००८ रोजी बाई आम्हां सर्वांना सोडून स्वरविश्वात विलीन झाल्या. अनेक शिष्यांनी व चाहत्यांनी जड अंत:करणाने बाईंना त्यांचे जन्मगाव बोळेगाव येथे शेवटचा निरोप दिला.

स्वत: अंध असताना ज्यांनी हजारो शिष्यांना ज्ञानाचा प्रकाश दाखविला, ज्यांनी प्रतिकूल परिस्थिती असतानाही गुरुजीसोबत संसार उभा केला. ज्यांनी स्वत:ला पुत्र नसताना शिष्योत्तम हीच आपली मुलं आहेत असं मानून शिष्यांवर पुत्रवत प्रेम केलं. यमदूत दारात उभा असतानासुद्धा त्याला न घाबरता हसतमुखाने ज्यांनी जीवन जगलं अशा बाईच जीवनकार्य निश्चितच सर्वांना दिपस्तभाप्रमाणे मार्गदर्शक राहील. अशा थोर गुरुमाईच्या आत्म्यास चिरशांती लाभो हीच ईश्वरचरणी प्रार्थना. गुरुजींच्या अमृतमहोत्सवासाठी त्या आज आपणा सर्वात असायला हव्या होत्या असे वाटते. परंतू त्यांच्या आठवणीशिवाय आपल्या हातात कांहीही नाही.

¿Ö³Ö“”Ö

-भागवताचार्य प्रशांत महाराज चव्हाण(खानापूरकर)

महाराष्ट्र ही शूरांची, संतांची भूमी आहे. संतांच्या भक्तीची साधना करण्यासाठी आणि वीरांची शक्ती जागृत होण्यासाठी संगीताची भूमिका महत्त्वाची आहे. प्रत्येकाच्या जीवनात आनंद मिळविण्यासाठी संगीताची आवश्यकता आहे. संगीताशिवाय जीवन म्हणजे साहित्य संगीत कलाविहीन। साक्षात पशू पुच्छविषानहीन।।

अशा संगीत कलेला नवचैतन्य देणारे पं.शांतारामजी चिगरी गुरुजी यांनी देहाच्या अपंगत्वावर मात करुन दिव्य-दृष्टी मिळविली आणि लातूरपुरतेच मर्यादित नाही तर संपूर्ण देशाला डोलावतील, बेधुंद करतील अशा कलावंतांना जन्म दिला.

आयुष्यातील सर्वात मोठी कमाई म्हणजे आपली ख्याती, कर्तृत्व असे म्हणतात. आपण किती आनंदी आहोत याच्यापेक्षा आपल्यामुळे कितीजण आनंदी आहेत हे महत्त्वाचे आहे. सर्वांना संगीताचा आनंद देणाऱ्या या महान विभूतीचा अमृत महोत्सव होतो आहे. ही गोष्ट महाराष्ट्राच्या गुरु-शिष्य संस्कृतीचे भूषण आहे.

गुरुजींकडून मिळालेल्या ज्ञानाचा, कलेचा ठेवा आपण आपल्या जीवनात अंगिकारल्यास आपलेही जीवन आनंदमय झाल्याशिवाय राहणार नाही. गुरुजींना एवढेच म्हणेन-

जीतनेवाले कोई अलग काम नही करते,
वो हर काम अलग ढंग से करते है।

त्यांच्या या कार्यास विनम्रपणे मन:पूर्वक शुभेच्छा !

राम-कृष्ण-हरी

1) नाव :- **स्व. प्रा.अण्णाराव भोसले**

जन्म :- १५ जानेवारी, १९६३ ´ÖÜµÖ :- 28 ±ú²Ö¾ÖÖ¸üß, 2011

शिक्षण :- ‹´Ö.‹.²Öß.‹›ü.

संगीतीक शिक्षण :- संगीत विशारद, तबला

सांगितीक गुरु :- ÁÖß ¿ÖÂÖ¸üÖ¾Ö ³ÖÖÃÖ»Öê,

पं.शांताराम चिगरी

कार्य पुरस्कार :- मराठवाडा विद्यापिठाच्या युवक महोत्सवात दोन रौप्य पदक व एक सुवर्ण पदक, संगीत साधना सांगली, कालिदास संगीत स्पर्धा, लातूर संगीत स्पर्धा, गुंजकर स्मृती संगीत प्रतियोगीता व अशा अनेक ठिकाणी प्रथम पारितोषक प्राप्त.

कार्यक्षेत्र :- ज्ञानोपासक महाविद्यालय, परभणी येथे मराठी विषयाचे प्राध्यापक, विभागप्रमुख म्हणून
:- परभणी येथे संगीत विद्यालयात तबल्याचे ज्ञानदान.

उल्लेखनीय कार्य :- All India Radio Music Audition मध्ये तबला वादनात B Grade.

साथसंगत :- जागतिक किर्तीचे कलावंत पं. सी.आर.व्यास, पं.राजा काळे, श्रीकांत देशपांडे, मालिनी
:- राजूरकर, पं. रघुनाथ शेठ, श्रीमती सुहासिनी कोरटकर, उ.गुलाम सादिक खाँ, शैला दातार, दत्ता चौगुले, कल्याणी देशमुख, हार्मोनियम वादक आप्पा जळगावकर, आशा पारसनिस, शंकर भट्टाचार्य, पं. सत्यशिल देशपांडे, डॉ.कमलाकर परळीकर.

2) नाव :- **कै.खंडेराव गणेशराव कुलकर्णी**

जन्म :- 11 †ÖŒ™Ö²Ö¸¡, 1963 ´ÖÛµÖ :- 09 †ÖŒ™Ö²Ö¸¡, 2013

जन्मतारीख :- 11 †ÖŒ™Ö²Ö¸¡ 1958

शिक्षण :- ²ÖÎ.‹.‹»Ö.‹»Ö.²ÖÎ.

:- संगीत अलंकार

:- आकाशवाणी परीक्षा बी ग्रेड मध्ये उत्तीर्ण.

सांगितीक गुरु :- पं.शांताराम चिगरी

:- डॉ.गणेशराव कुलकर्णी (वडील)

:- श्रीपतराव नानजकर

:- श्री.कांतराव सोमवंशी

पुरस्कार :- युवकमहोत्सवात शास्त्रीय व सुगम गायनाचे प्रथम पारितोषिक

उल्लेखनीय कार्य :- १९७८ पासून आकाशवाणी केंद्रावरुन शास्त्रीय व सुगम गायनाचे कार्यक्रम.

:- फाऊंटेन कंपनी पुणे यांच्याकडून प्रभात भक्तीगीते ही भजन कॅसेट प्रकाशित.

:- लातूर येथे अष्टविनायक राज्यस्तरीय स्पर्धेत संगीत संयोजक

सादरीकरण :- CCRT नवी दिल्ली येथे संगीताचे सादरीकरण.

:- पुणे, कोल्हापूर, सोलापूर, अहमदनगर, औरंगाबाद, हैदराबाद, गुलबर्गा अशा अनेक ठिकाणी शास्त्रीय संगीताच्या मैफली.

3) नाव :- **मुकेश श्रीपतराव जाधव**

जन्मतारीख :- 26 ×>ÃÖ²Ö¸ü, 1973

सांगितीक शिक्षण :-ŸÖ²Ö»ÖÖ ×¾Ö¿ÖÖ¸ü¤ü - ¾ÖµÖ 10 ¾ÖÂÖ

:- तबला अलंकार- वय १६ वर्षे

सांगितीक गुरु :- पं.शांताराम चिगरी व कै.शकुंतलादेवी चिगरी

पुरस्कार :- सांगली येथील राज्यस्तरीय स्पर्धेत प्रथम पुरस्कार.
येथे सोलो ऐकून मराठी चित्रपट संगीतकार व प्रसिद्ध गायक मा.पं.सुधीर फडके यांनी मुकेशचा गौरव करुन दरमहा रु.२००/- शिष्यवृत्ती दिली.

:- केंद्र सरकारतर्फे सी.सी.आर.टी.तर्फे घेतल्या जाणाऱ्या स्पर्धेत प्रथमश्रेणी

:- हरिहार संस्थान तर्फे तालांकुर - १९८१

सादरीकरण :- वयाच्या ५ व्या वर्षी आकाशवाणी औरंगाबाद केंद्रावरुन तबला सोलो वादन

:- आकाशवाणी दिल्ली येथे सादरीकरण व सत्कार

:- सांगली, पुणे, मुंबई, धारवाड, गुलबर्गा, मद्रास व दिल्ली आकाशवाणी केंद्रावरुन सादर.

देशाबाहेरी कार्यक्रम :- १९९१ मध्ये वयाच्या १६व्या वर्षी प्रसिद्ध व्हायोलिनवादर पं.अतुलकुमार उपाध्ये यांच्या साथीला इंग्लंड, अमेरिका व जर्मन इत्यादि देशात कार्यक्रम.

साथसंगत (व्हायोलिन) :- पं.अतुलकुमार उपाध्याय, पं.एन.राजन (मुंबई), पं.लक्ष्मी शंकर (मुंबई), पं.पुट्ठराज गवई (गदग), पं.शाम गुंजकर (नांदेड),

(ÃÖÖŸÖÖ¸ü) :- उ.उस्मानखान (पुणे), उ.सुजातखान (दिल्ली), उ.रहिमतखाँ (मुंबई), पं.बालेखाँ(धारवाड) पं.शफिक शकील(कर्नाटक), उ.रईस खाँ (मुंबई)

(ÃÖÖŸÖ¸ü) :- पं.संतीष व्यास (मुंबई), पं.भवन शिवपुरी (मुंबई), पं.राहुल शर्मा (मुंबई)

उल्लेखनीय कार्य :- वयाच्या ८ व्या वर्षी स्वतः तयार केलेल्या तबला वादनातील रचना मुंबई दूरदर्शन वरुन प्रसारण

4) नाव :- **गिरीश नाईक**

सांगितीक गुरु :- पं.शांताराम चिगरी

पुरस्कार :- तालमणी पदवी - सूरसिंगार संसद -१९७२

उल्लेखनीय कार्य :- गिरीश नाईक इन्स्टिट्यूट ऑफ म्युझिक ची स्थापना - २००१

:- १९७९ साली प्रसिद्ध संगीतकार राम कदम यांचे सहायक

:- १९८१ साली मेलडी मेकर्स ग्रुपसोबत मॉरीशस, केनिया या देशांचा प्रसिद्ध संगीतकार आर.डी.बर्मन आणि गायिका आशा भोसले सोबत दौरा

:- पाकिस्तानची गायिका नूरजहाँ आणि लता मंगेशकर यांच्यासोबत मुंबईतील शो मध्ये सहभाग

:- १९८२ साली प्रसिद्ध गायक किशोर कुमार सोबत अमेरिका, कॅनडा, वेस्ट इंडिज आणि लंडन या देशात सहभाग.

:- महात्मा बसवेश्वर या सिनेमाचे संगीत दिग्दर्शन - २००५

:- विशेष ही माझी मिसेस या चित्रपटाचे संगीत दिग्दर्शन -२०१३

:- सेनानी या हिंदी चित्रपटाचे संगीत दिग्दर्शन - २०१४

:- शरयू या हिंदी आणि मराठी चित्रपटाचे संगीत दिग्दर्शन.

¯Ö¢ÖÖ :- पद्मश्री , लक्ष्मी कॉलनी, लातूर.

फोन नंबर :- 9960133995

5) नाव :- **उत्तम शांताराम चिगरी (मानसपुत्र)**
सांगितीक गुरु :- पं.शांताराम चिगरी,स्व.शकुंतलादेवी चिगरी
कार्यक्षेत्र :- श्री क्षेत्र आळंदी येथे संगीत विद्यालयाच्या
माध्यमातून संगीताचा प्रचार व प्रसार
उल्लेखनीय कार्य :- महाराष्ट्र, कर्नाटक येथे अनेक महोत्सवात यशस्वी गायन.
¯Ö¢ÖÖ :- श्री क्षेत्र आळंदी, पुणे
फोन नंबर :- 9822407512

---

6) नाव :- **×¿Ö¾Ö¾Ö¹ý¦ü Ã¾ÖÖ´Öß**
शिक्षण :- ‹´Ö.‹.
सांगीतीक शिक्षण :- ‹´Ö.‹. ¯Öß.‹“Ö.›üß.
सांगितीक गुरु :- पं.शांताराम चिगरी, स्व. शकुंतलादेवी चिगरी
कार्यक्षेत्र :- भातखंडे संगीत विद्यालयाच्या माध्यमातून प्रचार व प्रसार.
इंदिरा कला संगीत विश्व विद्यालय,खैरागड या केंद्राकडुन परिक्षा, गुरुकुल पद्धतीने ज्ञानदान
पुरस्कार :- विविध संगीत स्पर्धांच्या माध्यमातून गायन व प्रथम पारितोषिक, पुणे विद्यापिठांतर्गत
नाशिक येथील युवक महोत्सवात तबला वादनात प्रथम पारितोषिक.
¯Ö¢ÖÖ :- प्रकाश नगर, लातूर
फोन नंबर :- 9326647406

---

7) नाव :- **श्री.केशवराव सूर्यवंशी**

जन्मतारीख :- 5 Ã֯™²Ö¸¡, 1936

सांगितीक गुरु :- पं.शांताराम चिगरी

ŸÖ²Ö»ÖÖ ÃÖÖ£Ö :- कशाळकर (व्हायोलिन वादक),
नृसिंहलू वडवंटी (क्लोरोनेट), यशवंतबुवा देव (मुंबई),
उ.शफीखाँन (सितारवादक).धारवाड, पं.जगन्नाथबुवा पंढरपूरकर,
पं.भिमाशंकर-हैदराबाद पं.गोपालन-हैदराबाद.

पुरस्कार :- कलाश्री पुरस्कार- संगीत नृत्य अकादमी, बेंगलोर - २००१
:- बिदर उत्सव ॲवार्ड, डॉ.पंचाक्षरी गवई उत्सव ॲवार्ड,
:- बसवकल्याण उत्सव ॲवार्ड, हिरेमठ उत्सव ॲवार्ड

उल्लेखनीय कार्य :- बेंगलोर, हैदराबाद, परभणी, नांदेड, लातूर, बिदर, बनारस, पुणे, माणिक नगर येथे संगीत संगीत संमेलने

¯Ö¢ÖÖ :- भाटसांगवी, ता.भालकी, जि.बिदर कर्नाटक

फोन नंबर :- 9164200994

---

8) नाव :- **वेदांग धाराशिवे**

शिक्षण :- ²Öß.८.

सांगितीक गुरु :- पं.शांताराम चिगरी, स्व. शकुंतलादेवी चिगरी

कार्यक्षेत्र :- संगीत विद्यालयाच्या माध्यमातून प्रचार व प्रसार.

उल्लेखनीय कार्य :- विविध संगीत स्पर्धांच्या माध्यमातून गायन व प्रथम पारितोषिक.

¯Ö¢ÖÖ :- ´Ö.¯ÖÖ.†Ö»Ö´ÖÖ»Ö, ŸÖÖ.†ÖÃÖÖ, ×•Ö.»ÖÖŸÖ¸¡

फोन नंबर :- 9049610693

9) नाव :- **जयंत बळवंत दिवाण**

जन्मतारीख :- १९ जून, १९६९

शिक्षण :- बी.ए.एम.बी.ए.(मा.सं.) शिक्षण चालू आहे.

:- ŸÖ²Ö»ÖÖ ×¾Ö¿ÖÖ¸¡¤

सांगितीक गुरु :- पं.शांताराम चिगरी व दि.सौ.शकुंतलादेवी चिगरी

¾µÖ¾ÖÃÖÖµÖ :- नौकरी (महावितरण)

¯ÖŸÖÖ :- विजय कॉलनी, प्लॉट क्र.१२, श्री.जोशी यांचे घर, लातूर- ४१३ ५३१

फोन नंबर :- ०२३८२-२४२७१२ मो.नं. ०९४०३९५४४०० / ०७८७५७९४४००

‡´Ö»Ö :- jayanatdiwan@gmail.com

---

10) नाव :- **संजय दादाराव कुलकर्णी**

शिक्षण :- बी.कॉम.एल.एल.बी.

सांगितीक गुरु :- पं.शांताराम चिगरी व सौ.शकुंतलादेवी चिगरी

कार्यक्षेत्र :- निवृत्त बँक कर्मचारी

उल्लेखनीय कार्य :- मराठवाड्यातील पहिल्या व्यावसायिक गांधार या सुगम/भाव/चित्रपटगीत गयनाची निर्मिती

:- मराठवाड्यात प्रमुख शहरांमधून स्वरधारा, तोच चंद्रमा नक्षत्र असे अनेक कार्यक्रम. या कार्यक्रमातून अभंग, नाट्यगीत, भावगीत, मराठी/ हिंदी चित्रपटातील विशेष गीते, मेहंदी हसन, गुलाम अली इ.चे गजल्स सादर.

:- जी.एस.एस.कॅसेट्स या ऑडिओ कॅसेट कंपनीची स्थापना व त्यामार्फत सूरसागर के मोती या सुगमगातांच्या माध्यमातून शास्त्रीय रागदारीची ओळख करुन देणाऱ्या कॅसेट्सची भारतीय पातळीवर निर्मिती व वितरण.

¯ÖŸÖÖ :- देशपांडे गल्ली, लातूर. फोन नं. ९४२३०७६४७९

---

11) नाव :- **श्री.प्राणेश विश्वंभरराव पोरे**

शिक्षण :- कलापदवी

सांगितीक शिक्षण :- संगीत प्रभाकर (प्रयाग संगीत समिती, अलाहाबाद)
संगीत अलंकार प्रथम (कंठसंगीत) (अ.भा.गां.म.मं.,मुंबई)
मध्यमा पूर्ण (तबला) (अ.भा.गां.म.मं.,मुंबई)

सांगितीक गुरु :- कंठसंगीत - पं.शांतारामजी चिगरी
- पं.शिवदास देगलूरकर
- ¯Ö.ÃÖß.†Ö¸¡Ö.¾µÖÖÃÖ
ŸÖ²Ö»ÖÖ - आबासाहेब देशमुख
- पं.शांतारामजी चिगरी

कार्य :- माजलगाव येथे श्री.सिद्धेश्वर विद्यालयामध्ये संगीत शिक्षक म्हणून कार्यरत.

:– रसिक मंडळ, संस्कार भारती व यांसारख्या सांस्कृतिक संस्थांमार्फत अनेक विख्यात कलाकारांचे गायन, वादन मैफली माजलगाव शहरामध्ये आयेजित करण्यात महत्त्वाचे योगदान. तसेच अन्य संस्थांमार्फत विविध स्पर्धा व मैफलींचे आयोजन.

:– श्री.सिद्धेश्वर विद्यालयांतर्गत २६ वर्षापासून अखिल भारतीय गांधर्व महाविद्यालय मंडळाचे केंद्र यशस्वीपणे चालू.

:– बंदिश लेखनाचा व काव्यलेखनाच छंद, अनेक गीते स्वरबद्ध केली आहेत.

12) नाव :- **डॉ.वर्धमान सुरेशचंद्र उदगीरकर**

शिक्षण :- एम.बी.बी.एस.डी.एन.बी.डी.सी.एच.मुंबई

सांगितीक गुरु :-पं.शांताराम चिगरी

¾µÖ¾ÖÃÖÖµÖ :- डॉक्टर (बालरोगतज्ञ)

उल्लेखनीय कार्य :- वैद्यकीय क्षेत्रातील राष्ट्रीय-आंतरराष्ट्रीय मासिकातून संशोधनात्मक लेखन.

:- देश-विदेशातील वैद्यकीय परिषदातून मार्गदर्शन

¯Ö¢ÖÖ :- श्वास बाल रुग्णालय व अतिदक्षता विभाग, सावेवाडी, लातूर.

फोन नंबर :- 9850880153

---

13) नाव :- **प्रा.डॉ.महावीर सुरेशचंद्र उदगीरकर**

शिक्षण :- <´Ö.<.²ÖÛ.<’¡ ¯ÖÛ.<“Ö.>¡Û.

सांगितीक शिक्षण :- संगीत विशारद -तबला १९८४

सांगितीक गुरु :-पं.शांताराम चिगरी

कार्यक्षेत्र :- शाहीर अण्णाभाऊ साठे महाविद्यालय,
मुखेड जि.नांदेड येथे अध्यापक म्हणून कार्यरत

सादरीकरण :- आकाशवाणी औरंगाबाद येथे सोलो वादन

लेखन :- राज्यस्तरीय, राष्ट्रीय मासिकातून लेखन.

:- विविध वर्तमानपत्रातून लेखन.

¯Ö¢ÖÖ :- तुलसीधाम-२, कोकाटे नगर, लातूर. फोन नंबर :- 9423614725

---

14) नाव :- **हनुमंत भिमराव पांचाळ**

शिक्षण :- तबला संगीत प्रभाकर

सांगितीक गुरु :- पं.शांताराम चिगरी

कार्यक्षेत्र :- प.र.लुंकड अंध विद्यालय,
भोसरी, पुणे येथे संगीत शिक्षक म्हणून कार्यरत

फोन नंबर :- 9623578557

---

15) नाव :- **संतोष श्रीधरराव भातंब्रेकर**

जन्मतारीख :- 21 •Ö»Ö, 1968

शिक्षण :- डिप्लोमा ऑफ कन्स्ट्रक्शन टेक्नॉलॉजी - १९८८

सांगितीक शिक्षण :- संगीत प्रभाकर I श्रेणी - १९९२
संगीत अलंकार- अ.भा.गां.म.मंडळ, मुंबई - १९९६

सांगितीक गुरु :- पं.शांताराम चिगरी

¯Ö¢ÖÖ :- इंडिया नगर, लातूर.

---

16) नाव :- **गोविंद बाबूराव शेळके**

जन्मतारीख :- 07/01/1970

सांगितीक शिक्षण :- एम.ए. संगीत

:- तबला अलंकार- अ.भा.गां.म.मंडळ, मुंबई

:- संगीत भास्कर- प्राचीन कला केंद्र, चंदीगढ.

सांगितीक गुरु :-मैनोद्दिन गुरुजी व ह.भ.प. कमलाकर महाराज बरुरे हरंगुळकर - प्राथमिक शिक्षण

:- पं.शांताराम चिगरी

कार्यक्षेत्र :- ज्ञानेश्वर विद्यालय, लातूर येथे सन १९९२ पासून संगीत शिक्षक म्हणून कार्यरत.

पुरस्कार :- लातूर येथे मराठावाडा पातळीवरील तबलासोलो स्पर्धेत तृतीय पारितोषिक - १९८१(ताल-त्रिताल)

: - परळी येथील जिल्हा पातळीवरील तबलासोलो स्पर्धेत तृतीय पारितोषिक - १९८२(ताल-रुपक)

:- श्रीमती महालक्ष्मी स्वामीनाथन् मेमोरियल म्युझिक कॉन्टॅस्ट, औरंगाबाद तर्फे घेण्यात आलेल्या तबलासोलो स्पर्धेत द्वितीय पारितोषिक - १९८४ (ताल-त्रिताल)

:- कै.पं.कंठे महाराज स्मृतीदिनानिमित्त औरंगाबाद येथे घेण्यात आलेल्या मराठावाडा पातळीवरील तबलासोलो स्पर्धेत तृतीय पारितोषिक - १९८१(ताल-धमार)

साथसंगत :- श्रीमती गीता जावडेकर(मुंबई आकाशवाणी गायिका), पं.विकास कशाळकर(पुणे), पं.रेवणप्पा कुंकुमगार-व्हायोलिन (गुलबर्गा आकाशवाणी कलाकार), पं.सुहास व्यास (मुंबई), श्री चौधरी (वीणा वादन), उ.शेख अब्दुल्ला- बासरी,

:- १९८० पासून राज्यातील अनेक नामांकित किर्तनकारांना मृदंगाची साथ

उल्लेखनीय कार्य :- मन्मथ स्वामी जन्म आख्यान-ऑडिओ सी.डी. तील गाण्याला तबला व ढोलकची साथ.

फोन नंबर :- 9921541695

17) नाव :- **सुधाकर दशरथ मोरे**

शिक्षण :- एम.ए.बी.एड.(भूगोल) ,

जन्मदिनांक :- 25/06/1970

सांगीतिक शिक्षण :- संगीत विशारद (तबला)- अ.भा.गां.म.मं.मुंबई

सागीतिक गुरु :- पं.शांताराम चिगरी व सौ.शकुंतलादेवी चिगरी

¾µö¾öÃööµö :-जून १९९२ पासून संगीतशिक्षक म्हणून कार्यरत
श्री.प्राथमिक विद्यामंदीर, वैभव नगर, लातूर.

पुरस्कार :- श्री भूषण आदर्श शिक्षक पुरस्कार- ५ सप्टेंबर, २००८
:- कंठे महाराज पुण्यतिथीनिमित्त औरंगाबाद येथील तबला-वादन स्पर्धेत प्रथम क्रमांक

उल्लेखनीय कार्य :- शाळेतील विद्यार्थ्यांचा नेहरु युवा स्पर्धेत सामूहिक गीतगायन स्पर्धेत प्रथम क्रमांक.
:- सचिव-लक्ष्मीबाई सेवाभावी बहुउद्देशिय संस्था म.लातूर
या संस्थेमार्फत विविध स्पर्धांचे आयोजन, सेवानिवृत्त कर्मचाऱ्यांचे आदरसत्कार,
सामाजिक व सांस्कृतिक कार्यक्रमाचे आयोजन करुन संगीताचा प्रचार व प्रसार.
:- संचालक-कर्मयोगी खाजगी प्राथ.-माध्य.शिक्षक सहकारी पतसंस्था म.लातूर.

¯ö¢öö :- कालिकादेवी मंदीरच्या पाठीमागे, सद्‌गुरु नगर, लातूर.

मोबाईल नंबर :- 9422472326

18) नाव :- **मिनाक्षी चंद्रकांत कोळी**

जन्मदिनांक :- 13/10/1972

शिक्षण :- कलापदवी

सांगितीक शिक्षण :- एम.ए. (संगीत)
संगीत विशारद (गायन)(अ.भा.गां.म.मं, मुंबई)

सांगितीक गुरु :- पं.शांताराम चिगरी गुरुजी
कै.शकुंतलादेवी चिगरी

¾µÖ¾ÖÃÖÖµÖ :- लिपीक, श्री.गोदावरीदेवी लाहोटी कन्या विद्यालय, लातूर.

¯Ö¢ÖÖ :- सार्थक,
शारदा संगीत महाविद्यालय,
ट्विंकल लँड इंग्लिश स्कूलच्या बाजूस,
मजगे नगर, लातूर.

फोन नंबर :- 8421469019, 9405016295

‡-´Öê»Ö †ÖµÖ›üß :- meenakoli6@gmail.com

संगीत क्षेत्रातील कार्य :- लातूर येथील सूरताल संगीत विद्यालयात सहकेंद्रसंचालक म्हणून कार्यरत.
शारदा संगीत महाविद्यालयात गायन, वादनाचे शिक्षण देणे.
संगीताचा छंद जोपासत गुरुपोर्णिमा, पं.विष्णु दिगंबर पलुस्कर पुण्यतिथी,
विविध संगीतोत्सव, स्पर्धा अशा विविध कार्यक्रमाचे आयोजन व त्यातून सहभाग.

19) नाव :- **अंगद कुंडलिकराव गायकवाड**

जन्मतारीख :- 09/07/1975

शिक्षण :- एम.ए.बी.एड (संगीत)

:- संगीत अलंकार- अ.भा.गां.म.मं., मुंबई

सांगितीक गुरु :- पं.शांतारामबुवा चिगरी

अध्यापन :- एम.एम.वारे कनिष्ठ महाविद्यालय, अहमदनगर येथे वर्षे अध्यापनकार्य

कार्यक्षेत्र :- गुरुप्रसाद संगीत महाविद्यालय, अहमदनगर येथे १० वर्षांपासून विद्यार्थ्यांना संगीत अलंकारपर्यंतचे गायन, हार्मोनियम वादनाचे शिक्षण देत आहे.

पुरस्कार :- हरिओम ट्रस्ट पुरस्कार - अखिल भारतीय गांधर्व महाविद्यालय, मुंबईद्वारे घेतलेल्या संगीत अलंकार परीक्षेत भारतातून द्वितीय.

:- स्वरानंद श्री पुरस्कार - अहमदनगर

सादरीकरण :- कर्नाटक संगीत कला अकादमी तर्फे आयोजित संगीत सभेत गायन- भालकी

:- पं.दत्तात्रय काने यांच्या पुण्यतिथीनिमित्त आयोजित भव्य संगीत सभेत गायन-इचलकरंजी

:- जगविख्यात तबलावादक पं.आनिंदो चटर्जी सोबत हार्मोनियमवर लहरा साथसंगत

:- सुप्रसिद्ध नृत्यांगना शमा भाटे यांच्या शिष्या मानसी तापेकर व कावेरी आगाशे यांच्या नृत्याला साथसंगत

:- हे चांदणे सुरांचे या सुगम संगीत कार्यक्रमाचे विशेष सादरीकरण
-संत एकनाथ मंदीर,औरंगाबाद :

¯0¢öö :- गुरुप्रसाद अपार्टमेंट, मोरया सांस्कृतिक केंद्राच्या समोर, पाईपलाईन रोड, सावेडी, अहमदनगर.

फोन नंबर :- 9850174017

20) नाव :- **संजय विश्वंभरराव सुवर्णकार**
जन्मतारीख :- 05/03/1976
शिक्षण :- संगीत अलंकार (तबला)-अ.भा.गां.म.मं.मुंबई
:- मध्यमा पूर्ण (गायन)- अ.भा.गां.म.मं.मुंबई
सांगितीक गुरु :- पं.शांताराम चिगरी व शकुंतलादेवी चिगरी
Ÿö²ö»ööÃöö£ö :- गुरुवर्य पं.शांताराम चिगरी, पं.विजय बक्षी-पुणे, अंजली मालकर- पुणे,
पल्लवी जोशी-मुंबई, पं.शिवदास देगलूरकर-अंबेजोगाई, डॉ.पवन नाईक-अहमदनगर
¾µö¾öÃööµö :- विवेकानंद इंटिग्रेशन स्कूल मध्ये संगीत शिक्षक म्हणून कार्यरत
कार्यक्षेत्र :- शारदा संगीत महाविद्यालय, शामनगर येथे १५ वर्षापासून संगीताचा प्रचार व प्रसार.
¯ö¢öö :- केशवराज विद्यालयाजवळ, शाम नगर, लातूर.
फोन नंबर :- 9021249898 / 9028719338

---

21) नाव :- **अश्विनी मोहन करपे (यजुर्वेदी)**
जन्मतारीख :- 24 ×>¡Ãö²ö¸¡, 1975
सांगितीक शिक्षण :- संगीत अलंकार- सतार
:- एम.ए.संगीत (सतार)- शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर.
सांगितीक गुरु :-स्व.श्री.सदाशिव नवांगुले - प्राथमिक शिक्षण
:- पं.शांताराम चिगरी
पुरस्कार :- एच.एच.श्री विद्याधीश तीर्थस्वामीजी, उडपी यांच्याकडून नादश्री पुरस्कार- २००४
उल्लेखनीय कार्य :- १९९६ ते २००६ पर्यंत कुंदगोळ, मंत्रालय, गदग संगीत समारोह, कवठाळ, उडपी मध्ये
सतारवादनाचे कार्यक्रम
:- सांगली आकाशवाणी कलाकार.
फोन नंबर :- 919922440513

22) नाव :- **शंकर विठ्ठलराव जगताप**

जन्मतारीख :- 03/05/1978

शिक्षण :- <´Ö.<.²Ö³.<'¡

:- तबला अलंकार - अ.भा.गां.म.मंडळ, मुंबई

:- संगीत विशारद (गायन)

सांगितीक गुरु :- पं.विठ्ठलराव जगताप
पं.शांताराम चिगरी

पुरस्कार :- स्व.रा.ती.म.विद्यापीठ नांदेड युवक महोत्सवात तबला वादनात सुवर्णपदक

:- जिवाजी विद्यापीठ, ग्वाल्हेर - रजत पदक

:- विश्व हिंदू विद्यापीठ, बनारस - सुवर्णपदक

साथसंगत :-कै. पं.के.एन.बोळंगे गुरुजी, पं.शाम गुंजकर-नांदेड, पं.शिवदास देगलूरकर-अंबाजोगाई, श्री.शाम गुंडावर- चंद्रपूर, श्रीमती गौरी पाठारे- मुंबई, पं.रघुनाथ खंडाळकर-पुणे, पं.शंकरराव वैरागकर-नाशिक, श्री.बाळासाहेब वाईकर-अहमदनगर, श्री तुकाराम गोसावी आदि

कार्यक्षेत्र :- श्री.व्यंकटेश माध्यमिक विद्यालय येथे संगीतशिक्षक म्हणून कार्यरत.

:- गुरुवार संगीत महाविद्यालय, लातूरमधून विद्यार्थ्यांना संगीताचे धडे देत प्रचार व प्रसार.

¯Ö¢ÖÖ :- सूरसदन, केशवनगर लातूर.

फोन नंबर :- 9403246940

23) नाव :- **अमर अशोकराव कडतने**
जन्म दिनांक :- 06/09/1976
शैक्षणिक पात्रता :- <´Ö.<.ØÆ¤üß ²Öß.<'ü. ²Öß.¯Öß.<'ü
सांगितीक शिक्षण :- संगीत विशारद, तबला विशारद,
तबला भास्कर, हार्मोनियम विशारद
सांगितीक गुरु :- आदरणीय पं.शांतारामजी चिगरी
¯ÖŸÖÖ :- शारदा संगीत महाविद्यालय, संभाजी नगर, लातूर.
फोन नंबर :- 9960417221, 8275945615
सांगितीक कार्य :-१९९८ साली पद्मावती शिक्षण प्रसारक मंडळ द्वारा संचलित शारदा संगीत महाविद्यालयाची स्थापना करुन याद्वारे संगीताचा प्रचार व प्रसार.
लातूरमध्ये शारदा संगीत महाविद्यालयाच्या तीन शाखा
१) संभाजी नगर - मुख्य शाखा, २) बार्शी रोड, ३) सीताराम नगर
:- दहा वर्षापासून अखिल भारतीय गांधर्व महाविद्यालय मंडळात परीक्षक म्हणून कार्य.

24) नाव :- **कल्याण गणपतराव पवार**
जन्मतारीख :- 30/05/1975
शिक्षण :- ²Öß.<.
सांगितीक शिक्षण :- तबला विशारद - अ.भा.गां.म.मंडळ, मुंबई
:- मध्यमा पूर्ण (गायन) -
सांगितीक गुरु :- पं.शांताराम चिगरी
¾µÖ¾ÖÃÖÖµÖ :- आधुनिक शेती
¯ÖŸÖÖ :- महसूल कॉलनी , जुना औसा रोड, लातूर.
फोन नंबर :- 94200870160 / 8625086418
कार्य :- अखिल भारतीय गांधर्व महाविद्यालय मंडळाचे परीक्षक म्हणून गेल्या १५ वर्षापासून कार्यरत.
:- विविध सांस्कृतिक सभा व स्पर्धेच्या नियोजनात महत्त्वपूर्ण योगदान.

25) नाव :- **जयप्रकाश अरुण हरिदास**

जन्मतारीख :- 8 ´ööˆö, 1977

शिक्षण :- ²öß.‹.²öß.‹’ö

सांगितीक शिक्षण :- एम.ए.संगीत

संगीत विशारद (गायन व तबला)

सांगितीक गुरु :- पं.शांताराम चिगरी व शकुंतलादेवी चिगरी

पुरस्कार :- स्वा.रा.ती.विद्यापीठ अंतर्गत गौरव गीत स्पर्धेत प्रथम - १९९७

सादरीकरण :- महाराष्ट्र शासनातर्फे आयोजित विविध कला महोत्सवात सादरीकरण

:- श्री.श्री.रविशंकर द्वारा आयोजित आर्ट ऑफ लिव्हींगच्या ताल-निनाद या कार्यक्रमातून गिनीज बुकमध्ये नोंद.

उल्लेखनीय कार्य :- श्री.साई भक्ती गीतांची सी.डी.निर्मिती - गायक श्री.मधुसूदन कोटलवार

उद्घाटक - कै.श्री.विलासरावजी देशमुख

कार्यक्षेत्र :- पोद्दार इंटरनॅशनल स्कूल, लातूर येथे संगीत शिक्षक म्हणून कार्यरत.

¯ö¢öö :- C/o अरुण केशवराव हरिदास

नाईक निवास, ब्रिजवासी हॉटेल जवळ,

गंजगोलाई (प.) लातूर ४१३५१२

फोन नंबर :- 9420112586 / 8482971191

‡-´ö»ö :- jaihari8888@gmail.com

27) नाव :- **हणमंत इरण्णा हुगार**

शिक्षण :- कर्नाटकमध्ये तबला विषयात ‘×¾Ö«ÖÝÖ’ Æüß ¯Ö¤ü¾ÖßÖ
मध्यमा पूर्ण (तबला)- अ.भा.गां.म.मं.मुंबई

सांगितीक गुरु :- पं.शांताराम चिगरी (गुरुकुल पद्धतीने शिक्षण)

सादरीकरण :- बेंगलोर, धारवाड, गदग, विजापूर, नवरसपूर महोत्सव, पुणे, मुंबई,
बिदर, भालकी, लातूर येथे स्वतंत्र तबला (सोलो) वादन.

उल्लेखनीय कार्य :- समाजकार्याची आवड,
वयाच्या २८व्या वर्षी कर्नाटक येथील आलमेल या गावच्या चेअरमनपदी निवड.

¯Ö¢ÖÖ :- मु.पो.आलमेल, ता.जि.विजापूर, कर्नाटक

फोन नंबर :- 09535891350

---

28) नाव :- **कल्याण शिवराजप्पा हुरदळे**

शिक्षण :- 2Öß.८.
मध्यमा पूर्ण (तबला)

सांगितीक गुरु :- पं.शांताराम चिगरी

¾µÖ¾ÖÃÖÖµÖ :- आधुनिक शेती

उल्लेखनीय कार्य :- विविध सांस्कृतिक सभेचे आयोजन. यामार्फत संगीताचा प्रचार व प्रसार.

¯Ö¢ÖÖ :- वीर हणमंतवाडी, लातूर

फोन नंबर :- 9423346337 / 7798699000

---

29) नाव :- **श्री संजय विष्णु सरवदे**

शिक्षण :- <´Ö.<.ØÆ¤ß, ²Öß.<'¡, <´Ö.<.<•µÖ.

विशारद (तबला) ,विशारद (गायन),

ॲडीशनल बी.ए. (संगीत), एम.ए.(संगीत-गायन),

नेट उत्तीर्ण.

सांगितीक गुरु :- पं.शांताराम चिगरी गरुजी

¾µÖ¾ÃÖÖµÖ :- नोकरी, डॉ.बाबासाहेब आंबेडकर मराठवाडा विद्यापिठ,औरंगाबाद येथे .

पुरस्कार :- महाराष्ट्र शासनाकडुन आयोजीत संगीत राज्य नाटय स्पेर्धेत तबला वादनाचे पहिले पारितोषिक

फोन नंबर :- 9881054337

---

30) नाव :- **प्रमोद रमेशराव कुलकर्णी**

जन्मतारीख :- 11/02/1981

शिक्षण :- ²Öß.<.

:- तबला विशारद - अ.भा.गां.म.मंडळ, मुंबई

सांगितीक गुरु :- पं.शांताराम चिगरी

:- डॉ.राम बोरगावकर

पुरस्कार :- स्वा.रा.ती.म.विद्यापीठ नांदेड युवक महोत्सवात तबला वादनात सुवर्णपदक

कार्यक्षेत्र :- प्रज्ञा रेफ्रिजरेशन इंजिनियरिंग

उल्लेखनीय कार्य :- संस्कारभारती अंतर्गत सांस्कृतिक कार्यक्रमाचे आयोजन करुन संगीताचा प्रसार व प्रचार.

:- संगीताचा छंद जोपासत गुरुपौर्णिमा, पं.विष्णु दिगंबर पलुस्कर पुण्यतिथी,

विविध संगीतोत्सव, स्पर्धा अशा विविध कार्यक्रमाचे आयोजन व त्यातून सहभाग.

¯Öê¢ÖÖ :- पार्वतीश, मित्र नगर, लातूर.

फोन नंबर :- 9422940850

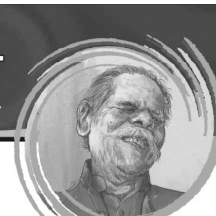

31) नांव :- **विकास (सोनू) चनबस डगवाले**

जन्मदिनांक :- २४ जानेवारी, १९८३

शिक्षण :- <´ö.<.(´ö¸öŠö), ²ö.<'ü

सांगितीक शिक्षण :- संगीत विशारद (गायन)

सांगितीक गुरु :- शिवाजी पोतदार खडक उमरगेकर
:- पं.रामणाप्पा हरनाळकर गुरुजी, उमरगा
:- पं.शांतराम चिगरी गुरुजी

¾µö¾öÃööµö :- खाजगी व्यवसाय

¯ö¢öö :- धनेगाव ता.देवणी जि.लातूर

फोन नंबर :- 9420212343

‡-´ö»ö :- sonu24jan@gmail.com

उल्लेखनीय कार्य :- महाराष्ट्र राज्य वृद्ध व साहित्यीक कलावंत मानधन समिती सदस्य, लातूर
:- उपाध्यक्ष- कॉंग्रेस (आय) कमिटी, ता.देवणी जि.लातूर.
:- मराठवाडा सचिव - अखिल भारतीय साहित्य, कला व संगीत अकादमी.
:- सचिव - सूरश्री प्रतिष्ठान, लातूर
सूरश्री प्रतिष्ठान, लातूर फेस्टिवल व विविध संस्थांमार्फत अनेक विख्यात कलाकारांच्या गायन, वादन मैफिलीचे लातूर व आसपासच्या शहरात आयोजन करण्यात महत्त्वाचे योगदान.
:- शास्त्रीय व सुगम गायन स्पर्धांचे आयोजन व यातून शास्त्रीय सगीताचा प्रसार व प्रचार.

32) नाव :- **एकनाथ बाबूराव पांचाळ**

जन्म दिनांक :- 01/01/1984

शक्षण :- कलापदवी

सांगितीक शिक्षण :- एम.ए.(संगीत)

:- Ÿö²ö»öö ×¾ö¿öö¸¦

सांगितीक गुरु :- प्रा.शाम वडदरे - प्राथमिक शिक्षण
पं.शांताराम चिगरी
पं.अरविंदकुमार आझाद यांच्याकडून मार्गदर्शन
प्रा.जयंत केजकर यांच्याकडून गायनाचे धडे

साथसंगत :- पं.कैवल्याकुमार गुरव, पं.गिरीश गोसावी , सौ.शिला जोशी, श्री.मधुसूदन आपटे,
भजन सम्राट बाबूरावजी धामगीकर, पंकज शिरभाते (व्हायोलिन), पं.विवेक लिमकर (सतार),
भजन सम्राट शंकर वैरागकर, तुकाराम गोसावी, पं.बोळंगे गुरुजी, उत्तम चिगरी, अंगद गायकवाड,
बाळासाहेब वाईकर,

उल्लेखनीय कार्य :- स्वतः संगीतबद्ध केलेली म. बसवेश्वराच्या वचनांची बसवामृत सी.डी.
निलंगा व लातूर येथे संगीत क्लासच्या माध्यमातून ज्ञानदानाचे कार्य चालू आहे.

¯ö¢öö :- मु.कराळी, ता.उमरगा, जि.उस्मानाबाद.

फोन नंबर :- 7741984125

33) नाव :- **विजय नागनाथ श्रीमंगले**

जन्मतारीख :- ०३ जानेवारी, १९८५

शिक्षण :- ²ÖÓ.<ÃÃÖÓ.²ÖÓ.<'¦

:- एम.ए. संगीत

:- संगीत अलंकार

सांगितीक गुरु :- प्रा.अंगद गायकवाड

:- पं.शांताराम चिगरी व स्व.शकुंतलादेवी चिगरी

कार्यक्षेत्र :- आरोही संगीत विद्यालय, लातूर येथून विद्यार्थ्यांना संगीताचे धडे देत संगीताचा प्रचार व प्रसार.

:- जिल्हा क्षयरोग केंद्र, लातूर येथे कार्यरत.

पुरस्कार :- वैद्यनाथ महोत्सव, परळी येथे भावगीत स्पर्धेत प्रथम पारितोषिक

:- छत्रपती शिवाजी महोत्सव, उमरगा येथे भावगीत स्पर्धेत प्रथम पारितोषिक

:- लातूर फेस्टिव्हल सिनेशास्त्रीय गायन प्रथम पारितोषिक - २०१२

उल्लेखनीय कार्य :- संगीताचा छंद जोपासत गुरुपोर्णिमा, पं.विष्णु दिगंबर पलुस्कर पुण्यतिथी, विविध संगीतोत्सव, स्पर्धा अशा विविध कार्यक्रमाचे आयोजन व त्यातून सहभाग.

¯ÖŸÖÖ :- अजीजा हॉस्पीटल जवळ, संभाजी नगर, खाडगाव रोड, लातूर

फोन नंबर :- 9975721999 / 9021737999

‡-´Öê»Ö :- vijay.shrimangale@gmail.com

34) नाव :- **शरद मनोहर सूर्यवंशी**

शिक्षण :- एम.ए.संगीत, संगीत विशारद

सांगितीक गुरु :-पं.शांताराम चिगरी व शकुंतलादेवी चिगरी

¾µÖ¾ÖÃÖÖµÖ :- चैतन्य कनिष्ठ महाविद्यालय, निवाडा फाटा येथे संगीत अध्यापक म्हणून कार्यरत.

साथसंगत :- गुरुवर्य पं.शांताराम चिगरी, उत्तम चिगरी, हेमा उपासनी, खंडेराव कुलकर्णी नृत्यांगना रागिणी कौसडीकर.

स्वतंत्र तबलावादन:- उमरगा, जालना, भालकी, बीड, परळी, पुणे, औरंगाबाद

सहभाग :- श्री.श्री.रविशंकर द्वारा आयोजित आर्ट ऑफ लिव्हींगच्या ताल-निनाद या कार्यक्रमातून गिनीज बुकमध्ये नोंद.

¯Ö¢Öë :- मु.पो.मदनसुरी, ता.निलंगा जि.लातूर

फोन नंबर :- 9881828596

---

35) नाव :- **रुईकर माणिक शंकरराव**

¾ÖµÖ :- 80 ¾ÖÂÖ

शिक्षण :- ²Öß.<ÃÃÖß.

¾µÖ¾ÖÃÖÖµÖ :- सेवानिवृत्तीधारक

संगीत विषय :- Ÿö²Ö»ÖÖ

प्रशिक्षण कालावधी :- दोन वर्षे

प्रवेश घेतानाचे वय :- 68 ¾ÖÂÖ

---

36) नाव :- **तेजस विश्वनाथ धुमाळ**

जन्मतारीख :- 08/09/1992

शिक्षण :- ²Öß.<.²Öß.<'¡

:- तबला अलंकार - अ.भा.गां.म.मंडळ, मुंबई

सांगितीक गुरु :- विश्वनाथ धुमाळ - परळी, सुभाष देशमुख तपोवन,
पं.छबुराव भरणे - नागपूर, पं.शांताराम चिगरी- लातूर.

पुरस्कार :- क्रीडा युवक संचालनालयाच्या वतीने घेतलेल्या युवा महोत्सवात
सलग दोन वर्षे महाराष्ट्रात प्रथम व राष्ट्रीय महोत्सवासाठी निवड

:- आर्ट ऑफ लिव्हींगच्या ताल-निनाद या कार्यक्रमातून गिनीज बुकमध्ये नोंद.

सादरीकरण :- मंगरुळ, कर्नाटक, भुवनेश्वर, ओडीसा, डोंबिवली मुंबई, सोलापूर,
उस्मानाबाद, लातूर येथे स्वतंत्र तबला सोलो वादन.

¯Ö¢ÖÖ :- विश्वनाथ भगवान धुमाळ
´Ö.´ÖÃÖ»ÖÖ, ¯ÖÖ.×³ÖÃÖ¾ÖÖ‘ÖÖ»Öß ŸÖÖ.×•Ö.»ÖÖŸÖ¸¡.

फोन नंबर :- 9657100962

37) नाव :- **सौ.चंद्रकला बिभीषण खोसे (गायकवाड)**

जन्मतारीख :-२० जून, १९८६

शिक्षण :- ‹´Ö.‹. ²Ö¾Ö.‹’Ö

सांगितीक शिक्षण :- एम.ए. (संगीत) संगीत अलंकार

सांगितीक गुरु :- प्रा.अंगद गायकवाड - प्राथमिक गुरु

:- पं.शांताराम चिगरी व स्व.शकुंतलादेवी चिगरी

पुरस्कार :- अष्टविनायक राज्यस्तरीय शास्त्रीय गायन स्पर्धेत प्रथम पारितोषिक

:- युवक महोत्सवात शास्त्रीय व सुगम गायनात प्रथम पारितोषिक

:- माजलगाव येथे नाट्यगीत स्पर्धेत प्रथम पुरस्कार

सादरीकरण :- यशवंतराव पटवर्धन अकादमी, रत्नागिरी तर्फे आयोजित कार्यक्रमात गायन

:- एकनाथ नाट्यमंदीर, औरंगाबाद येथे हे चांदण सुरांचे या विशेष कार्यक्रमात सुगम गायन

:- गोपालगायन समाज- पुणे, कल्चरल सेंटर-पनवेल येथे शास्त्रीय गायन स्पर्धेत सादरीकरण

कार्यक्षेत्र :- देहू येथे सूरताल संगीत विद्यालयातून विद्यार्थ्यांना संगीताचे धडे देऊन प्रचार व प्रसार.

¯Ö¢ÖÖ :- द्वारा: आप्पासाहेब रुपनर, संत वैभव सोसायटी,
सहादू शेठ मंगल कार्यालयासमोर, आळंदी रोड देहूगाव.

फोन नंबर :- 7776081077 / 9764641828

38) नाव :- **बिभीषण संदिपान खोसे**

जन्मतारीख :- 05/03/1984

शिक्षण :- ‹´Ö.‹.²Öß.‹›ü (´Ö¸üÖšüß, ‡×ŸÖÆüÖÃÖ)

सांगितीक शिक्षण :- मध्यमा पूर्ण (गायन)

सांगितीक गुरु :- पं.शांताराम चिगरी गुरुजी व स्व.शकुंतलादेवी चिगरी

¯Ö¢ÖÖ :- द्वारा आप्पासाहेब दादासाहेब रुपनगर, संत वैभव सोसायटी
सहादुशेठ नाव मंगल कार्यालयासमोर, देहू आळंदी रोड, देहूगाव

फोन नंबर :- 9764641828

कार्यक्षेत्र :- १) सहशिक्षक - ज्ञानज्योती माध्यमिक विद्यालय, जाधववाडी चिखली, पुणे
२) सुरताल संगीत विद्यालय, देहू

उल्लेखनीय कार्य :-शाळेतील विद्यार्थ्यांचे स्वतंत्रपणे पोवाडा पथक स्थापन करुन पुणे, पिंपरी चिंचवड शहरात यशस्वीपणे सादरीकरण केले.

:- पुण्यातील लाल महालातील पोवाडा गायन स्पर्धेत ३२ शाळांमधून प्रथम पारितोषिक पटकावले.

39) नाव :- **दिपीका सोमनाथ गित्ते (डिघोळे)**

शिक्षण :- HSC D.ed.

सांगितीक गुरु :- पं.शांताराम चिगरी गुरुजी

¾µÖ¾ÖÃÖÖµÖ :- नोकरी- सहशिक्षिका, यशवंत प्राथमिक विद्यालय,लातूर

पुरस्कार :- अष्टविनायक राज्यस्तरिय स्पर्धेत व्दितीय क्रमांक

उल्लेखनीय कार्य :- झी सारेगमप मध्ये पहिल्या सोळया कलाकारात निवड

¯ÖŸÖÖ :- अमलेश्वर नगर MIDC, लातूर

---

40) नाव :- **सुवर्णा तुकाराम पांचाळ**

जन्मदिनांक :- 05/05/1990

शैक्षणिक पात्रता :- बी.ए. मॉन्टेसरी-एस.व्ही.एस.व्ही.मंडळ, अकोला

सांगितीक शिक्षण :- संगीत विशारद - एप्रिल-मे २०११

सांगितीक गुरु :- आदरणीय पं.शांताराम चिगरी

¯ÖŸÖÖ :- ज्ञानेश्वर निवास, मित्र नगर, शिवाजी चौक, लातूर

फोन नंबर :- 8412816569

---

41) नाव :- **डॉ.राधिका गोविंद पाठक**

जन्मतारीख :- १६ नोव्हेंबर, १९९१

शिक्षण :- †ÖµÖ¾ÖŸÖ¤ÖÖ“ÖÖµÖ (²ÖÖß.<.<´Ö.<ÃÖ.)

:- संगीत अलंकार (गायन)- अ.भा.गां.म.मंडळ, मुंबई

सांगितीक गुरु :- प्रा.अंगद गायकवाड- प्राथमिक गुरु

:- पं.शांताराम चिगरी व सौ.शकुंतलादेवी चिगरी

पुरस्कार :- स्वराज युवा संघटना, लातूर आयोजित भक्तीगीत स्पर्धेत प्रथम पारितोषिक

सादरीकरण :- सूरश्री प्रतिष्ठान, लातूर आयोजित कार्यक्रमात गायन

:- पं.रामणप्पा हारनाळकर (उमरगा) यांच्या पुण्यतिथीनिमित्त मैफलीत गायन

¯Ö¢ÖÖ :- आदित्य, कम्युनिटी हॉलच्या उत्तरेस
ॲड गोमारेंच्या मागे, राम नगर, लातूर.

फोन नंबर :- 9860965059 / 7350450481

‡´Ö»Ö :- radhikap349@gmail.com

:- पं.शांताराम चिगरी व सौ.शकुंतलादेवी चिगरी

पुरस्कार :- स्वराज युवा संघटना, लातूर आयोजित भक्तीगीत स्पर्धेत प्रथम पारितोषिक

सादरीकरण :- सूरश्री प्रतिष्ठान, लातूर आयोजित कार्यक्रमात गायन

:- पं.रामणप्पा हर्नाळकर (उमरगा) यांच्या पुण्यतिथीनिमित्त मैफलीत गायन

¯Ö¢ÖÖ :- आदित्य, कम्युनिटी हॉलच्या उत्तरेस

42) नाव :- **अजित मुकुंद किंबहुने**

शिक्षण :- एम.ए.(संगीत)

:- तबला अलंकार -अ.भा.गां.म.मंडळ, मुंबई

सांगितीक गुरु :- पं.शांताराम चिगरी व सौ.शकुंतलादेवी चिगरी

¾µÖ¾ÖÃÖÖµÖ :- पुणे येथे संगीत शिक्षक म्हणून कार्यरत.

साथसंगत (गायन):- पं.हेमंत पेंडसे, पं.सुहासिनी कोरटकर, पं.मोहन दरेकर, पं.राजेंद्र कंदलगावकर, पं.संहिता नंदी, पं.जयंत केजकर, पं.जयतीर्थ मेवंडी, पं.माधुरी डोंगरे, डॉ.पोर्णिमा धुमाळे, पं.शिवदास देगलूरकर, पं.गिरीश जोशी, पं.उत्तम चिगरी, रघुनंदन पणशीकर, अंगद गायकवाड, खंडेराव कुलकर्णी, पं.वैजयंती जोशी (सितार), उ.मोहसीन मिरजकर, सौ.अश्विनी कर्पे

उल्लेखनीय कार्य :- Ã¾Ö¸ü´ÖÖ-Ö¸üß ÃÖÖß>ß

¯Ö¢ÖÖ :- गोविंद धाम, बी-१४, क्र.५८/३, साई कॉलनी, रहाटनी, पुणे-१८

फोन नंबर :- 9763241123

‡´Öê»Ö :- talvalay@gmail.com

43) नाव :- **हरीश खंडेराव कुलकर्णी**

शिक्षण :- एम.ए.(संगीत), बी.एड, संगीत विशारद

सांगितीक गुरु :- कै.खंडेराव कुलकर्णी

:- पं.शांताराम चिगरी,
डॉ.सुहासिनी कोरटकर, श्री.केदार बोडस

जन्मदिनांक :- ०२ जानेवारी १९८७

¯Ö¢ÖÖ :- गिरीराज निवास, व्यंकटेश कॉलनी, (ड्रायव्हर कॉलनी)
रस्ता नं.४, जुना औसा रोड, लातूर.

संपर्क :- 9689476633 / 9028663389

पुरस्कार :- राष्ट्रीय युवा कलाकार शिष्यवृत्ती - भारत सरकार

:- N.C.P.A. ´Ö²Ö‡ “ÖÖß ×¿ÖÂµÖ¾Ö¢Öß

:- कै.रामराव कोरटकर पुरस्कार - गानवर्धन संस्था, पुणे-पं.सुरेश तडवळकर यांच्या हस्ते.

:- कै.पं.योगिनी जोगळेकर पुरस्कार - पुणे विद्यापीठ, पुणे

:- एम.ए.संगीत सुवर्णपदक- ललित कला केंद्र पुणे विद्यापीठ

:- क्रीडा आणि युवक सेवा संचालनालय, महाराष्ट्र राज्य तर्फे आयोजित राज्यस्तरीय
युवा महोत्सवात शास्त्रीय गायन स्पर्धेत प्रथम - २०१२-१३ (सलग दोन वर्षे)

:- अष्टविनायक राज्यस्तरीय शास्त्रीय व सुगम गायनात प्रथम पारितोषिक

:- Tech Mahindra company चा यंग आर्टिस्ट Expting No Limit Award.

44) नाव :- **×¿Ö¸ÖßÂÖ ¸Ö•ÖÖ³ÖÖ‰ú ¤¿Ö¯ÖÖ›ü**
शिक्षण :- एम.ए.संगीत
:- तबला विशारद - अ.भा.गां.म.मंडळ, मुंबई
सांगितीक गुरु :- पं.शांताराम चिगरी
कार्यक्षेत्र :- राजा नारायणलाल लाहोटी सी.बी.एस.ई.स्कूल, लातूर येथे संगीत शिक्षक म्हणून कार्यरत
¯Ö¢ÖÖ :- मयुरबन, रो-हाऊसेस, मयुरबन कॉलनी
अंबा हनुमान समोर,
अंबाजोगाई रोड, लातूर.
फोन नंबर :- 9850053984

---

45) नाव :- **गणेश शेषेराव सुतार**
जन्मतारीख :- 09/09/1972
शिक्षण :- 12 ¾Öß
सांगितीक शिक्षण :- संगीत विशारद (गायन)
सांगितीक गुरु :- पं.विठ्ठलराव जगताप
:- पं.शांताराम चिगरी
¾µÖ¾ÖÃÖÖµÖ :- शारदा इंटरनॅशनल स्कूल येथे संगीत शिक्षक म्हणून कार्यरत
उल्लेखनीय कार्य :- लातूर परिसरात शास्त्रीय संगीताचा प्रचार व प्रसार
¯Ö¢ÖÖ :- मु.पो.वांजरखेडा ता.शिरुर अनंतपाळ जि.लातूर
फोन नंबर :- 9325558271

---

46) नाव :- **शिवाजी गंगाराम कंदगुळे**

मूळगाव :- भंगेवाडी ता.औसा जि.लातूर

सांगितीक शिक्षण :- संगीत विशारद (गायन)

मनोगत :- आकाशवाणीवरील मुलाखत ऐकून गुरुजींकडे आलो.
आदरणीय बाई-गुरुजींच्या सहवासात राहून शास्त्रीय गायनाचा
अभ्यास केला व संगीत विशारद ही पदवी प्राप्त केली. त्यांच्या ज्ञानाची
शिदोरी घेऊन आज खेड्या-पाड्यातून संगीताचा प्रचार व प्रसार करीत आहे.
आज समाजात आदरणीय पं.शांताराम चिगरी गुरुजींचा विद्यार्थी म्हणून मोठा सन्मान आहे.
गुरुजींच्या अमृतमहोत्सवी वर्षाला हार्दिक शुभेच्छा व गुरुजींच्या चरणी शतशः प्रणाम।

---

47) नाव :- **राजेश शरणप्पा कोळी**

जन्मतारीख :- २८ जानेवारी, १९७९

शिक्षण :- एम.ए. (लोकप्रशासन)
:- जी.डी.सी.अँड ए. (सहकार पदविका)
:- मध्यमा पूर्ण (तबला)

सांगितीक गुरु :- पं.शांताराम चिगरी

¾µÖ¾ÖÃÖÖµÖ :- गटसचिव/हिशोबनीस
लातूर जिल्हा देखरेख सहकारी संस्था म.लातूर

¯Ö¢ÖÖ :- सागर निवास, कल्पना नगर, लातूर.

फोन नंबर :- 9923287299 / 9175896716

---

48) नाव :- **सुनील काशिनाथ चेळकर**

शिक्षण :- संगीत विशारद (गायन)

सांगितीक गुरु :- पं.शांताराम चिगरी

उल्लेखनीय कार्य :- खेडोपाडी भजनाच्या माध्यमातून संगीताचा प्रचार व प्रसार.

¯Ö¢Ö :- वाणेवाडी (किल्लारी)

ŸÖÖ. †ÖÃÖÖ ×•Ö.»ÖÖŸÖ¸ü

फोन नंबर :- 9922598408

49) नाव :- **डॉ.गणेश प्रधान पोतदार**

शिक्षण :- ²Öß.‹“Ö.‹´Ö.‹ÃÖ. (Æü×´ÖÖê†ÖŸÖ–Ö)

:- मध्यमा पूर्ण (तबला व गायन)

सांगितीक गुरु :- पं.शांताराम चिगरी

¯Ö¢Ö :- न्यू.भगीरथी हाऊसिंग सोसायटी,
अग्रोया नगर, बार्शी रोड, लातूर.

फोन नंबर :- ०२३८२-२२०४१० मो.नं. ९४२१०८९७७५

सुर-ताल

50) नाव :- •Ö»ÖßÖ»Ö ¯ÖÖ¿ÖÖ ´ÖÖ§Ö²Ö»»ÖÖß

जन्मतारीख :- 17 •Ö»Ö, 1984

शिक्षण :- कर्नाटकमध्ये तबला विषयात ‘x¾Ö«ÖŸÖ’ ÆüÖß ¯Ö¤ü¾ÖÖß- 2005
तबला सिनीयर - १९९९

सांगितीक गुरु :- पं.शांताराम चिगरी
:- श्री.राजासाब मुद्दाबली - प्राथमिक गुरु
:- श्री.शरणकुमार गुट्टारगी - गदग

¾µÖ¾ÖÃÖÖµÖ :- हम्पी विद्यापिठात तबला शिक्षक

पुरस्कार :- शंकरा प्रशस्ती पुरस्कार
तबला चतुर पुरस्कार -
सुवर्ण कर्नाटक कन्नड राज्योत्सव पुरस्कार
लय विद्या प्रवीण पुरस्कार
कल्याण नदीना कलाराधना पुरस्कार

उल्लेखनीय कार्य :- गंगावती, कर्नाटक येथै सुवर्णमहोत्सवी प्रजासत्ताक दिनानिमित्त
सतत १० तास तबलावादन.- सन. २०००
:- गदग येथे पद्मभूषण पं.पुट्ठराज गवई यांच्या ९३ व्या वाढदिवसानिमित्त समारोहात
सतत २० तास तबलावादन.
:- जागतिक गिनीज बुक व जागतिक लिमका बुक मध्ये नोंद होण्यासाठी अखंड ६३ दिवस
दररोज १६ तास प्रमाणे एकूण १००८ तास तबलावादन.

फोन नंबर :- 09738721078 / 09175885012

‡-´Ö»Ö :- jaleel.muddaballi@gmail.com

51) नाव :- **चंद्रकांत लक्ष्मण कोळी**
जन्मतारीख :- 1/06/1969
शिक्षण :- ²Öß ‹
:- मध्यमा पूर्ण
सांगितीक गुरु :-पं शांतारामजी चिगरी
¾µÖ¾ÖÃÖÖµÖ :- नोकरी
कार्य :-विविध सांस्कृतिक कार्यक्रम व विविध स्पर्धेच्या आयोजनात महत्त्वपूर्ण योगदान.
¯Ö¢ÖÖ :-सार्थक निवास मजगे नगर लातूर
फोन नंबर :-9405016212
‡ ´Ö»Ö :- chandrakantkoli555@gmail.com

52) नाव :- **योगेश उमाकांत खानापुरे**
जन्मतारीख :- 10 •Ö»Ö, 1980
शिक्षण :- तबला विशारद -अ.भा.गां.म.मंडळ, मुंबई - १९९८
सांगितीक गुरु :- पं.शांताराम चिगरी व कै.सौ.शकुंतलादेवी चिगरी
पुरस्कार :- राज्यस्तरीय अष्टविनायक स्पर्धेत तृतीय पारितोषिक
:- विद्यापीठ युवक महोत्सवात तबलावादनाचे कास्यपदक
कार्यक्षेत्र :- कळंब जि.उस्मानाबाद येथे स्वतंत्र मशिनरीचा व्यवसाय
फोन नंबर :- 9421324809

53) नाव :- **शैलेश उमाकांत खानापुरे**
जन्मतारीख :-21 ´ÖÖ“Ö, 1983
शिक्षण :- ²Öß.‡. ×ÃÖ¾ÆüßÛ»Ö
:- मध्यमा पूर्ण - गायन
सांगितीक गुरु :- पं.शांताराम चिगरी व कै.सौ.शकुंतलादेवी चिगरी
कार्यक्षेत्र :- पुणे येथे इंजिनियर म्हणून कार्यरत
फोन नंबर :- 9822948989

---

54) नाव :- **अस्मिता श्रीपती दरेकर**
जन्मतारीख :- 31/03/2004
शिक्षण :- ‡.5 ¾Öß
सांगितीक गुरु :- पं.शांताराम चिगरी
कार्यक्रम :- रेणुका विद्यालय, रेणापू
सहभाग :- अष्टविनायक राज्यस्तरीय संगीत स्पर्धा, लातूर

---

55) नाव :- **शिवाजी बापूराव चामनर**
जन्मतारीख :- 16 •Ö»Ö, 1985
शिक्षण :- 2ÖB.<.2ÖB.<'Ü
एम.ए.संगीत, संगीत अलंकार
सांगितीक गुरु :- पं.यादवराज फड, पुणे
पं.शांताराम चिगरी, लातूर
कार्यक्षेत्र :- नादब्रह्म संगीत विद्यालय, पुणे येथे विद्यार्थ्यांना संगीताचे धडे देत प्रचार व प्रसार.
:- आर्मी स्कूल, खडकी येथे संगीत शिक्षक म्हणून कार्यरत
पुरस्कार :- महाविद्यालयीन युवक महोत्सवात शास्त्रीय व सुगम संगीतात प्रथम पारितोषिक
:- राज्यस्तीय अष्टविनायक शास्त्रीय गायन स्पर्धेत द्वितीय पारितोषिक
:- स्व.शकुंतलादेवी चिगरी राज्यस्तरीय शास्त्रीय गायन स्पर्धेत द्वितीय पारितोषिक
फोन नंबर :- 9011967390

---

56) नाव :- **सौ.सीमा विवेक आयाचित**
शिक्षण :- बी.कॉम.एल.एल.बी.
:- संगीत विशारद
सांगितीक गुरु :- पं.शांताराम चिगरी व सौ.शकुंतलादेवी चिगरी
कार्यक्षेत्र :- लातूर येथील मेघालय वसतीगृहाची कार्यवाहिका
:- भाग्यलक्ष्मी महिला सहकारी बँकेची स्थानिक सल्लागार
:- मानिनी महिला मंडळाची अध्यक्षा
¯Ö¢ÖÖ :- सिग्नल कँप, पत्रकार रोड, लातूर.
फोन नंबर :- 7588386455 / 02382-253639

57) नाव :- **संपती एकनाथ सरवदे**
सांगितीक शिक्षण :- मध्यमा पूर्ण तबला
सांगितीक गुरु :- पं.शांताराम चिगरी
¯Ö¢ÖÖ :-मु.पो.खुंटेगाव ता.औसा जि.लातूर
फोन नंबर :- 9891990594

---

58) नाव :- **×ÃÖ¯Ö¸üÖ´ÖÀÖ¾Ö¸ü ²ÖÖôû¾ÖÖŸÖ ×²Ö¸üÖ•Ö¤üÖ¸ü**
जन्मतारीख :- 10/10/1992
शिक्षण :- संगीत विशारद-तबला
सांगितीक गुरु :-पं.शांताराम चिगरी
कार्यक्षेत्र :- कनिष्ठ लिपीक, जिल्हा परिषद, नांदेड
¯Ö¢ÖÖ :- मु.बेट जवळगा, ता.उमरगा जि.उस्मानाबाद

---

59) नाव :- **माधव वडगावे**
शिक्षण :- ²ÖÖß.‹.
सांगितीक गुरु :- पं.शांताराम चिगरी, स्व. शकुंतलादेवी चिगरी
कार्यक्षेत्र :- संगीत विद्यालयाच्या माध्यमातून प्रचार व प्रसार.
उल्लेखनीय कार्य :- विविध संगीत स्पर्धांच्या माध्यमातून तबला वादन
¯Ö¢ÖÖ :- मु.पो.पांगरी, ता.धर्माबाद जि.नांदेड
फोन नंबर :- 9049610693

---

60) नाव :- **रमेश शंकरराव शिंदे**
शिक्षण :- x²ü.<ÃÃüß.
सांगीतीक शिक्षण :- मध्यमा पूर्ण तबला
सांगितीक गुरु :- पं.शांताराम चिगरी, स्व. शकुंतलादेवी चिगरी
कार्यक्षेत्र :- संगीत विद्यालयाच्या माध्यमातून प्रचार व प्रसार.
पुरस्कार :- विविध संगीत स्पर्धांच्या माध्यमातून गायन व प्रथम पारितोषिक, पुणे विद्यापिठांतर्गत नाशिक येथील युवक महोत्सवात तबला वादनात प्रथम पारितोषिक.
¯ü¢üÖ :- मंत्री नगर, लातूर
फोन नंबर :- 9881569252
सांगली, सोलापमर अशा अनेक राज्सस्तरिय स्पर्धेमध्ये यश आणि राष्ट्रीयस्तरीय स्पर्धेत सहभाग.
¯ü¢üÖ :- मु. पो.पाखरसांगवी ता.जि.लातूर
´Ö»Ö †ÖµÖ›üß :- sanjaysarwade0832@gmail.com

61) नाव :- **बंडु वडगावे**
शिक्षण :- ²Öß.‹.
सांगितीक गुरु :- पं.शांताराम चिगरी, स्व. शकुंतलादेवी चिगरी
कार्यक्षेत्र :- संगीत विद्यालयाच्या माध्यमातून प्रचार व प्रसार.
उल्लेखनीय कार्य :- विविध संगीत स्पर्धांच्या माध्यमातून गायन व प्रथम पारितोषिक.
¯ü¢üÖ :- मु.पो.पांगरी, ता.धर्माबाद जि.नांदेड
फोन नंबर :- 9049610693

62) नाव :- **प्रा.राहुल सोनवणे**

जन्मदिनांक :- २० जानेवारी, १९६९

शिक्षण :- <´Ö.<.2ÖÌ.<’ Ì

सांगीतीक शिक्षण :- संगीत भास्कर, संगीत अलंकार,
एम.ए.संगीत, नेट

सांगितीक गुरु :- पं.पिंपळखरे बुवा (पुणे)
:- पं.शांताराम चिगरी (लातूर)

कार्यक्षेत्र :- नवगण महाविद्यालय, परळी वै. येथे ता.जि.बीड येथे संगीत अधिव्याख्याता या पदावर

उल्लेखनीय कार्य :- हाक माऊलीची जना, दिव्य प्रगटले जेतवनी, शिवलिंग शालीग्राम इ.कॅसेट

सादरीकरण :- श्रीक्षेत्र चाकरवाडी येथे महाशिवरात्री निमित्त अभंगवाणी सादर.
:- सूरताल अकॅडमी मुंबई तर्फे दादर माटुंगा कल्चरल हॉलमध्ये शास्त्रीय गायन सादर.
:- पं.भिमरावदादा कनकधर स्मृती संगीत समारोह, सोलापूर

फोन नंबर :- 9822577671

63) नाव :- रणजीत मोतीराम राठोड

शिक्षण :- ‹´Ö.‹.²Öß.‹’¡

सांगीतीक शिक्षण :- संगीत विशारद-गायन

सांगितीक गुरु :- रामणप्पा गुरुजी हरनाळकर
पं.शांताराम चिगरी, स्व. शकुंतलादेवी चिगरी

कार्यक्षेत्र :- आर्मी स्कूल, खडकी येथे संगीत शिक्षक म्हणून कार्यरत

पुरस्कार :- युवक महोत्सव, औरंगाबाद येथे सुगम गायन स्पर्धेत प्रथम पारितोषिक- २००४

¯Ö¢ÖÖ :- मु.पो.उमरगा ता.उमरगा जि.उस्मानाबाद.

फोन नंबर :- 9970766328 / 7385428862

64) नाव :- **प्रा.संदीप गुरुनाथ जगदाळे**

जन्मतारीख :- 17 Ã0¯™20¸¡, 1973

शिक्षण :- एम.ए.(इंग्रजी), एम.ए.(संगीत) बी.एड , नेट

सागितीक शिक्षण :- संगीत अलंकार, संगीत भास्कर,

सांगितीक गुरु :- पं.श्री.शांतारामजी चिगरी व सौ.शकुंतलादेवी चिगरी

¾µ0¾0Ã00µ0 :- १९९९ पासून दयानंद कला महाविद्यालय, लातूर येथे संगीत विषयाचे अध्यापक म्हणून कार्यरत

उल्लेखनीय कार्य :- महाराष्ट्र राज्य मा.व उच्च मा.शिक्षण मंडळाच्या कला शिक्षण मंडळावर लेखक व अभ्यास मंडळ सदस्य म्हणून कार्य.

:- श्री.श्री.रविशंकर गुरुजी प्रणित आर्ट ऑफ लिव्हिंगद्वारा आयोजित तालनिनाद या विश्वविक्रमी र्काक्रमाच्या आयोजनात व वादनात सहभाग.

पुरस्कार :- नेहरु युवा पुरस्कार (केंद्र सरकार), महाराष्ट्र गुणीजन रत्नगौरव पुरस्कार, मुंबई, साईरत्न पुरस्कार, लातूर, स्वा.रा.तीर्थ म.विद्यापीठात सतत तीन वर्षे तबलावादनात रौप्य पदक प्राप्त

:- विविध राज्यस्तरीय व राष्ट्रीय युवक महोत्सवात पारितोषके

सहभाग :- स्वातंत्र्याच्या सुवर्णजयंती निमित्त १५ ऑगस्ट १९९७ साली नवी दिल्ली येथील राजपथावर राष्ट्रीय युथ मार्च व सांस्कृतिक कार्यक्रमात यशस्वी सहभाग

:- जयपुर (राजस्थान) येथे राष्ट्रीय युवा योजनेतील सांस्कृतिक कार्यक्रमात यशस्वी सहभाग.

:- एस.एन.डी.टी.विद्यापीठ, मुंबई आयोजित वेस्ट झोन समूहगीत स्पर्धेत स्वा.रा.ती.म.विद्यापीठाचे नेतृत्व.

:- शिवाजी विद्यापीठ कोल्हापूर येथील राज्यस्तरीय शास्त्रीय संगीताच्या कार्यशाळेत स्वा.रा.ती.म.विद्यापीठाचे नेतृत्व.

ग्रंथ :- स्वरगंध, स्वरांगण, तालगंध-भाग १ व २, तालस्पर्श-भाग १ व २, सुरेल निबंधमाला, सुरेल इतिहासाची सोनेरी पाने.

लेखन :- सरस्वतीचे उपासक-पं.शांतारामजी चिगरी, उपेक्षा तबलावादकाची, असे अनेक लेख दै.लोकमत, दै.एकमत, संगीत कलाविहार इ.दैनिक व मासिकातून प्रसिद्ध, अनेक राष्ट्रीय व आंतरराष्ट्रीय जर्नल्समधून अनेक शोध निबंध प्रसिद्ध.

¯0¢00 :- १००, साईधाम, न्यू खाडगाव रोड, लातूर.

भ्रमणध्वनी :- 9423348313 ‡-´0»0 :- sandeepjagdale17@gmail.com